CAPITAN A. LOCUSTEANU
DIN INFANTERIE



CLUJ
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL“
1923



CĂPITAN A. LOCUSTEANU
din Infanterie.

Sub aripa morții

Insemnări fugare din răsboiul de întregire

Lucrare aprobată de M. St. Mj. cu ordinul No. 2193 din 2 Oct. 1922

Cu o prefață de Dl Prof. Univ. Sextil Pușcariu

CLUJ, 1923

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ARDEALUL"



Viteji, în care Țara-'și pune
Speranța toată, luați aminte:
Luptați ca leii! Inainte!...
Căci steaua noastră nu apune,
Ci răsare...
Trăiască România-Mare!

(Testamentul meu)

AUTORUL.



ÎNCHIN ACEASTĂ LUCRARE:

MAMEI,

CARE A INCHIS PE VECI OCHII, TOT AŞTEPTÂNDU-MĂ SĂ VIN,

ŞI

EROULUI NECUNOSCUT.

Cluj, 20 Mai 1922

Domnule Locusteanu,

Am cetit cu mare plăcere Însemnările D-tale și te sfătuesc să le publici.

De sigur că din ele nu răsare imaginea marelui răsboiu, cu giganticele-i proporții, — dar D-ta ne arăți o parte a lui, cu toată limpezimea lucrului văzut de aproape și cu toată sinceritatea notelor însemnate subt impresia imediată a celor trăite.

Asemenea ziare, când sunt izvorîte dintr'un suflet ales ca al D-tale, ar trebui să avem cât mai multe, căci din amănuntele lor atât de caracteristice se încheagă adevărata atmosferă a răsboiului cel mare.

Destăinuindu-te ziarului, cu sinceritatea celui ce scrie pentru sine, iar nu pentru alții, ai izbutit să arăți fapte de erou în toată simplicitatea măreață cu care au fost săvârșite, să prinzi, într'o frumoasă descriere a naturii, tot dorul de viață și de frumos al celui încătușat în tranșee și să scrii un cânt din epopeea răsboiului nostru de întregire națională.

SEXTIL PUȘCARIU.

Către cetitori :

Tipăresc aceste însemnări, fără nici o pretenţiune de artă Ele nu sunt altceva decât înseilarea, zi cu zi, clipă cu clipă, a celor trăite pe front, aşa cum le-am înregistrat atunci.

Autorul.

Cuvânt înainte.

Cine s'ar fi gândit, că în veacul al XX-lea, când omenirea atinsese apogeul civilizației, popoarele cu cea mai inaltă cultură se vor arunca unele asupra altora ca niște fiare flămânde, zăvorâte până atunci în gratiile acelei civilizații?!...

Și cu toate acestea, într'o zi Zeul Marte cheamă la masa lui cea roșie pe toți învățații omenirei, poruncindu-le să-i pună emblema pe frontispiciul laboratoarelor, în care mintea lor înferbântată va naște în sudori de sânge jucăriile lui drăcești.

De doi ani, spiritul răsboiului suflă din gura-i monstruoasă valuri de pară în cele patru vânturi ale lumii și nisipurile câmpurilor de luptă, arse de secetă, se adapă cu sângele omenesc, din care se vor hrăni generațiile viitoare.

De doi ani întregi, moartea se învârtește tot mai vertiginos, sorbind în dansul și orbita sa, ca un astru colosal, rând pe rând, câte un satelit nou, în vreme ce coasa-i de foc tae tot mai adânc în viața omenirei!

Zeița plăpândă a dreptății se svârcolește amar în strângerea mușchilor de oțel ai morții și așezământul bătrânei Europe trosnește din temelii ca o navă sub valurile furtunoase....

Tot mai tare se aude bubuind tunul la hotarele noastre, mirosul erbii de pușcă se simte tot mai pu-

ternic și cercul de foc își strânge veriga din ce în ce mai aproape de noi, rămași ca o insulă de verdeață într'o mare de sânge ...

Sunt doi ani de zile de când ne-am părăsit vetrele și stăm de veghe la fruntarii, auzind din zi în zi mai sfâșietor glasul milioanelor de frați, care sângeră sub ciocul pajurei cu două capete, fără să știe pentru ce, chemându-ne acum, ori niciodată! ...

Dar ora cea sfântă a sunat și pentru noi și ciasul desrobirei, așteptat de sute de ani, a sosit în sfârșit. Goarna trâmbițează, clopotul, ca și în vremurile vechi ale lui Ștefan și ale Voevozilor, cheamă pe fiii Țării, nu la rugă, ci la arme, în jurul stindardului sfânt. Dreptatea ne îmbie zâmbitoare sub faldurile steagului alb, lanțurile tratatelor nesocotite cad huruitoare și iată-ne, după doi ani de așteptare cu arma la picior, intrați în hora lugubră, alăturea de surorile noaste mai vârstnice, spre care ne împinge sângele acelorаș strămoși.

Astfel, într'o noapte de vară, oastea română își ridică arma la mână și batalioanele ei pășesc încrezătoare peste Carpații bătrâni, în plaiurile Transilvaniei...



CAPITOLUL I.

ÎN ARDEAL.

18 August 1916

TULGHEŞUL este un târguşor aşezat la câţiva km. de Vama Prisecani. Răsboiul a început să-şi desăvârşiască opera şi prin aceste locuri. Urmele luptei sunt proaspete. O fabrică de scânduri, sfărâmată, îşi arată măruntaele înapoia unui gard de sârmă ghimpată, ai cărei pari de fier aplecaţi într'o parte mărturisesc isbitura atacului nostru. Un pod de lemn stricat şi şoseaua ruptă ne învaţă că tactica inamicului este de a ne împiedeca şi îngreuna cât mai mult înaintarea.

Târgul este efuit şi pustiu. N'a rămas picior de Român în el, căci Ungurii i-au împins înăuntru sub ameninţarea glonţului. Uşile şi ferestrele sparte lasă să se vadă lucruri vrăşulite ca de furtună prin casele părăsite în grabă.

19—20 August

Trupele noastre de acoperire înaintează vertiginos, zădărnicind prin atacuri fulgerătoare apărarea îndârjită a inamicului.

Tunul bufneşte surd spre *Ghitrău.*

Regimentul nostru formează rezerva generală, cu ordinul să organizeze defileul de pe şoseaua Tulgheş-

Ghitrău. Ungurii fugiţi în munţi ne fac mult necaz, căci atacă convoiurile şi se coboară noaptea în sate, neliniştind trupele care cantonează în ele. Compania mea face garda de poliţie a târgului şi asnoapte o patrulă a împuşcat doi, fiindcă au fugit când i-a somat.

Timpul frumos îşi bate liniştit tic-tacul şi orăşelul începe să însufleţiască încetul cu încetul. In gurile văilor prind să se arate carele încărcate cu avutul Românilor, care se scoboară pela gospodăriile lor, din munţii unde se ascunseseră de groaza Ungurilor. Cu masca spaimei încă pe faţă, ei nu se mai satură de vorbă cu noi; plâng de bucurie şi totdeauna sfârşesc cu un suspin:

„Demult v'aşteptam, dragi feciori“...

Tulgheşul îşi reia pe nesimţite pulsul vieţii dinainte.

21 August

Domnul Căpitan Ioachimescu este numit guvernatorul Tulgheşului şi are sub ordine jandarmi şi poliţişti trimişi din ţară. Şi-a făcut proclamaţia cuvenită şi acum veghiază cu severitate la menţinerea ordinei.

Incepem inventarierea averilor şi lucrurilor rămase pe urma celor fugiţi, de care, conform ordinelor de susnimeni nu are voie să se atingă, nici cu un capăt de aţă.

Se înfiinţează într'un hotel un spital care, deşi se chiamă că e provizoriu, este aşa de frumos şi de bine orânduit! Saltele de lână, albituri noui de olandă şi plapome de mătase, adunate de pe unde am găsit. Căci încep să sosiască răniţii! Unul din ei mi-aduce o veste tristă! Camaradul Mogârdici a murit! Rămân ca trăsnit. Simt că mi se umezesc ochi... Şi câţi n'au să mai moară!...

22 August

Zi de sărbătoare. Clopotul bisericii, amuţit un timp, îşi desleagă din nou limba-i de aramă. Preotul nostru face slujba în mijlocul unei mulţimi de credincioşi, cari strălucesc în hainele lor curate.

Apoi bătrânii s'au adunat la casa sfatului. Azi trebue să-şi aleagă primar dintre ei. Pe feţele brăsdate

de amarul și de lacrimile robiei le străluce bucuria libertății, căci acum stăpânirea e românească și domnii lor Români trebue să fie!

Femeile și copiii s'au cioporât să primească porumb, din acel găsit de noi în hambarele administrației și ale particularilor, căci de aci înainte ziua hotărâtă pentru primirea rației este Dumineca...

Ardealul! Pământul făgăduinței, Edenul nostru! Ardealul, cel cântat atâta de barzii neamului, acum îl văd pentru întâia oară. Și merită să fie cântat! Munții lui ni se par mai fermecători decât ai noștri. Codrii de aici sunt mai verzi, mai plini de poezie; poveștile lor sunt mai duioase. Gospodăriile, în cadrul lor de verdeață crâncenă, par'că râd razelor soarelui întinerit, care se ridică de după deal și cârduri nesfârșite de vite, mânate de flăcăendrii plini de viață, se pierd, în clingăte de clopote, pe șoseaua argintie...

Bogăție, viață și poezie! — iată ce înseamnează Ardealul nostru dorit.

Primim vești neliniștitoare. Vrăjmașul s'a înfipt adânc pe *D. Runcului*, din fața Topliței, unde se ține cu o încăpățânare oarbă. Trebue să plecăm într'acolo chiar în noaptea asta.

- 3 August

Ajungem la *Borsec* pe la ceasurile trei dimineața. După un marș lung și obositor ca cel de asnoapte, a cantona în condițiuni mizerabile înseamnează adevărată nenorocire. Trupe multe și case puține; îngrămădeală, necaz și enervare; iar odihna, numai odihnă nu se poate numi... Chin! La opt, Batalionul meu trebue să-și continue marșul de apropiere spre *Toplița*.

Soarele s'a ridicat ca de două-trei staturi de om; căldura arde și înăbușe, iar coloana tăcută urcă gâfâind, sub greutatea echipamentului, pe șoseaua în zig-zag, — ca un șarpe verde uriaș.

După trei ore de marş ajungem la locul ordonat, — un deal cam pe la jumătatea drumului până la Topliţa.

Borsecul rămas în urmă îşi resfiră printre brazii voinici casele sale mândre, de staţiune climaterică. Poziţiuni măreţe, privelişti răpitoare şi frumuseţi în faţa cărora pana şi graiul rămân neputincioase!...

N'aş fi crezut vreodată să ajung, — în viaţa şi sărăcia mea, — să văd locurile încântătoare, al căro oaspe sunt azi!...

Zăduful răsună surd şi prelung de bubuitul tunurilor înfuriate. Suntem aproape. Pe feţele tuturor se citeşte ceva neobişnuit... Miroase par'că a sânge...

Am aşezat posturile de pază şi-acum, în noaptea senină, visez în razele lunei, trântit în iarba pajiştei de lângă drumul care duce spre moarte...

24 August

In acelaşi punct, până la patru după amează, când detaşamentul care luptă la Topliţa ne cere ajutorul. Plecăm numaidecât. In drum trecem prin poziţia obuzierelor noastre grele, aşezate pe una din treptele coastei care scoboară repede ca o scară. Au amuţit artileria inamică şi acum îşi scuipă, câte unul pe rând, măruntaiele lor de fier, ca într'un sughiţ de tusă adâncă şi seacă.

Automobilele-brancarde sboară unul după altul, purtând pe tărgile din cutiile lor închise pe cei greu răniţi. De la unul care putea să vorbească aflăm că pe *Runcul* a fost măcel, nu altceva şi că acum, după cinci zile de lupte crunte, Topliţa blestemată trebue să fi căzut.

Cam la vre-o doi km. de locul luptei ne-am oprit. Tocmai când eram gata să sorb o înghiţitură de cognac, — ca să mă înviorez o leacă, — primesc porunca să fac legătura cu trupele de sus. Un fior rece ca ghiaţa îmi trece prin tot corpul. Mă uit adânc în ochii soldaţilor mei... Increderea pe care o citesc pe feţele lor îmi dă curaj şi pornesc cu ofiţerul-călăuză din Regt. 56. Tocmai se făcea urmărirea, când am ajuns noi sus. Duşmanul

se retrage în neorânduială, răspunzând din timp în timp cu câte un glonț...

Toplița arde. Cerul s'a înroșit de văpaia focului distrugător și atmosfera răsună de bubuituri puternice:... podurile de peste Mureș, svârlite de inamic în aer!

Seara se lasă încet, în timp ce batalionul urcă pe Runcul.

— „Dar dacă inamicul ne contraatacă pe Valea Zămașului?"...

Iată-mă însărcinat să fac siguranța în această parte, pentru care trebue să mă scobor și să mă așez pe D. Secul.

Grija care te stăpânește în avanposturile de luptă și somnul care nu se lipește de mine, au făcut ca noaptea asta rece să mi se pară un veac!

Reflexele violete ale aurorii prind să se joace la răsărit și dușmanul nu mai vine să contraatace...

25 August

Toplița arde mocnit, mistuindu-se pe încetul sub norul negru de fum care o învălue.

Batalionul nostru trebue să se uniască cu trupele cari au luptat la Runcul și pe urmă să ocupe *Muntele Leul.*

Inaintăm fără să întâlnim vre-o piedecă. Vrășmașul pare că a intrat în pământ. Numai într'un sat pustiu, dela poalele Leului, patrulele noastre au găsit în podul unei case trei Unguri, rămași într'adins de trupa lor.

La eșirea din sat ochiul ni se fixează pe săpăturile de pe creasta muntelui-obiectiv, iar binoclul te face să crezi că aici te așteaptă inamicul, îngropat într'un adevărat sistem de tranșeie. Ordinul de luptă ne săgetează inimile, iar greutatea așteptării stoarce broboane de sudoare de pe fiecare frunte... Patrulele de recunoaștere semnalizează în sfârșit că tranșeele sunt goale. Un uf!... de ușurare șueră din gâtlejurile arse, fețele se destind și armonica formațiunei de luptă să strânge.

Nu pot uita chinurile oboselei, în care se sbătea

bătrânul meu căpitan Ioachimescu, ca să se ţină la cot cu tinereţea plină de vigoare.

Eram sus pe Leul. Aţipisem o clipă în braţele moi ale odihnei, când hop!... trebue să recunosc dealul din faţă, *Călimănelul*, căci e ordin de înaintare.

Porunca e poruncă!... Nesiguranţa clipei viitoare te cutremură, gândurile îţi vâjâe, în creierul înfierbântat, ca un stol de ciori apucate de furtună, te scuturi ca de un vis urât, strângi dinţii şi pumnii, te stăpâneşti... — „Ce dracu!... Poate că n'am să“... şi pleci.

Ca un melc, care îşi întinde cornițele înainte, aşa mă strecor eu prin pădure, până ce ajung pe Călimănelul pleşuv. Dar recunoaşterea mea nu scoate nimic altceva decât un soldat inamic, — rupt de cârd şi rătăcit, desigur, — pe care mi-l aduce rânjind *Labă*, ţiganul cel înalt şi spătos.

Şrapnelele şi obuzele vrăşmaşe încep deodată să şuere pedeasupră-ne, ca o vijelie năprasnică, pocnind ca nişte harapnice uriaşe în batalionul care înaintează. A fost observat. M'am ascuns cu oamenii sub o sprânceană de teren, uitându-ne cu inima strânsă cum se svârcolea batalionul sub ploaia omorâtoare.

Clipe grozave trăeşte o trupă când e prinsă în cleştele de foc ale artileriei protivnice!...

Tirul se abate dela un timp asupra convoiului de trăsuri care vine pe şosea. Acelaş tablou! Samarele mitralierei, — oameni şi cai, — s'au băgat, ca să scape, în dosul unui tufăriş din Mureş.

Aşa urlă furtuna până seara, când alt batalion ne ia locul pe Călimănel, iar noi scoborâm în valea Mureşului să ne odihnim sub o râpă, unde moartea nu ne poate atinge.

26 August

Dacă ţi-ar da cineva nu ştiu ce în timp de pace ca să faci ceia ce faci la răsboiu, sunt sigur că l-ai face nebun, ba poate i-ai trage şi o înjurătură. Şi, totuş, aici

faci lucruri peste putinţa omenească! Să urci, cu zeci de kgr. în spate, munţi unde n'a călcat picior de făptură omenească, unde numai vulturii îşi acaţă în ţipete sfâşietoare cuiburile de stânci; să-ţi deschizi drum prin păduri unde numai vântul a pătruns; să suporţi foamea şi arsurile setei, zile întregi de multe ori, şi pedeasupra chinurile şi teama necunoscutului şi a morţii!...

Pantă, aproape ca zidul; muşchiul, ud de ploae. Aluneci în jos ca o nălucă, te acaţi într'un ciot, îţi aduni puterile în răsuflări adânci şi începi din nou urcuşul anevoios, căci „obiectivul trebue atins cu orice preţ!"...

Aşa ne chinuim de douăsprezece ceasuri, în care n'am avut repaos decât la mâncarea de prânz, într'o poiană unde am găsit un cioban care cunoaşte părţile locului şi care acum e călăuza noastră, în fruntea coloanei înşiruită ca aţa de furnici.

La o înălţime de 1200 metri. Ploaia se cerne tot mai deasă şi artileria inamică trage înfuriată asupra poziţiei de unde am plecat azidimineaţă. Vălul nopţii s'a făcut tot mai gros şi negru, iar eu adorm, în adăpostul colibei înfiripată în grabă de soldaţi, cu gândul departe, la mama mea bătrână...

27 August

Negura cerului s'a ridicat şi aici par'că suntem mai aproape de discul aprins al soarelui.

Suntem chemaţi la ordine ca să ne orientăm asupra situaţiei când, deodată, ne pomenim cu Brigadirul, Generalul Bătrânescu, însoţit desigur, — cum se cuvine — de faimosul său Adjutant, Sublocotenentul G. Nimiculescu.

Câte zile voi avea n'am să uit înfăţişarea acestui adjutant. Mă rog, eu socot că nici şeful de stat major al lui Hindenburg, sau Ludendorf, nu este înzorzonat cu atâtea hărţi, creioane de toate neamurile şi colorile, ca el! O, dar busola, mare cât podul palmei, priponită

cu un şnur roşu! . . . Dar mutra ce face, când începe artileria duşmană să tragă?! . .

— Dom-nu-le Ge-ne-ral, — începe el apăsat şi grav, — locul Domniilor-voastre nu este aici . . .

— Da, da . . . — răspunde sacadat şi peltic moşneagul — ai dreptate! . . . Vasăzică, ne-am înţeles, maiorule! . . .

— Inţeles! — fu răspunsul scurt al acestuia şi oaspeţii se depărtară grăbiţi, în gesticulările largi ale ciracului.

Toţi cei de faţă rămăseseră cu buzele înţepenite într'un surâs, când ordinul ne deşteaptă:

„Dealul *Bâtca-Rătăcel*, cota . . . — nu ştiu care, — trebueşte ocupat. Vom rămâne acolo mai mult timp, făcând lucrări de sapă“. . .

. . . Nici urmă de inamic, par'că l-a înghiţit pământul şi marşurile în munte sunt istovitoare. Te uiţi de pe vârful unde te găseşti la cel unde vrei să te duci şi par'că l-ai prinde cu mâna. Dar când o iei la picior, mergi până ameţeşti! . . .

28 August

Asnoapte a fost primul somn mai cum trebue de când scotocim ponoarele astea virgine. Ne-am oprit cu amândouă batalioanele sus pe *culmea Bucilor*, am mânjit ochii foamei cu o cutie de conserve dela camaradul Ciobanu, apoi ne-am culcat amândoi, spate la spate.

Viaţa noastră, de sălbăticiuni pornite întru îndeplinirea aceluiaş scop, ne aproapie unul de altul şi camaraderia dintre zidurile cazărmii îşi trăeşte adevărata faţă aci, la răsboi.

Luna îşi strecura lumina printre crengile brazilor, ţesând o pânză argintie, înfiorările acelor verzi se filtrau prin timpanul meu pe jumătate adormit, până ce ajungeau în suflet ca nişte poveşti pline de mistere, pe care le asculţi cu ochii închişi . . . Apoi am adormit. . . .

„Aceiaşi actori, jucând aceiaş dramă pe aceiaş scenă cu acelaş decor!“. . . iată ce suntem noi.

Nici nu-şi deschisese bine ziua pleoapa azidimineaţă, când noi plecasem. Câte un huhurez, trezit din somn, fâlfâia de câteva ori din aripele-i amorțite, ca apoi să cadă printre brazi, orbit de lumina tot mai vie. Mişu-Silvicultorul şi cu mine mergem în fruntea avangărzii, care deschide drum coloanei ce se strecoară somnuroasă prin hăţişurile *Zebrakului.*

Soarele, in cumpăna amiezii, împuşcă suliţele înfierbântate asupra oamenilor aţipiţi pe poiana, unde şi-au potolit foamea cu câteva îmbucături din hrana de rezervă. Susurul veşnic al pădurei se pierde, înghiţit de un bâzâit surd şi înăbuşit, — ca de bondar alunecat într'un borcan de sticlă, — care se aude din ce în ce mai aproape şi mai tare. Toţi se întorc pe o coastă, se arcuesc dela mijloc sprijiniţi într'o mână şi ridicându-şi ochii, se uită cercetător în sus. Aşteaptă . . .

El este, aeroplanul, pasărea albă uriaşă, care vâsleşte pe marea seninului ca o peniță de argint, spionând toate mişcările pământului nelegiuit . . .

Nu ştiu cum se face, că fiecare om are înăuntrul lui un fel de barometru, care-i spune când e bine şi când e rău . . . presimţirea.

Zadarnic caută Mişu să-mi alunge ideia care mă stăpâneşte. Simt că pe suflet mă apasă ceva, greu ca o piatră de moară.

Bâtca-Rătăcelui, pe care trebue s'o ocupăm, îşi întinde ca o bestie uriaşă spinarea până în Mureş, la câteva sute de metri deasupra noastră. *Labă*, patrulorul meu de încredere, vine gâfâind, se aşează în genunchi lângă mine, sprijinindu-se în armă şi repezindu-şi capela pe ceafă, îşi şterge cu mâneca bluzei şiroaele de sudoare de pe frunte . . . Inghite de câteva ori în sec, îşi răsfrânge buza-i cărnoasă şi dându-şi ochii holbaţi peste cap, începe în şoaptă :

— Am dat de ei . . . sus pe creastă . . . într'o poiană . . . ca o companie . . . I-am văzut dintr'un copac . . .

stau la masă . . . Acum dom'le sulicotinent . . . îi luăm ca din oală . . .

— Presimţirea! . . . Iată presimţirea mea, Mişule! . . .

Scot carnetul, mă uit adânc în ochii lui Labă care par'că mă dojenesc că întârziez, apoi scriu raportul.

Am plecat, fără să mai aştept ordinul, Labă înainte, eu după el şi compania după mine. — „Nici-o vorbă, nici-un sgomot!“ — este consemnul. Ne-am strecurat unul câte unul pe poteca strâmtă până la marginea pădurei. Am aşezat compania aşa, ca să-i strâng din trei părţi, să nu-mi scape nici unul şi, la semnalul spus, armele îşi descarcă oţelul ca într'o pârâitură prelungă de vreascuri. Două valuri ţâşnesc din pădure şi dintr'un salt suntem în poiană, pe creastă. Dar nu se vede nimic, căci vrăşmaşul s'a retras în cealaltă parte a pădurei. Gloanţele se întâlnesc în bâzâiri scurte, ca albinele primăvara.

— Culcă-te jos, dom-le sublocotinent! — ţipă la mine sergentul Cojocaru, trăgându-mă de haină, — vrea sa te curăţe boanghinul ăla de după copac! . . .

Cojocaru îl pândeşte cu arma întinsă până ce scoate capul să mă ia la ochi, un poc! şi Ungurul blestemat, care voia *să mă curăţe* cu ori ce preţ, se prevale peste cap.

Din vaerul luptei, care se pierde în ecourile pădurei, se desluşeşte odată un „Predam . . . Predam . . .“ Isbutesc să opresc o clipă focul, dar pădurea din faţă trimite asupră-ne o grindină de gloanţe. Am priceput înşelătoria şi înfuriaţi, ne-am repezit la baionetă, ca un uragan deslănţuit de o putere nevăzută . . .

Un mort, — caporalul Ciocan — şi cinci răniţi, între care şi sergentul Galben, — căruia soldaţii îi spuneau Vulpoiul — cu amândouă coapsele sdrobite de un dum-dum, — au fost hrana luptei de o jumătate de ceas pentru ocuparea Bâtcei-Rătăcelul.

29 August

Deabia azi pot să-mi dau socoteala cât de grele și de primejdioase sunt luptele de pădure și de munte. Ce ușor ar merge dacă ai cunoaște totul de mai înainte!...

Simt arsura glonțului care m'a atins eri la gât. Cine știe?!... Dacă n'ar fi fost Cojocaru, poate că.... Imi vâjâe și acum în urechi și tabloul luptei ia proporții și mai mari, întunecându-mi mintea.

Da, da... Răsboiul, lupta!... Mi-aduc aminte că acum un an, când săpam tranșeie la graniță, mi s'a făcut negru înaintea ochilor când m'a ințepat doctorul pentru tifos... Dar eri, par'că nici n'auziam vaetele lui Galbenu, care se târa pe brânci, ca un câine paralizat de jumătatea dinapoi a trupului!... Da, da... lupta!... Omul nu mai este om în vârtejul ei. Pupilele i se lărgesc, fața i se crispează, fălcile i se strâng în scrâșniri de dinți și pumnul stă gata să isbească!...

Da, omul nu mai este om în vârtejul luptei!...

Ordinul sună că trebue să întărim Bâtca-Rătăcelul pentru apărare, întru-cât aci vom rămâne până la noi ordine.

Adică ce însemnează asta?...

Incepem lucrul.

30—31 August

S'a stricat vremea. Din norii groși și cenușii se burnițează o ploae subțire, apoi o sloată care își repede pieziș acele de ghiață. Preludiul toamnei!

Soldații își fac colibe de brad, pe care le acopăr cu fân și cu cetină. Bivuacurile companiilor se înșiră în spatele crestei ca niște mușuroae de cârtițe.

Domnul Maior are plan mare! A pus să i se sape un bordei, pe care îl va căptuși cu lemn, îi va pune mașină de încălzit și ferestre; ba, mai mult, ar vrea să facă și o cameră de bae, căci — „ce dracu"?... răsboi, răsboi, dar omul trebue să se mai spele și el din când în când!"... — zice el.

De câte ori am cârtit în mintea mea contra D-lui Maior, când mă trimetea numai pe mine în recunoaştere!..

— Cum, adică numai eu sunt ofiţer în Batalion alţii nu mai sunt?... Poate vrea să-mi facă de petrecanie?... — mă cugetam în egoismul meu strâmt.

El, pe semne, îmi citea gândurile şi, prin privirile pătrunzătoare cu care mă săgeta, îmi dădea a înţelege că: — „In tine am încredere"...

Domnul Maior mă iubeşte; la fel și Căpitanul slăbuţ, cel căruia i-am ajutat să-şi caţăre bătrâneţele pe vârfurile munţilor. Trăesc foarte bine amândoi. Adăpostul bordeiului lor îmi împărtăşeşte şi mie un colţişor. Seara înainte de a adormi, când unul spune una, altul alta ca să-şi treacă vremea şi urâtul, le mai fac şi eu câte puţin haz cu cântecul, căci tare-i mai place Căpitanului să auză câte o psalatichie hornăită pe nas, așa ca părintele Iliuţă dela Mânăstirea dintr'un-lemn!...

Lucrul merge.. Artileria duşmană ne-a mirosit însă urma. A început să tragă, dar ai noştri i-au dat de lucru niște tranşeie false pe care le scormonește toată ziua...

1—12 Septembre.

Toamna a venit de-abinelea. Dar nu ca la câmp cu unghiuri de cocoare ce ţipă prelung adio, cu copacii pătaţi ca de rugină şi covoare de frunze moarte, purtate în aer de vânt. Doar frigul şi vremea posomorâtă, apoi din timp în timp, câte un corb flămând, care îşi arată talentul prin croncănituri răguşite, îţi spun că și pe aici este toamnă.

Zilele trec liniştite şi monotonia lor te plictiseşte până la enervare. Afară de lucru şi de recunoaşteri nimic altceva, decât joc de cărţi, câte un ziar cu dată veche, pe care îl citeşti cu cea mai mare nerăbdare până la cea din urmă slovă şi, rar de tot, câte o scrisoare de acasă. Noaptea, fiecare povesteşte câte ceva

din trecutul său care, aici pe front, este singura și nesecata rezervă a prezentului sterp și crud . . . . .

. . . .

Labă, namila de țigan pe care mi l'a dăruit D-zeu și regimentul în companie, își face de cap de la o vreme încoace. Când aude de patrulare, se face cum e catranul la față, i se aprind ochii în cap, i se mosorăsc vinele pe tâmple; apoi se ridică într'un genunche și cu gura deschisă, de i se văd gingiile sângerânde, deabia așteaptă să se sfârșească ordinul, ca să se repeadă:

— Hapoi sa traiți don Sulicotinent, lasați sa ma duc și-eu... Și daca nu v-aduc un puișor de boanghină, sa nu-mi zîceți mie Laba...

Nu știu cum face, cum drege țiganul, că-i prinde ca din strachină. Și dacă nu-l pun în patrulă, mi-am găsit beleaua cu el. Răsfrânge buza de jos, vânătă ca porumba și toată ziua umblă bosumflat, de nu-și găsește loc.

Odată, nu l-am lăsat să meargă; dar când caporalul Pipirig s'a întors cu mâinile goale, Labă s'a ridicat ca ars și strâmbându-și gura într'un râs batjocoritor, mi-a spus:

— Hapoi videți?!... Daca n-a fost Laba; siriacu, n-a chicat nica în laba!...

Patrula se pregătește de plecare. Țiganul privește oțărât în tăciunii din mijlocul colibii, scăpărând fulgere de mânie din ochi.

— Hai, Labă, — zic eu, — fă-ți damblaua!

— Sa traiți... și n'apucă să sfârșească vorba că a și înșfăcat arma sbughind-o afară.

L-am văzut întors în ușă, sclipindu-i fața cum își încătărăma centironul; apoi patrula a dispărut în întunericul, gros de l-ai fi tăiat cu cuțitul.

— Să hiu al dracului... daca... plocon .. fură ultimele cuvinte ale lui

Drumul pe care l-a bătut de atâtea ori, Labă îl cunoaște ca în palmă. S-au strecurat ca niște umbre până

la marginea pădurei de lângă tranşeiele vrăşmaşe. Aci s'au oprit, s'au risipit şi s'au pus la pândă...

Printre linii, pârâul Unguraş pare că îşi dojeneşte unda care aleargă clicotind la sânul Ilvei. Doi ochi, măriţi de frigurile aşteptărei şi indeplinirei datoriei, ţâşnesc de după un copac două suliţi ca de foc în besna nopţii... Labă veghiază, înjurând prin scrâşniri de dinţi, prada care întârzie...

Umbrele nopţii fug printre copaci, urmărite de albul zorilor. Patrula duşmană înaintează cu paşi de vulpe. Labă a văzut-o şi acum o urmăreşte strâns cu vederea. O căldură i s'a urcat deodată prin tot corpul şi mâna-i noduroasă strânge cu putere gâtul patului, ca într'o convulsiune. Par-că îşi vede baioneta rece aburind de sângele vrăşmaş... Dar nu! Trebue să-l aducă viu...

Când şeful patrulei ungureşti era la doi paşi de el, ţiganul s'a lipit broască de copac. Apoi s'a învârtit încet pe după el până ce au trecut cu toţii şi când se pierduseră prin pădure, de le auzea numai paşii, a fluerat ca o pasăre, cum se înţeleseră între ei, şi iată-i, — cât ai spune „mei" — în cârca inamicului. .

Un foc de armă. Cel lovit se rostogoleşte la pământ ca o ghiulea de plumb. Speriaţi, ceilalţi o iau la fugă. Numai unul, — Ungur spătos şi voinic ca un taur — a îngenunchiat lângă un copac şi trage pe viaţă şi pe moarte. Trag şi ai noştri, dar Labă, înfuriat ca ursul când nu e lovit bine, se repede cu baioneta.

Câteva minute s'au alergat împrejurul bradului gros, până când ţiganul, prinzând mişcarea Ungurului, i-a înfipt baioneta sub ţâţa dreaptă, dar cu aşa putere, că. l'a trântit la pământ şi s-a prăbuşit şi el peste namila sălbatică.

Mâinile Ungurului, strâng încleştate arma cu care in zadar încearcă să lovească. Labă i-a repezit stânga în gât, i-a pus genunchiul pe furca pieptului, iar cu dreapta a tras baioneta care rămăsese înfiptă. Un val

de sânge a țâșnit pe urmele ei, udând haina cu o pată neagră și scorțoasă, cât podul palmei de mare.

Două corpuri, unul peste altul, se svârcolesc în încăerarea morții. Labă aspiră cu nările umflate mirosul cald de sânge... Când a văzut că nu poate scoate arma din mâinile Ungurului, la pocnit odată cu mânerul baionetei în dinți, de i-au sărit toți din gură... Prada a leșinat pe urmă, iar vânătorul o ridică și pornește cu un zâmbet drăcesc pe buze, să își ia răsplata...

Tocmai îmi beam ceaiul, când Mihai intră ca o furtună:

— A făcut-o iar Țiganul, să trăiți dom'le sublocotinent...

. . . .

Soldații s'au strâns horă. In mijloc, doi sanitari leagă rănile celor doi Unguri întinși pe tărgi. La capul lor Labă, rezemat în armă, se uită țintă la ei, cu fața strânsă într'un rânjet diabolic de mulțumire...

— Ei, Labă, ce ispravă ai făcut?... — îl întreb eu, pășind înăuntrul cercului prin portița ce-mi deschid oamenii.

— Hapoi, dă... Numai doi, sa traiți, da' niciunu'teafar! Nu v'am spus eu?... Laba e Laba, siriacu'!... – îmi răspunde el, în timp ce șeful patrulei dă raportul.

— A dracului cioară!... Da' fără inimă mai ești măi cloncane!... — îl ia în primire Vultur.

— Hooo!... Huideooo!... — continuă Șoiman.

— Uite cum l-a sfârticat, săracu'!... — sfârșește A. Catrinii cel milos...

Și ochii cerului își clipesc lacrimile lor mărunte și dese...

. . . .

Aproape două săptămâni de când stăm pironiți pe Bâtca-Rătăcel. Două săptămâni fără nimic nou, afară de Căpitanul cel bătrân care a fost evacuat la ambulanța

diviziei şi de acolo poate în ţară. Apoi soldaţii, ducându-se după fân, au găsit într'un stog pânzeturi, scoarţe de lână înflorite în stil românesc şi multe alte lucruri de gospodărie. Sunt ale Românilor, de sigur, care, ca şi în vremurile vechi de răstrişte, împinşi cu baioneta spre Capitală, tot codrului-frate şi-au spus amarul, încredinţându-i avutul!..

De câteva zile timpul s'a limpezit, s'a încălzit. Companiile scoboară pe rând la Mureş pentru spălat. Oamenii par'că şi-au uitat de grozăviile răsboiului, căci glumele, care de care mai nesărate, zboară din gură în gură. Voia bună le înseninează feţele lor aspre şi deodată, aci, pe malurile mult cântatei *ape line*, se înfiripă o doină, ale cărei note se împletesc cu murmurul undelor... şi cu bâzâitul unui aeroplan vrăşmaş. — Realitatea!...

Se spune că şederea noastră pe loc ar fi datorită aliaţilor noştri Ruşi, care nu vor cu nici-un preţ să se mişte.

Dar însfârşit!... „La Dorna, după cinci zile de lupte grele, duşmanul este respins, iar noi trebue să înaintăm“! spune ordinul.

13 Septembrie

Superstiţioşii spun că 13 e numărul dracului!... La răsboiu însă trebue să te desbraci şi să alungi ca pe un duh rău asemenea credinţe, care te-ar înrâuri, ori ţi-ar slăbi hotărârea de a-ţi face datoria.

Şi cu toate acestea 13 Septemvrie este o zi splendidă de toamnă. Soarele cerne o puzderie de aur călduţ peste bruma groasă, ai cărei cristali de ghiaţă par nestimate.

Bâzâitul gros al unui aeroplan ţine hangul împuşcăturilor dese, care se aud în spre compania 11-a, împinsă eri la confluienţa Cucubertului cu Ilişoara.

Fierbere şi activitate peste tot. Soldaţii roiesc ca musca, primindu-şi hrana rece, raţiile de rezervă şi

cartușele, în vreme ce ofițerii, strânși cerc în jurul Comandantului, ascultă îngândurați ordinele, urmărind din timp în timp cu degete tremurătoare harta.

Insărcinarea batalionului nostru este să facă o mișcare de învăluire, să cadă în spatele vrășmașului și astfel să-i tae retragerea.

Regimentul s'a adunat în întregime. Coloana stă gata de plecare, având în frunte țăranul-călăuză dat de divizie, iar în coadă, artileria de munte și pionierii, care ne vor ajuta la atingerea scopului nostru.

Comanda de plecare s'a dat, coloana se mișcă în tălăzuiri molatice de valuri ușoare, iar eu mă despart cu greu de bordeiul scump, pe păreții căruia am săpat cu cuțitașul numele celor care l-au locuit.

Scoborâm în V.-Ilvei. Deși primejdia este aproape, căci patrulele noastre s'au ciocnit cu posturile înaintate vrășmașe, totuș, măreția naturei te fură. Ochiul nu se mai satură de admirat, iar plămânul se umflă ca un foale cu reșina bradului...

Zadarnic au căutat stăpânitorii să secătuiască aceste bogății, căci Ardealul nu se poate seca!...

Coloana șerpuește tăcută pe linia ferată îngustă. Toți sunt duși pe gânduri și urmează calea ca niște orbi...

De-o jumătate de oră se ciorovăesc între ei ofițerii batalionului. Nu pot ajunge să hotărască, dacă punctul unde ne găsim este confluența celor două Ilișoare, sau a celor două Ilve. I-am lăsat să-și bată singuri capul, m'am așezat pe un buștean și încerc să pătrund necunoscutul. Îmi reped mintea ca o săgeată, dar în zadar!... căci sfredelul ei rămâne neputincios în fața haosului...

Ca să se lămurească chestiunea, păcatul cade tot pe mine. Iarăș recunoaștere!...

Dar deabia am făcut 5—600 pași și iată-mă nas în nas cu Ungurii. Focul lor mă silește să mă retrag. Lumina e făcută!

Negura ne prinde în fundul unei văii, ca într'o ghioace de ou şi artileria din cotul Mureşului îşi scuipă până noaptea târziu balele înroşite asupra noastră...

14 Septembrie

Mulţumescu-Ţi, Doamne, că m'ai ajutat să mai văd lumina, după o asemenea noapte!

Ziua Crucii şi Crucea este simbolul nădejdii!

Pedeasupra văii plutesc suluri de ceaţă, prin ale cărei spărturi se văd lucind vârfurile argintate ale brazilor.

Dinspre Dorna se aud mitraliere şi tunuri.

Coloana — ca o omidă uriaşă, — aşteaptă semnalul de înaintare. In fruntea ei, noul comandant al brigăzii, colonelul Neculcea, militar de rasă, a dezlegat problema cea grea de aseară şi dă ordine.

. . . .

Batalionul I a atacat fără să aştepte ora hotărâtă pentru tot regimentul. De sus, de pe dealul Căzătura, lupta lui se vede ca într'o pânză de cinematograf.

S'au repezit Dorobanţii noştri la baionetă, cu un ura, de răsunau pădurile; dar avântul lor se sfărâmă sub reţelele duşmanului, care s'a întărit ca într'o cetate două săptămâni întregi. Mitralierele seceră amar pajiştea acoperită de cadavrele flăcăilor noştri.

— Trebue să-i ajutăm! — izbucneşte comandantul batalionului II, văzând svârcolirea neputincioasă a alor noştri. — Inamicul este pironit de front, să-l lovim în coastă!

Pârâul Unguraş ne desparte de duşman prin valea lui, care se deschide ca o prăpastie la marginea pădurei. Cele două companii pornite la atac aleargă în valuri printre copaci, dar panta pleşuvă pe care trebue să o scoboare, se repede ca un zid. Inamicul o ţine sub pază şi odată cu apariţia celor dintâi soldaţi, gloanţele lui încep să muşte din piatra stâncii. Dar Românii noştri vin mereu şi valurile lor se rostogolesc la vale ca într'o cascadă...

Când ne-am adunat în fundul văii, era aproape întuneric. Lupta amuţia pe deal, ca un muribund. Cei doi duşmani au rămas faţă în faţă, pentru a reîncepe mâine în zori.

Să mai încercăm să atacăm, noaptea, prin pădure, în necunoscut? Ar fi o nebunie, care ne-ar costa prea mult!...

Deci, înapoi pe Căzătură. Frânt de oboseală, lac de sudoare, încerc să adorm sub o foaie de cort, teşcuit între doi soldaţi, căci Mihai al meu s'a pierdut.

Întunerec, de-ţi dai cu degetele în ochi. Pe cărarea dela capul nostru se aud gemete surde, care se depărtează... Doi sanitari duc pe o targă pe comandantul batalionului, rănit.

15 Septembrie

Cinci răniţi si un smintit!... — îmi raportează dimineaţa majorul.

— Evacuaţi?

— De-aseară... — răspunde el.

Pânza ceţii se destramă încetul cu încetul. Doar Mureşul îşi poartă bolborosind necazul sub un sul de ceaţă. Fosta poziţie duşmană reapare şi soldaţii batalionului I. furnică prin şanţurile ei.

Adevărată fortăreaţă! O sută cincizeci de suflete odihnesc sub zidurile ei!...

Jos la Ilva, în locul unde să varsă în ea Ungurașul, duşmanul a avut o magazie de proviziuni şi-un grajd de cai, într'un cap. Tot scotocind soldaţii prin năuntru dau într'un colţ, sub nişte fân de un moşnegel ca de 45—50 ani. L-au adus la noi. Mic, slab, murdar, cu faţa plină de cenuşe şi cu degetele arse; pe semne tot scoţând cartofii din foc.

— Se vede că ăsta a fost schimb 2, de n'a şters-o!... — face haz unul.

— A adormit în timpul serviciului... — adaogă altul.

Trebue să ţinem din scurt pe inamic şi să nu-i dăm răgaz să se îngroape.

Il ajungem sus pe *D. Arşita*. Dar norocul lui este că dăm peste el tot seara: un ropot de gloanţe, — ca ploaia de vară, — şi noaptea o ia la sănătoasa...

16 Septembrie

Inamicul se retrage, fuge. Dar şi noi ne ţinem ca scaiul de el! Cei doi morţi, acoperiţi numai pe faţă cu câteva frunze şi cele două tărgi cu răniţi, prinse în înaintarea noastră spre Răstoşnea, ne arată că suntem în spatele lui.

Răstoşnea arde, Capul din spre Reghinul-Săsesc se mistue sub flăcări, pe când cestălalt înghite rând pe rând trupele noastre, care se coboară din munţi, pentru a se aduna aici.

Vrăşmaşul nimiceşte totul în retragerea sa. Pe unde trece el, pustiul şi jalea îşi întinde domnia. In tot satul acesta nu se vede, nu se aude nici-o vietate omenească.

Pela amiază vine cu automobilul Dl General Prezan, Comandantul Armatei de Nord. Ostaşii înşiraţi de-alungul şoselei îl primesc cu un ura voinic din piepturile lor sănătoase, apoi liniştea se lasă iarăşi, căci cele trei zile de înaintare fulgerătoare cer odihnă...

Acum stau pâlcuri-pâlcuri împrejurul căldărilor în care fierb cartofi. Mihai al meu, cu mânecile suflecate ca cea mai harnică gospodină, îi dă zor de moarte la gulaşul, pe care îl găteşte din cei doi pui găsiţi de Barbu, ţiganul brancardier...

Stau şi mănânc în casa unui inginer agricol. Mă uit la chipul lui şi al nevestei, prinse în ramă, îmi rotesc ochii prin odăile rămase pustii şi cad pe gânduri... Răsboiul!... Apoi mă uit pe fereastră. Răstoşnea arde. Suluri de fum se destramă spre cerul senin. Inspre asfinţit defileul se lărgeşte. Departe, la orizont, se profilează de-acurmezişul o coamă de munte..

17 Septembrie

Dimineață de toamnă blândă și târzie. Bruma groasă acopere iarba pârlită ca un cearceaf alb. Artileria noastră, furcată pe noua-i poziție, înfioară liniștea cuprinsului.

Mă întâlnesc în V. Bradului cu camaradul Jenică Buleu, din Reg. 55. O, Doamne, ce fericire să-ți regăsești un prieten în asemenea împrejurări!

Ne spunem multe, nu ne-am mai sătură de vorbă, nu ne-am mai despărți. Dar aceste clipe de bucurie au și partea lor de durere.

— Știi că a murit Căpitanul Vulovici? — mă întreabă Jenică. — A căzut, sărmanul, trăsnit drept în frunte de un glonț...

— I-a împlinit D-zeu dorința... așa cum îi cerea într'o poezie a sa!... — îi răspund eu cu ochii înrourați de lacrimi.

. . . .

Nicolae Vulovici, ofițerul poet, sufletul atât de ales, nu mai este! Chiar anul acesta am petrecut Anul-Nou împreună, la Craiova.

Era o noapte senină de iarnă geroasă, când stelele par înghețate pe firmament. In casă, cald și voe bună. Mesele se întindeau pline de bunătăți, vinul curgea pârâu și muzica răscolia sufletele...

Căpitanul căzu pe gânduri. Privea undeva, cu ochii pironiți... Apoi se trezi din vis, mă trase lângă el și-mi șopti:

— Am o durere mare în suflet... Aș plânge, aș plânge într'una!... Cântă-mi ceva duios, o doină din Ardeal, ceva de dor de jale...

Ochii îi erau umezi.

. . . .

Calvarul răsboiului ți se pare mai ușor când ești cu soldații, cu camarazii tăi de batalion. Intre ei te simți ca în familie, iar când împrejurările fac să

te răsleţeşti de ei, se naşte în tine un fel de simţământ de înstreinare. Ţi se pare că noul comandant. — cel vitreg — te priveşte chiorâş şi că ar vrea să te piardă cu ori ce preţ.

Acest sentiment îl încerc eu şi soldaţii mei de cinci zile, de când am încăput pe mâini străine, mai ales că nu mai avem hrană, nici caldă, nici de rezervă.

Însfârşit!... Suntem liberi să mergem la batalionul nostru.

Pădurea, dacă în unele împrejurări, îţi vine în ajutor, apoi câteodată misterele ei nepătrunse iţi pot fi fatale...

De şase ceasuri de când mă învârtesc cu compania, fără să pot eşi la vre-un capăt. Sergentul-călăuză, dat de batalionul II să mă conducă, mi-a inspirat încredere la început; pe urmă s'a rătăcit şi el şi-acum, şase ceasuri de când pipăim în necunoscut, de când plutim în haos. Se poate întâmpla orişicui, ori cât de expert ar fi, să se rătăcească în astfel de codri, necălcaţi de picior omenesc. Busola, harta, muşchiul copacilor, într'un moment dat devin instrumente moarte!...

18 Septembrie

Dacă na'ş fi pus atâta nădejde în călăuza mea şi aş fi apucat-o dela început pe V. Bradului, ca să ies la Mureş, de mult aş fi fost la locul meu. Aşa, deabia după o zi şi o noapte de „du-te, vino" ajungem acolo unde trebuia să fim de eri.

Maiorul meu mă îmbrăţişează ca pe copilul lui, pe care nu l-a văzut atâta timp. Şi ca să mă simtă mai mult lângă el, m'a poftit să mâncăm împreună. E cel mai bogat om, căci ordonanţa i-a adus multe bunătăţi de acasă şi masa noastră e încărcată cu fripturi, cozonac, cafea...

O, ce fiori îţi dă o scrisoare de acasă! Aceleaşi slove, întinate de zăbava drumului atât de lung, le ci-

tești și recitești, până ce ochii-ți nu le mai văd, transformându-le în chipurile celor dragi, lăsați departe și cu care trăește acum aevea câteva clipe... Par'că văd pe mama, înbătrânită cu zeci de ani în așteptarea singurului ei copil.. Par'că îm văd casa și locurile copilăriei mele nevinovate...

Dar mare e Dumnezeu!...

19 Septembrie

Nopțile reci, sub seninul cărora mi-am odihnit truda zilelor trăite cu batalionul II, mă tremură în căldurile și vedeniile unor friguri istovitoare. Doctorul mă trimite la infiermeria regimentului.

Aci, lângă medicul șef al regimentului, mai găsesc și pe preot, șeful muzicei, casierul și pe cei doi comandanți de trenuri.

Tovarășul meu de suferință, Sub-Lt. de rezervă Mărgăritescu Vasile, ușor rănit la un picior, se sbate de 2 săptămâni în niște crize grozave de nervi.

Fusese trimis să facă o recunoaștere, în care era gata-gata să cadă la inamicul care-l înconjurase.

— Mi s'a întunecat înaintea ochilor, — îmi spune el — n'am mai văzut decât ca într'o scăpărare de fulger, pe mama, tata, frați, surori... O nădușală îmi scaldă atunci tot corpul și carabina îmi căzu din mâini... Am simțit apoi o mână aspră care mă strângea de ceafă și pe urmă... m'am trezit rănit, — nu știu prin ce minune! — în brațele a doi soldați ai mei...

Răsboiul! Credeam exagerări copilărești când citiam că numărul idioților și a înebuniților este aproape egal cu al răniților.

20 Septembrie

Este prima oară de la începutul campaniei, când am dormit o noapte în casă. Patul, plapoma, căldura, te fac să-ți uiți o clipă de răsboiu... dacă obuzierele grele, care trec prin fața casei, într-un huruit nesfârșit, nu m-ar readuce la realitate.

Vasile este evacuat la ambulanţa divizionară pentru a fi trimis în ţară. Vrând să-mi aşez vre-o două cărţi în cutia măsuţei, găsesc aci nişte însemnări, rămase de la el, pe semne.

Sunt nişte reflecţii prea adânci şi amare, pe care nu mă pot stăpâni să nu le trec în carnetul meu

— „Oare, pot eu defini altfel răsboiul, decât că e un „monstru" cu şapte capete, care distruge şi înghite tot ceia ce a produs omenirea mai sublim şi mai măreţ?...

— „Acest monstru rumegă într'una, — fără semne de săturare, — produsul unei munci de 40—50 generaţii...

— „Oare cât îi va trebui omenirii până se va reface şi cât timp va trece până ce viaţa va întra în făgaşul ei de dinainte..,

— „E o minciună grosolană că a existat un Cristos, care s'a sacrificat pentru omenire, impunându-i morala sa inaltă! — „Să nu ucizi" — se spune că a zis El. Dar ce altceva fac azi oamenii, decât să se ucidă între ei?...

— „Iar acei care au asmuţit „fiara" şi azi nu se închină decât zeului Marte, ridicându-i temple şi osanale, fi-vor ei cândva crucificaţi?

. . . .

— „Ţi-ai părăsit tot ceia ce ai mai scump şi mai sfânt; pentru ce?

1. „Ca să te duci la moarte, ca o vită la abator

2. „Ca să trăeşti pe sub pământ ca un sobol, „ca să te mişti numai noaptea, ca animalele de pradă „şi ca tâlharii de codru.

3. „Ca să auzi la fiecare pas şi în fiecare clipă „ţipete sinistre, glasuri care chemându-şi pe nume „mama, tata, nevasta, ori copilul...

4. „Ca să vezi trupuri de om ciuntite, feţe mutilate, creeri sleiţi, cadavre înţepenite într'un rânjet „de durere, ori blestem...

5. „Ca să-ți omori samenul, cu o mulțumire de „fiară...

. . . .

— „Nervii plesnesc ca nişte strune întinse peste „măsură, nimic nu rămâne întreg în tine şi, la un „moment dat, te vezi o închipuire de om sălbatic, în„tors la starea de acum cine ştie câte mii de ani în „urmă... Şi pentru ce? Ca să sporeşti cu unul apa„najele Zeului: orbi, schiopi, schilozi, damblagii, „ciungi, muți, surzi...

„Ca să strigi în fiecare clipă: „Treci zi, treci noapte, apropie-te moarte."

. . . .

Nu mă pot lămuri cum Vasile, o fire atât de veselă, pe care nici-odată nu l-am auzit manifestând asemenea idei, să fie stăpânit azi de o revoltă atât de puternică.

Dar creierul lui în halucinație...

21. Septembrie

Boala îmi secătueşte tot mai mult puterile trupului, iar sufletul mi se sbate în brațele ingheţate ale necunoscutului: — Oare ce este cu noi, cât mai stăm aici? — se întreabă el.

Divizia a 14-a a ajuns la porțile Reghinului-Săsesc. Un ordin, găsit la un ofițer ungur, le spune să se retragă pas cu pas până la poziția, ?!... unde ne aşteaptă mormântul. (Cei mari ai noştri se muncesc s-o găsească). Admiră vitejia ofițerului şi ostaşului român, dându-le ca pildă de urmat. Se recomandă economia de muniţiuni, pe care o fac cu pricepere „*Olahii*", deşi stau mai bine ca ei.

O fi adevărată sau nu această veste, nu ştiu; ştiu numai că ne batem cu copii şi cu moşnegi, care se predau în masă, fiindcă, „s'au săturat de răsboi!"...

Sus pe munte a căzut zăpadă groasă de-o palmă. Toamna cântă cel din urmă verset din prohodul de îngropăciune al firii . . . La câţi-va paşi, clicotitul Mureşului mi se pare o cascadă de râs mefistofelic . . .

22—25 Septembrie

In spitalul divizionar din Topliţa.

Zilele de toamnă îşi strecoară pe nesimţite melancolia în sufletele noastre... Şi mai ales pe patul unui spital!

De pe front vin ştiri neliniştitoare. Ungurilor le-au sosit ajutoare nemţeşti, cu care se luptă de câteva zile Divizia din stânga noastră. La Sibiu situaţia e grea.

Comandamentul nostru a ordonat retragerea trupelor de pe poziţiile ce ocupau între 17—20. A revenit pe urmă, dar era prea târziu, căci vrăşmaşul se înrădăcinase în ele.

27 Septembrie

Zi de doliu pentru gloria noastră de până acum! Ardealul românesc, cucerit cu sângele floarei româneşti, trebue părăsit în întregime, căci s'a dat ordin de retragere generală. — Flăcăii căzuţi rămân să-şi doarmă, cu zâmbetul pe buze, somnul de veci în plaiurile visate! . . .

O camionetă sanitară aduce corpul ciuruit al unui căpitan de artilerie. Tunurile bubue în răsuflări lungi. Spiritul nenorocului îşi fâlfâie aripa-i neagră peste firea cuprinsă de ceva neobişnuit . . .

Ora 11 noaptea. Ambulanţa trebue să plece înapoi. Bolnavii greu sunt transportaţi cu automobilele...

Plecăm. Pe drum, încurcătură şi zăpăceală, de crezi că toată lumea e cuprinsă de frigurile morţii. O noapte neagră, cu bură subţire de ploaie. Automobilul bâzâie înăduşit, urcând şerpuirea drumului care duce spre Borsek.

Ne-am oprit la capul Tulgheşului, unde mai poposesc şi vre-o câteva brancarde cu răniţi. Dinăuntru se aud gemete sfâşietoare. O felie de lună strecoară sfielnic câteva raze printr'o spărtură de nori...

Am cunoscut un glas Mă apropii şi întreb:

— Tu eşti Bohotinene?

— Eu, să trăiţi Domnule S—Lt..... răspunde el printre horcăituri prelungi. Mă recunoscuse — .... — şi vă rog să vă interesaţi şi de copilaşii mei... Ne-aţi fost ca un...

— N-are voie să vorbească! — intervine sanitarul — insoţitor — plămânul îngăurit,... altfel, moare...

Era plutonierul meu, Bohotineanu, care primise trei gloanţe deodată.

28—29 Septembrie

La spitalul de evacuare de la Hangu.

Doctorii ţin cu ori ce preţ să mă trimită la Piatra. Cu multe rugăminţi le capăt făgăduiala de a mă lăsa să plec la regiment ..

Plutonierul meu nu mai poate vorbi. Pe faţa-i galbenă ca ceara nu se mai vede nici-o urmă de viaţă. In colţul gurei îi înfloresc trei năsturaşi de sânge, ca nişte bobiţe de mărgean...

30 Septembrie

Plec spre regiment, care ocupă acum poziţie la V. Jidanului. Dar batalionul meu se găseşte în Brateş, un sătişor frumos de munte, format dintr'o colonie de Italieni, pripăşiţi în părţile locului pentru lucrul la pădure. Maiorul mă primeşte cu braţele deschise şi nu mă lasă nici în ruptul capului să mă duc la compania mea, care lucrează lângă Mânăstirea Tarcău.

Vorbim până noaptea-târziu de întorsătura pe care a luat-o răsboiul nostru, apoi...

Tarcăul se rostogoleşte sgomotos în matcă...

31 Septembrie

Se aude vestea că Ruşii au venit în ţară şi că pe unele locuri au intrat chiar în luptă, alăturea de ai noştri. In Dobrogea însă, situaţia este foarte grea, tocmai din cauza lor, fiindcă nu au venit în numărul care trebuia să vină.

La Sibiu se dau lupte crâncene. Nemţii au îngrămădit acolo forţe covârşitoare şi vreau să între cu orice preţ în ţară. Dar ai noştri le stau ca nişte stânci în cale.

1—2 Octombrie

Iarna bate la uşă . . . Compania mea trebue să întăriască lângă M-rea Tarcău o poziţie, care să reziste oricărui atac de pe V. Bolovănişului.

Lucrul urmează cu sârguinţă şi în linişte, căci inamicul n-a ajuns încă la graniţă.

3 Octombrie

Trec zilele şi gândurile te învălue într'o pânză ca de paianjen. Uiţi unde te găseşti şi visul te poartă cine ştie pe ce tărâmuri. Un dor nebun te cuprinde de ai tăi şi de a fi lângă ei!...

Dar lucrurile s'au schimbat! Au început luptele, tunul bubue mai cu furie şi mitralierele clănţănesc mai ndrăcit... Plotonul Ciobanu este atacat, tocmai când îse pregătea mai frumos: tăiase băiatul nişte purcei, nişte oi, desfundase câteva putinele cu lapte acru... Dar vezi că inamicul nu vrea să ştie de asta şi Ciobanu se retrage spre mânăstire.

Raportez situaţia şi cer ajutoare, la care primesc bucuria făgăduelei că ni se vor trimite.

Vine o companie din regimentul 86. Impreună cu comandantul ei facem planul ca a doua zi disdedimineaţă să pornim o recunoaştere, prin care să vedem dacă şi cât a pătruns vrăşmaşul pe pământul nostru.

4 Octombrie

Zis şi făcut. In zorii zilei punem în executare planul urzit aseară. Două plotoane pleacă să cerceteze V. Bolovănişului. Nu înaintează însă ca 2 km. şi sunt primite cu focuri. Se încinge o adevărată luptă. Duşmanul stăpânea munţii Magheruş şi Ardelele şi acum venea pe crestele lor spre Mânăstire. Timp de două ore răsună valea de împuşcături, până când compania vrăşmaşă este dată peste cap...

Ca să-şi poată ajunge ţinta, — de a cădea în spatele alor noştri, — inamicul se slujeşte de o cursă, destul de cunoscută însă în principiile de luptă: a lăsat câţi-va soldaţi să tragă din când în când câte un foc de front, iar grosul trupei se mişcă prin pădure, ca astfel să ne lovească prin surprindere

S'a strecurat, într'adevăr, nevăzut până în spatele liniei l-a; dar spre nenorocul lui are şi el inamic în spate: linia 2-a a noastră, aşa că e prins ca în cleşte. In clipa când, cu baioneta la armă, vor să isbească şi să pună stăpânire pe calea ferată îngustă de pe V. Bolovănişului, ai noştri îi fac faţă din două părţi, potopindu-l cu focuri, în văgăuna unde se adunase. Secţia de mitraliere venită în ajutorul nostru îi foarfecă aşa de bine, că honvezii se reped la Comandant, ameninţându-l cu moartea, dacă nu-i predă.

Baionetele inamice, cu batistele albe în vârf, se mişcă, ca o pădure bătută de vânt.

Un locotenent, un cadet aspirant şi 57 soldaţi, — căci ceilalţi au fugit cum au putut, — cad astfel în mâinile noastre, după o zi de sbucium...

O noapte în avantposturi de luptă. Cea mai grozavă din răsboiul nostru de până acum!...

Odată cu negura începe şi o ploaie măruntă, pătrunzătoare. Besna este aşa de deasă, că nu poţi vedea nici la doi paşi. M-am aşezat pe linie, între oameni, dar locul e în pantă şi toată apa se scurge spre mine.

De sus cerne într'una, de jos mă ia pe dedesubt... până când mă pomenesc ud ca un şoarece.

Timpul pare că a înţepenit în mersuri... Şi dacă mai ai şi nenorocul să-ţi şadă şi ceasornicul, apoi este îngrozitor!...

De la un timp începe să sufle un vânt ca cuţitul. Mi-e peste putinţă să mai fac vre-o mişcare, căci, de bine de rău, aşa cum stau, apa se prelinge pe piele şi se încălzeşte. De somn, nici vorbă nu poate fi. Cu două foi de cort în cap, fumez ţigară după ţigară, deşi sunt în faţa inamicului. Cum să scap de urât?!..

Tunul tuşeşte înfundat spre V. Jidanului. Vrăşmaşul aruncă rachete peste rachete, care îşi pâlpâe o clipă lumina lor gălbue. Se pare că sunt semne pentru cei pierduţi, dar ei nu ştiu că i-au pierdut pentru totdeauna!

Deodată începe să fulguiască o zăpadă, care acopere pământul în câteva clipe, ca o pătură de vată. Ochiul, neputincios până aci, de acum are îna nte-i un câmp de vedere.

Zăpada creşte, timpul îmi face în ciudă şi inamicul nu mai vine! Aproape de ziuă se lasă — colac peste pupăză — un îngheţ de ţi se lipesc buzele... Nu mai pot mişca nici mâinile, nici picioarele. Soldaţii mă scoboară de pe poziţie ca pe un butuc...

5 Octombrie

Reumatismul şi frigurile mă chinuesc amar, că nu mi-am putut urma compania, care a plecat pe Magheruş şi m-am scoborât la mânăstire. Stau la căldură, într'o chilie călugărească, transformată acum în infirmerie.

Junghiurile îmi sfredelesc măduva rece a oaselor, ca o sârmă înroşită... Afară fulgii plutesc în aer ca nişte fluturi... speriaţi par'că de răsbufniturile tunurilor.

Deşi sunt slăbit, mă hotărăsc să plec la companie.

6 Octombrie

Am încercat; dar în zadar, căci pe la mijlocul drumului am căzut sleit. Ordonanța mă ridică și mă târăște cum poate înapoi.

Aș vrea să se sfârșească mai bine cu mine, decât sa mă mai sbucium și să mă mai torturez atâta! . . . mai ales că sentimentele atât de josnice și de murdare ale omenirei nu pot fi stăpânite nici de clipe așa de sguduitoare, ca acestea.

Nu e odios, ca un ofițer, care a fost atât de încercat, care a dovedit cu prisosință, curaj și devotament, să fie bănuit ca un criminal de rând?

Asta e omenirea. Să nu te bolnăvești pe front, că te prefaci!

Oare, mai de crezut este o sgârietură ușoară de glonț decât o pneumonie, ori un reumatism, căpătate în tranșeiele umede, în nopțile de iarnă, nesfârșite și pline de mizerii?

Da! — după unii.

7—8 Octombrie

Nimic deosebit, afară de ninsoarea care s'a schimbat în ploae și de cele câteva știri care ne sosesc.

Nemții au pătruns în țară în câteva puncte de pe frontul de Sud. La Palanca isbutiseră deasemenea să intre o bucată, dar au fost împinși înapoi printr'un contraatac puternic, în urma căruia au lăsat peste 300 de morți.

Cine știe?!... Mare e Dumnezeu!...

9 Octombrie

Plec la companie, pe Mt. Magheruș. Urcușul greu e prea nepotrivit cu puterile mele; totuș, încet-încet, sosesc seara.

Cât prețuește în creierul munților, iarna, un bordei, sau o colibă ciobănească!... Vântul și frigul și-ar face de cap în cea unde ne adăpostim, dacă băeții n'ar fi astupat cu crengi de brad golurile dintre bârne.

Ceaţa groasă, care s'a lăsat, măreşte teama de atac din partea inamicului.

Câte nopţi nedormite până acum şi câte nu vor mai fi de acum înainte!...

10 Octombrie

Recunoaşterea de pe P. Lăzăroia îmi arată tranşeele vrăşmaşe, însă neocupate. Nici picior de inamic. Dar măsuri trebuesc luate.

Oamenii stau gata de luptă, tolăniţi pe lângă foc. Somnul nu se lipeşte de ei şi, pentruca timpul să le treacă mai uşor, încep să povestească. Glasul unuia, domol şi curgător ca o apă liniştită, băsmeşte din lumile cu smei şi feţi frumoşi...

Aşa trec aici unele din nopţile lungi şi pline de grijă. Basmele trec din gură in gură până ce albeşte de ziuă... Patrulele raportează că n'au văzut nimic... Inamicul stă cuminte în pârlog.

11 Octombrie

Obosit peste puteri. Aş vrea să dau o leacă ochii în gene. Dar par'că pot?

Oamenii stau întinşi la soarele care scaldă vârfurile munţilor în lumina lui caldă.

Pela opt seara începe spre V. Jidanului un bombardament neobişnuit. Ceaţa groasă, răscolită ca valurile de furtună, răsună în ecouri surde de bubuituri. Lumina tunurilor sparge besna cu scânteile unor amnare uriaşe.

Două ceasuri fără intrerupere mugeşte iadul acesta, apoi se face linişte, pentruca la miezul nopţii să înceapă din nou.

Noaptea trece tot albă. Genele nu vor să mi se lipească.

12 Octombrie

Aceiaşi ceaţă stăruitoare stăpâneşte văile. Duşmanul nu arată nici o activitate deosebită. Doar dinspre P. Aţa se aud înainte de amiază câteva împuşcături.

Încă o noapte plină de necunoscut, de frig şi întuneric, violată numai de luminele rachetelor.

13 Octombrie

Azi e tocmai o lună dela lupta dela Răgoaza-Transilvania. Mi-aduc aminte cu fiori.

Soldaţii se prăjesc la soare. Mulţi din ei sunt bolnavi din pricina frigului şi neodihnei.

14 Octombrie

Sunt schimbat la comanda companiei 12, care se găseşte la gura Aţei.

Iată că vin cei dintâi Ruşi. Un ofiţer de artilerie, însoţit de trei soldaţi, recunoaşte drumul pe unde îşi va aduce bateria.

Cu ocazia lămuririlor ce-i dau, bag de seamă că nu cunoaşte nici o limbă streină, afară de cele câteva cuvinte pe care le rupe în nemţeşte.

Apoi dispar în goana nebună a cailor.

15 Octombrie

Mi-am găsit un adăpost bun în Brateş, în casa unui pădurar, plecat şi el la datorie.

Deşi situaţia noastră este cam rea, căci Constanţa a căzut, iar la Jiu ai noştri s'au retras la eşirea de Sud a defileului Bumbeşti, totuş, o cameră caldă, o mâncare a-cătării cu un păhăruţ de vin, o ceaşcă de cafea şi o ţigară bună, te fac să-ţi uiţi de nenorocirile răsboiului. Şi mai ales când ai o gazdă cum e Floarea, nevasta pădurarului.

Trupa tae fără răgaz copacii din V. Tarcăului.

Prin umbrele cenuşii, care se lasă către seară, se deosebeşte linia unei coloane de cavalerie. Este un ploton de Cazaci, cu căciuli mari şi miţoase. O melodie tărăgănată leagănă visul şi dorul lor de stepele de unde vin. Apoi se pierd în negura deasă a nopţii, în tropotul cadenţat al cailor lor mici.

Sunt Cazacii, despre care am citit lucruri aşa de grozave!...

16 Octombrie

Aseară am stat mult de vorbă cu Floarea şi cu soacra ei. Bătrâna, — cu ochii pierduţi în para focului, care juca în umbre albăstrii, cu colţurile gurii strânse într'o umbră de necaz, — face reflecţii amare asupra răsboiului:

— Dumnezeu ştie, — începe ea, — dacă Toader al nostru s'o mai întoarce... Ş'apoi, Ruşii aiştia, — ce crezi D-ta?... — nu ştiu decât să bea! Imi spunea mie tătucu — D-zeu să-l ierte! — ce-au făcut la şapşapte .. Ş'acum tot aşa o să facă!...

— Bate-ţi peste gură, mamă! — o întrerupe Floarea, — bătându-şi cu vârful degetelor peste buzele moţate, — şi nu-ţi mai face inima ră dijaba .. Mare e D-zeu!...

Am adormit şi eu cu gândul la mama. Poate că şi ea lăcrimează, ca baba Smaranda, după singuru-i copil...

Svonul că ne vor îlocui Ruşii devine tot mai temeinic. Dar unde vom fi trimişi?... D-zeu singur ştie.

17 Octombrie

Zilele astea morăcănoase de toamnă au câteodată şi farmecul lor. Prins în braţele melancoliei, mă aşez pe scăunel la gura sobei, mă uit cum se îmbracă tăciunii în haina vânătă a morţii şi pe urmă gândurile mă fură... Imi retrăesc trecutul.

Iar golul serilor lungi şi triste îl umple Floarea cu poveştile ei de prin tărâmurile acestea.

18—20 Octombrie

Gaspadin Palcovnic.

Ruşii, — nepreţuiţii noştri tavarăşi de arme! — curg de trei zile în şir, ca un val eşit din matcă. Au tăbărât pe valea Tarcăului ca un nor de lăcuste flămânde, care întunecă lanul de grâu. Vin să ne ia locul. căci şi-au adus aminte, — însfârşit! — că sunt aliaţii noştrii.

Patru zile şi patru nopţi ne-am ciondănit cu ei până ce, cu chin şi vai, au luat poziţia în primire; şi nu trebue uitat că polcul 117 cavalerie, — cel care ne schimbă, este regiment de elită, şi ca disciplină şi ca vitejie în luptă!

S'au gândit pe semne Ruşii că ar face mare greşală să ne lase să plecăm cu părere rea despre ei, aşa că ne-au poftit la un mare ospăţ, dat în onoarea noastră.

Iată-ne strânşi într'o seară în casa cu două rânduri a unui Italian din Brateş, unde s'a aşezat ştabul lor. Exteriorul şi scările luminate „a giorno" îţi fac impresia că aici are loc cine ştie ce recepţie de gală, iar după orânduirea din năuntru îţi faci numaidecât o ideie de felul cum ştiu aceşti omeni să facă războiul

După prezentări începe seria gustărilor, cu renumitele lor şnapţuri, care durează mai-mai o oră. Apoi masa, o masă încărcată cu fel de fel de mâncări şi vin negru — bordeaux, — printre care mai scapă — după obiceiul lor — şi câte un pahar de „ra-chìuu", şuerat cu un accent de românească stricată de Parucicul Jean.

Drăcuşorul ăsta de Jean este o mutră foarte simpatică. Mic de statură, — o stârpitură de om, — cu nişte ochi de un albastru spălăcit ca zeama de scoici, ras de musteaţă, pare mai mult fată decât băeat. Vorbeşte minunat franţuzeşte şi, ca oricărui Rus care îşi respectă numele, îi place cam binişor să tragă la măsea! Tot timpul se joacă, — ca un copil, — cu un păhăruţ rotund la fund şi cu ochii aprinşi de flacăra alcoholului, spune zâmbind că „atunci se va lăsa de băut, când păhăruţul lui va sta drept pe masă"...

Dealtfel, Jean este fac-totum-ul acestui ospăţ.

— (Tot aşa de bine însă se prezintă şi ceilalţi ofiţeri care, cea mai mare parte, vorbesc franţuzeşte şi nemţeşte, spre deosebire de mulţimea cea mare, care nu cunoaşte decât limba maternă).

In capul mesei, aşezat comod într'un jâlţ domnesc, prezidează un Polcovnic, bărbat din plin, cu spete largi, nas voinic şi o pereche de musteţe cânepii, răsucite în spirale largi, ca două fuioare. Ochii mari au început să i se împăenjenească sub influenţa mult gustatului spirt.

Atmosfera este dintre cele mai plăcute, căci Rusul este prietenos, bun la suflet şi ştie să petreacă dacă se apucă. — Ne simţim ca între cei mai buni camarazi şi stacanele curg unul după altul...

Vinul a încălzit pe toată lumea şi sentimentele isbucnesc ca lava unor vulcani în erupţie.

Incep discursurile. Fel de fel de laude reciproce la adresa acelor două armate aliate.. şi Polcovnicul, în cuvântarea sa — (în ruseşte, căci el era din cei vechi şi făcuse garnizoană undeva, prin Caucaz şi Siberia) — aminteşte şi subliniază calităţile ostaşului român, apăsând, mai cu seamă, asupra spontaneităţii, vioiciunei şi înflăcărărei cu care este înzestrată rasa latină. Apoi sfârşeşte:

— Domnilor — (nouă) — deşi Nemetzkii au intrat în ţara voastră, să nu descurajaţi. Aşa-i răsboiul!... Anul ăsta bate Ghermanul... la anul batem noi... dar la urma-urmelor *noi* vom învinge, căci Răsia este mare... bogată şi mult Ru...us!.

Sgâlţâitul unui sughiţ adânc îl sileşte să se sprijine de Maiorul nostru, care îşi freacă spicul bărbii între trei degete, la dreapta lui. (Discursul respectabilului Polcovnic ni-l tălmăceşte simpaticul Jenică, cel cu paharul misterios).

Urmează câteva clipe de linişte, după care Ruşii încep a cânta din melodiile lor orientale, tărăgănindu-le în tonuri pline de armonie, care impresionează. La ei petrecerile fără muzică sunt ca mâncarea fără sare.

Stăruinţelor de a cânta şi noi, le-am răspuns pe acelaş ton, cu „S'a ruginit frunza în Vii" şi „Vino Nello"... care le-au umezit ochii, mai cu seamă Polcovnicului.

In pervazul ușei apare deodată, ca un spiriduș, Jean și glasul lui răsună limpede și clar:

Café à la russe, Monsieurs!...

Ne ridicăm cu toți ca să-l urmăm în rândul al doilea, unde ne aștepta pe semne renumita-i café à la russe.

— Cum o fi cafeaua asta?! — mă întrebam eu nedumerit, în gând, când sdup!... se prăvale peste mine un frate.

— C'est la gravité de la terre, mon ami!... — îi spun eu, oprindu-l să nu se ducă de-a berbeleaca.

Acum, la urcatul scărilor, se vede bine că scumpii noștri sunt *praf*, — cum ar spune unii, sau *Krupp* — cum ar zice alții.

Curiozitatea mea fu satisfăcută când intrarăm în sala cea mare dela al doilea. „Café à la russe“ se traduce prin două samovare respectabile, care sfârâe la cele două capete de masă, clocotind în pântecele lor nichelat vin negru ca sângele de epure, amestecat cu zahăr, scorțișoară și mai știu eu cu ce mirodenii.

Da-capo-al-fine!... — prin urmare... Și dă-i, dă-i într'una cu cafea rusească până când, într'un târziu, murmurele din sală sunt acoperite de niște note puternice de bas, care răsună prelung, ca bâzâiturile unui bondar dintre două ferestre.

Polcovnicul nostru, cu capul îngreunat rezemat în cot, cu ochii pe jumătate închiși, fredonează în tacte scurte o melodie cu vorbe moldovenești, stricate: „Nu-s parale, nu-s parale“!... Căci, după cum ne spune el mai în urmă, cândva, demult de tot, a făcut garnizoana și în Bessărabia.

Se vede că prezența noastră i-a trezit amintirea, căci, scuturându-se ca dintr'un vis urât, își împreună mâinile în dreptul frunții și începe:

— „*Nu-s pärale, nu-s pärale,*
„*Nu-s pärale, nu-s...*
„*Nu-s pärale mărânțale*
„*Șâ fitiță fârmășale*
„*Nu-s... nu-s... nu-s...*“

Apoi braţele îi cad ca plumbul pe masă, capul pe ele, şi bătrânul trece în lumea celor fericiţi . . .

. . . .

In mod deosebit mi-a atras atenţiunea un căpitan în floarea vârstei, cu cisme de lac şi pantaloni albaştri ca cerul de Mai. Avea o înfăţişare impunătoare. Dar pe faţa lui fragedă se citea o umbră uşoară. L-am observat tot timpul. Când ceilalţi beau paharul până în fund, el sorbea odată — de două ori, apoi îşi continua convorbirea începută cu camaradul Vasilică Popescu. Din când în când îi răsărea în colţul gurei câte un zâmbet de durere.

Se vede că sufere, că are ceva pe suflet! — mă gândeam eu.

M-am apropiat de ei.

— Ce să faci, dragul meu? . . . — povesteşte căpitanul în nemţeşte . . . — de cinci ori am fost rănit până acum, — dar greu de tot — fără să mai număr zgârieturile . . . Acasă n'am fost dela începutul răsboiului, — adică de doi ani, — dar . . . am primit vestea, când eram în Bucovina, că am un băeţaş care, cât e ziua de mare, strigă într'una: „Tata . . . Tata" ! . . .

Genele-i umede clipesc de câteva ori, îşi reazămă tâmpla pe degetele trecute prin păr şi, cu ochii măriţi, care poate că văd aevea copilul, urmează cu un suspin: . . . — de aceia, dacă o fi să cad, să mor cel puţin cu ceia ce am mai bun pe mine! . . . — sfârşeşte el oftând.

Suferea sărmanul!

Cuvintele căpitanului m'au adâncit în gânduri. „Tata . . . copil . . . dacă o fi să cad . . .

Vedeam, auziam vaere de luptă aprigă . . . pare că îl vedeam mort . . . când, deodată, un ţârâit de pinteni mă deşteaptă.

Vorbele curg domol în sală, ca o apă liniştită. Un soldat merge în urma adjutantului, — un căpitan înalt şi bine făcut, — care se îndreaptă cu paşi mari

spre capul mesii, unde odihneşte Polcovnicul. Îl prinde de umeri, îl sgâlţâe de câteva ori...

Bătrânul ridică însfârşit şi cu greu capul, îşi freacă ochii înroşiţi cu dosul palmelor, citeşte zapisca pe care i-o întinde căpitanul... apoi bolboroseşte ceva neînţeles... şi capul îi cade din nou pe braţele încolăcite...

Călăreţul ascultă, smirna, cu mâna la căciulă, ordinul scurt al adjutantului, apoi un „sdrasti" şi se depărtează în zornăitul pintenilor lui grei...

Am înţeles că este vorba de un raport de pe front... că o sotnie întreagă ar fi împrejurată de Unguri la Palanca... că viteazul Polcovnic nu se trece cu firea şi că expediţia de salvare a amânat-o pe mâine...

— Totdeauna face aşa Gaspadin Palcovnic!... bufneşte în râs Jean, arătându-l cu degetul.

. . . .

Săracul, Rusul... cei pasă lui?!... „Anul ăsta bate Ghermanul, la anul Rusul... Ràssia e mare. . Rus mult... dar la urmă tot noi vom învinge!...

Tráeşte-ne Doamne aliaţii!...

Nu ştiu cât să fi fost ceasul când s'a spart petrecania, dar când am eşit afară, ca să ne ducem fiecare la casa lui, răsărise luceafărul de ziuă şi stelele începeau să se rărească pe cer...

. . . .

Pe semne că s'a trezit şi Polcovnicul şi că şi-a adus aminte că trebue să se ducă să scape pe ai săi, căci Regimentul stă gata de plecare

Mă uit la aceşti oameni născuţi din împreunarea vântului cu stepa... şi mi-aduc aminte de cuvintele de aseară ale Polcovnicului.

In ochii lor scânteie marea albastră şi visătoare. Sunt plini de viaţă şi de veselie căci, de îndată ce clapele unei harmonici cântă o căzăcească, încep să chiue şi să pocnească în palme ca nişte copii, pe când picioarele bat repede cadenţa jocului lor naţional...

21 Octombrie

Celelalte două batalioane ale noastre au plecat spre Piatra-Neamţ. Primim şi noi acelaş ordin

Eşim prin Valea Tarcăului în şoseaua Bicaz-Piatra, care se întinde în lumina soarelui primăvăratec ca o curea de argint.

Prima noapte o petrecem în casa unui om cu frica lui Dzeu, căci ne aşează la repezeală două paturi într'o odae goală.

A doua zi o luăm iarăş la picior. Drumul alunecă ca o şopârlă pe sub coloană...

Iată-ne ajunşi în Piatra. Am rămas fără cantonament, tot umblând din casă în casă pentru aşezarea soldaţilor; dar bunătatea doctorului de batalion nu mă lasă pe drum. Se aciuiase, şmecherul, la un funcţionar bătrân, atras de nepoţica acestuia!

Atmosferă caldă, părintească. Bătrânii s'au strâns lângă mine iar eu, între o sorbitură de cafeluţă, un fum de ţigară şi o ochiadă la... nepoţica, le povestesc din ale răsboiului.

Dar seara! Ce pat cu plapomă de mătasă! . Căci mi-a ghicit, drăcoaica, dorinţa. Aţine-te somn de-acuma! Dar păcat, căci mâine la cinci dimineaţa plecăm...

22 Octombrie

Greu îmi vine să părăsesc patul cald, dar unde îmi dă un pic de răgaz Mihai-ordonanţa!? Pentru el ordinul este ordin, — sfânt! — fie chiar şi pentru mine însumi.

— Trebue să vă sculaţi, ora 5! — stărueşte el, văzând că mă tot moşmolesc, când pe o coastă, când pe alta.

Dacă zice el!...

. . . .

Deabia se înroşeşte puţin cerul la răsărit şi trenul nostru porneşte să ne poarte la datorie.

Pretutindeni, în toate gările, pecetea răsboiului: pustiu, jale şi lume puţină. Doar câteva bătrâne, — mame ori soacre, pe semne, — şi vre-o câteva neveste, care îşi şterg cu colţul năfrămii boaba lacrămii din coada ochiului, se reped spre tren, strigate pe nume de ai lor.

Imbrăţişeri şi bucurie la întâlnire, plâns şi durere la despărţire.

Şi trenul pleacă mai departe, petrecut pân'ce nu se mai vede de ele, rămase nemişcate, cu mânile încrucite pe piept, ori cu bărbia în palmă...

Toată ziua şi toată noaptea mi-am depănat gândurile în ţăcănitul roatelor până ce, într'un târziu de tot, am adormit... Când s'a luminat eram în Chitila.

23 Octombrie

In gara Buftea.

Doamne şi domnişoare dela Crucea-Roşie ne împart flori, ţigări şi câte ceva de-ale mâncării. Insufleţire mare. Soldaţii cântă...

O fetişcană cu ochi negri, toată in alb, şi pe frunte cu o cruciuliţă aproape invizibilă, împarte şi ea flori soldaţilor.

— Hei, dudue, frumoasă mi-ar fi moartea, cu D-ta lângă mine!... — glumeşte un camarad îndrăsneţ. Ea surâde şiret şi trece mai departe cu coşuleţul.

— Aşa florişîcă mai zîc şî eu... — îmi spune Şoiman, zâmbind pe sub mustaţă.

Dar trenul şueră...

In gara Băneasa.

Ne scoborâm cu ordinul de a cantona în satul Mogoşoia, la o mică depărtare de Bucureşti.

Coloana se întinde în direcţia ordonată Un automobil cu marca Ţării pare că sboară, lăsând în urmă-i un nor de praf...

Este Majestatea Sa Regele. A oprit. Priveşte cu atenţiune la coloana care defilează. Chiamă pe comandant, se interesează de hrana soldatului, de îmbrăcămin-

tea, de starea lui; apoi l-am auzit în sgomotul motorului repus în funcţiune:

— A-ha... Divizia 14... da, da, divizia de fier!.. şi s'a dus.

Dar care divizie nu este de fier...

24—25 Octombrie

In Mogoşoaia.

Două zile de repaos. Sat sărăcăcios, cu oameni răi care ne primesc numai pentru că n'au încotro.

Se complectează echipamentul soldaţilor din prinosul destinat de populaţie „Apărătorilor Patriei" şi care a putut ajunge până la noi. O pereche de ciorapi, mânuşi etc...

Cât nu dai pentru o clipă de petrecere, când ştii că mâine poate nu mai eşti! Şi pe urmă, ceva cumpărături, căci deabia acum vedem câte cere răsboiul.

Bucureştiul ne face cu ochiul; este la o svârlitură de băţ de noi. Incalec şi sbughiu!!..

Intins la C'onu' Mişu. Inbrăţişeri, sărutări, răsboiu, poveşti... El cu pesimismul, eu cu optimismul...

Bucureştiul nu mai are nimic din viaţa de altă dată. Aripa morţii se roteşte pe deasupră-i odată cu „păsărlle duşmane". Prin colţuri tainice de străzi tăcute, câte doi-trei bătrâni cu feţe îngrijorate vorbesc în şoapte...

Cu coburii plini de provizii, mă legăn în trapul calului, spre cantonament. Deodată clopotul cel mare al Mitropoliei începe să bălăngănească rar, apoi altele cu glasuri mai copilăroase îl îngână în aceiaşi prevestire: „Aeroplanele, sau Zeppelinul!"...

— Mâine dimineaţă îmbarcăm! — mi se raportează la sosire.

26 Octombrie

Ziua Sf. Dumitru. Trenul ne poartă fără să ştim unde. Unele guri spun că spre Argeş. Şi într'adevăr, la miezul nopţii ne scoborâm în gara Curtea-de-Argeş.

Sfârşitul Capitolului I.



CAPITOLUL II.

LA ARGEŞ.

In lumina palidă a lunei se profilează cele trei turnuri ale Mănăstirii, unde odihnesc, cel dintâi Rege şi soţia Sa, Regina-poetă. Câteva tunuri turbură liniştea nopţii, undeva departe.

Noua noastră cunoştinţă, — un proectil neexplodat de 305 m/m. — odihneşte înţepenit de-acurmezişul unui vagon, ca o fiară zăbrelită. Este o cinste deosebită ce i se face, de a călători singur, în aceste vremuri când vagoanele sunt aşa de rari! Dar pe semne că vor să-l ducă neatins în Capitală.

Cei câţiva oameni, veniţi cu treabă de pe front, ne dau cele dintâi veşti:

— Douăzeci şi trei de zile am bătut în retragere! — îmi spune un plutonier. — La Turnu'-Roşu am scăpat ca prin urechile acului de o adevărată nimicire. Acum, frânturile regimentelor noastre ţin, — cum pot, — frontul la Poiana-Spinului, puţin mai la mează-noapte de Sălătruc. Işi storc cele de pe urmă picături de putere, pentrucă li s'a spus că alte trupe vor veni cât de curând să-i schimbe . . .

— Da, fericirea şi norocul acesta pe noi a căzut!" — îi răspund eu în gând, plecând la adunare.

Coloana înaintează învăluită de razele lunei. Picioarele poartă singure trupurile, pe jumătate adormite, care nu ştiu unde merg şi marşul înghite tăcut depărtarea.

27 Octombrie.

Primele suliţi de lumină sparg orizontul, stropindu-l cu văpăile lor roşii, căldura dogoreşte din ce în ce mai tare, în aer joacă apa morţilor şi când soarele stă în cruce la amiază, iată-ne ajunşi în Sălătruc.

In Sălătruc. Soldaţi din toate regimentele, trăsuri, ambulanţe, cai, chesoane, foesc în toate părţile. Fierbere mare, şi tunul mârâe şi mai furios par'că în aşteptarea întârziată a nouei proviziuni.

Soldaţii noştrii stau trântiţi pe marginile şoselei, cu feţele întunecate de teama viitorului nepătruns.

— Dumnezeu ştie dac'om mai scăpa de-aici, bade Gheorghe!...

— Trei copchilaşi şi nevasta, măi frate.. — îi răspunde celălalt, cu ochii umezi.

. . . .

„Inamicul trebueşte scos din poziţie, cu ori ce sacrificii!" — glăsueşte hotărât ordinul celor mari.

— Plecăm numaidecât! — îl complectează Colonelul...

. . . .

Cale de un ceas şi jumătete am mers neturburaţi, până când balonul care privighiază de pe Muntele Cozia, ca pironit cu un cui, ne-a observat. Artileria vrăjmaşă îşi deslănţue toată furia, punându-ne înainte o punte de foc şi de moarte. Dar ne-a scăpat pădurea, sărmana!

Pe la ora 2 d. a. ajungem însfârşit în poziţia camarazilor care ne aşteptau. Nemţii ne-au mirosit însă planul. Ingropaţi în tranşeie, mai sus ca noi, ne aşteaptă

liniştiţi până când începem înaintarea; un adevărat uragan se abate asupră-ne! Obuze, grenade, mine, mitraliere, arme şi-tot ceia ce ştiinţa a pus în slujba răsboiului, deschid între ei şi noi o gură de iad flămând . . .

Cu toate acestea înaintăm hotărâţi. Baionetele îşi sclipesc ascuţişurile în mâini cu vinele umflate în pregătirea isbirii.

Dar în zădar! Entuziastul nostru ura înghiaţă deodată de buzele învineţite. Rândurile ni se răresc văzând cu ochii. Vaetele îţi strâng inima la fiecare pas. Incă unul . . . şi încă unul . . . Cade şi Dumitrescu şi din toată compania rămân cu o mână de oameni.

Ne-am oprit la câţiva paşi de şanţurile duşmane.

Se înserează. Impuşcăturile se răresc din ce în ce, până când totul intră în linişte. Vântul se tângueşte printre crengi într'un psalm de îngropăciune pentru cei morţi, în timp ce rachetele svârlite de nemţi pâlpâe ca nişte candele suspendate, în aer, deasupra mormintelor lor de frunze, peste care stelele îşi cern argintul . . .

28 Octombrie.

Un ofiţer şi 128 soldaţi pierdere! Lacrimile îmi curg şiroae când îmi dă plutonierul raportul.

La câţiva paşi de inamic. Este peste putinţă să faci vre-o mişcare. Cum ridici capul din mască, te şi arde. De hrană caldă nici vorbă nu poate fi. Pâinea şi bucăţile de carne fiartă se aruncă pe lanţ din spate, ca la animale, iar omul o trage, fie cu arma, fie cu vârful piciorului. Apa, deasemenea. In mâncătura din flancul stâng al companiei, jos, la picioarele noastre, lăcrimează un izvor. Câte unul de ploton, soldaţii se retrag de pe linie pe coate şi se duc să-şi umple bidonul. Au săpat ei cum au ştiut şi cum au putut, au mărit şuviţa de apă, dar blestematul de Neamţ i-a zărit şi cum vede acum pe vrea-unul: „pic-pac“ şi l-a şi vânat. Pe urmă am dat ordin să nu se mai ducă nimeni să ia apă de acolo.

M'am cuibărit într'o groapă, înapoia unei sprâncene de teren, la picioarele trăgătorilor. Mi se pare că aci aş fi în oarecare siguranţă. Inchipuire!... căci la răsboi n'o poţi avea nicăirea, decât doar la M. C. G. şi poate nici acolo.

Stau de vorbă cu camaradul Ghiţă, — zis şi Ţăcălie, din cauza bărbişonului ce şi-a lăsat, — când artileria vrăşmaşă începe să bată din nou, mai ales în sectorul companiei 11-a. Și bate, şi bate, până ce-o amestecă cu pământul. Apoi Nemţii ies din şanţuri şi sar în capul alor noştri. Se încinge lupta corp la corp, dar linia noastră dă înapoi, copleşită de numărul duşmanului.

De abia acum, după două zile, gust nişte „talpă la grătar", pe care bietul Mihai mi-a păstrat-o, cu tot ordinul ce i-am dat de a o mânca el. Prinde bine, căci mă simt cam leşinat de atâta fum de tutun.

29 Octombrie.

Veste înbucurătoare: Maiorul Ragobete a pătruns aseară în tranşeiele inamicului.

De trei ori a încercat azi duşmanul să ne rupă rândurile, dar n'a isbutit. Linia noastră şi-a strâns numai puţin flancurile, ca într'o potcoavă.

De când am venit aici ne bat numai cu 305, calibru necunoscut de noi până acum. Un monstru, nu altceva! Pare că simţi fâlfâirile unei păsări uriaşe, când spintecă el, înfuriat, aerul; iar când se sparge, o, Doamne, un adevărat «muget de leu rănit!... Nervii încep să-mi slăbiască cu fiecare clipă.

Primim cele dintâi grenade franţuzeşti — „perele" — cum le spun oamenii noştri. Este prima dată când le vedem în ochi şi habar n'avem de instrucţia lor. Noroc însă că sunt foarte uşor de mânuit, după cum se vede în cărticica ce ni s'a dat dela batalion.

Pela orele 5 d. a. primim alt ordin de atac: „De data aceasta, însă, cu ori ce preţ, vrăjmaşul trebueşte scos

Am pornit odată cu noaptea, dar pare că şi Dumnezeu este contra noastră. Alte două ceasuri de iad degeaba, afară de cei 40 de oameni pe care îi mai adaug la numărul celor morţi.

Din nou linişte. Noapte senină, de o frumuseţe poetică. Cerul scânteie, presărat de miriade de stele, care plâng printre crengile copacilor seculari lacrimi de diamant pe mormintele eroilor.

Imi trec timpul vorbind cu Ghiţă, care nu se mai deslipeşte de mine. Alăturea, camaradul Davidescu îşi ceartă pe înfundate ordonanţa, că nu i-a pregătit ca de obicei perna (un sac de campanie umplut cu frunze). Ar vrea să doarmă. Fericit temperament, de trei ori fericit!

Și cum Ghiţă povesteşte crâmpeie din viaţa sbuciumată a lui V. Popescu, căzut eri, şi filozofează asupra răsboiului, mă pierd într'o mare de gânduri, fără cap — fără sfârşit. Piuitul unui glonţ, care pocneşte în stejarul de lângă noi, mă deșteaptă și întrerupe o clipă și pe prieten.

Davidescu doarme dus. Lumina lunei îi scaldă faţa blondă. Cum mă uit cu băgare de seamă la el, văd cum i se destind buzele într'un zâmbet de durere, își ridică amândouă mâinile în sus, apoi . . .

— Copila mea! . . . — vorbeşte el în vis.

Tabloul acesta, vorbele lui şoptite aşa de dulce într'o asemenea împrejurare, când tuturor ne sângeră sufletele după cei dragi, m'au înduioşat până la lacrimi.

Și câţi copilaşi nu rămân pe drumuri, să trăiască din mila şi pe la uşile altora!

. . . .

Deabia aţipisem, când un uruit, ca de tunet care prevesteşte furtuna, porneşte dinspre Mt. Cozia. Un amestec înfiorător de bubuit de tun, clănţănit de mitraliere şi grenade, pe care văile îl poartă mai departe, ca un vuet înăbuşit, până după puterea nopţii.

— Ce-o fi acolo, oare? . . .

30 Octombrie

A patra zi de când stăm aici. Am rămas numai cu vre-o câţiva oameni. Situaţia devine din clipă în clipă mai grea. Dar nu numai aici: Nemţii au eşit din Defileul Bumbeşti şi ai noştri luptă acum pe viaţă şi pe moarte la porţile Târgu-Jiului. In Dobrogea, Ruşii nu fac nici-o ispravă. Pe fruntariile Moldovei se dau lupte disperate.

E greu să faci răsboiul numai cu sufletul! Pieptul, ori cât de tare şi neaoş ar fi el, nu poate înfrunta şi înlocui mitraliera şi tunul...

De cum s'a mijit de ziuă, inamicul toarnă într'una asupra noastră o grindină de ghiulele de toate calibrele. In şase ceasuri a atacat de trei ori, dar fără nici-un sorţ de izbândă.

Nervii nu mă mai ajută de loc şi când Maiorul vede strarea în care mă găsesc, căci deabia mai pot vorbi, mă trimite la ambulanţă să mă liniştesc.

Dar aici dau peste altă nenorocire, căci s'a dat ordin de retragere!...

INCEPE EXODUL!

Sfârşitul Capitolului II.



CAPITOLUL III.

RETRAGEREA IN MOLDOVA.

Mii şi mii de vieţi stropiră cu sângele lor poenile Argeşului.

Dar în zadar, căci într'o zi către seară zăgazul pieptutilor voinice este rupt şi clipele cele mai grele încep a-şi toarce firul lor negru.

Sărman popor, ţi-a fost ursit să retrăeşti vremile de bejenie ale strămoşilor, când aceştia aruncau într'un car ceia ce îşi puteau lua în pripa unei clipe, apucând calea codrilor, ca să scape de urgia cotropitorului!...

Ar trebui să fiu un adevărat maestru al condeiului, ca să pot reda în adevărata coloare tot ceia ce am văzut şi suferit în această dureroasă retragere a noastră!...

1 Noembrie — Decembrie 1916.

Pornim cu trăsurile regimentare spre Curtea de Argeş. Timpul s'a stricat. S'a lăsat un frig de pocnesc pietrele. Fulgueşte. De ce n'a venit această vifornită cu câteva zile mai înainte?! Poate că Neamţul ar fi fost oprit, căci ori câte tunuri şi mitraliere ar avea el, acestea nu-i ţin de cald, când e vorba de frig, mai ales că e îmbrăcat cam subţire.

De altfel şi noi o ducem greu. Impingem din răsputeri la trăsuri şi mai ales la ambulanţe, căci ne-a prins ghiaţa cu caii despotcoviţi.

Niciodată nu ni se spune exact locul unde trebue să mergem, niciodată nu ni se dă un itinerar precis de urmat. Se svoneşte numai că ne ducem să ne refacem undeva în Moldova. Dar nimeni nu ştie unde. Bâjbâim în întuneric . . .

Facem drumuri scurte şi poposim sub cerul liber, unde ne apucă seara. Printre căruţe, soldaţii aprind focuri, cărora le dau toată noaptea târcoale. La fel fac şi ofiţerii. Şi când în umbra celor câteva raze de lumină pâlpâitoare, văd feţele lor arse de amar, cad din nou pe gânduri şi mă pierd în besna necunoscutului.

Curtea de Argeş. Invălmăşeală de trăsuri, de cai şi de oameni. Spitalele se evacuează. Străzile foesc de tărgi cu răniţi. Oraşul fierbe ca o căldare în clocote. Nu auzi la fiecare pas de cât: evacuarea!

Carele şi căruţele înşirate dealungul uliţelor înghit flămânde puţinul celor hotărâţi să fugă, ca altă dată calul-colos, soldaţii Troiei. Copiii plâng, femeile aleargă dela o casă la alta şi convoiul porneşte scârţâind...

Trei aeroplane cu cruci sub aripi se învârtesc de câteva ori, apoi se lasă deasupra gărei, descărcându-şi bombele omorâtoare. Doi copii şi un doctor zac sfârticaţi între şine, iar pasările ucigătoare pornesc să-şi îndeplinească misiunea sfântă şi în altă parte . . .

Un vechi funcţionar al fabricei de scânduri de lângă Argeş — strein de neamul nostru — a fost surprins as'noapte vorbind prin semne cu vrăşmaşul. La perchiziţia ce i s'a făcut, s'a găsit un carnet, în care erau însemnate toate regimentele care trecuseră spre front, când, unde şi chiar numele comandanţilor.

O, aceşti mişei, aceşti venetici, au supt ca nişte lipitori din sângele ţării noastre până eri şi azi, drept mulţumire şi recunoştinţă, mişună ca viermii în rană, ca

să aducă servicii inamicului!... Poate că n'am avea acum de suferit atâtea din partea lor, dacă cei de sus ar fi 'deschis mai bine ochii şi ar fi trecut cu mai multă energie peste favoruri.

Timpul se face din ce în ce mai rău, drumul tot mai greu şi coloanele noastre, care se adună pe direcţia principală, înaintează domol *spre Piteşti*.

Autorităţile şi oamenii de seamă au luat hotărârea să-l predea fără nici-o opunere, căci rezistenţa este neputincioasă în faţa puhoiului ce vine și a nimici orașele ar fi o copilărie.

Intr'un sat lângă Goleşti.

Ca să ne adăpostim noaptea, am întrat cu preotul regimentului într'o casă mare, a unui proprietar sau arendaş. Foarte greu am fost primiţi şi abia de ni s'au dat câteva bucăţi de lemn ca să aţâţăm o leacă de foc. Stăpânul plecase, lăsând totul în seama unui administrator, care avea ordinul Domnului să nu dea nimic armatei române.

— Mai bine să ia Germanul, decât derbedeii ăştia, care au plecat să facă România-Mare! — îi spusese el.

Cămara, plină cu toate bunătăţile: nuci, struguri pentru iarnă, mere, pere, gutui, ne face cu ochiul şi ne ispiteşte la păcat. Vrem să cumpărăm şi noi, — cu bani, bine înţeles, — dar ni se răspunde: nu, căci aşa era porunca!

Ţipetele unui copil dintr'o odae vecină ne-a deşteptat de câteva ori peste noapte. A doua zi am văzut în curte o femeiuşcă de 20—23 de ani, desculţă, numai în cămaşă, cu pruncul la sân. Era gata de plecare. Când am întrebat-o unde vrea să se mai ducă, ne-a răspuns că vine tocmai de la graniță, că a fugit când a auzit că vine duşmanul...

— Şi-acuma plec mai departe, unde-o vrea Dumnezeu şi încătrău 'oi vedea şi eu cu ochii; mai bine să mor, decât să fiu bagiocorită!... — sfârşeşte ea, sguduită de o tusă adâncă.

Ne-a trebuit multă trudă, ca s'o convingem să rămână aici până când vor veni Nemţii şi pe urmă să se întoarcă acasă. I-am adus mâncare de la popota noastră, i-am dat câte douăzeci de lei şi i-am repetat încăodată sfatul, arătându-i că este nebunie curată să rătăcească cu copil mic, pe vreme de iarnă, desculţă şi goală-puşcă... Apoi am plecat mai departe.

Cu siguranţă că s'ar fi prăpădit şi ea şi copilaşul!

Titu.

Poate cel mai critic moment din retragerea noastră! Inchişi aproape complect într'un cerc de foc, am apucat drumul Ploeştilor, în cea mai grozavă încurcătură. O dimineaţă ceţoasă şi umedă şi-un vânt rece care te pătrunde până la os. Coloane pe patru-cinci rânduri, pe şosea şi afară de şosea. Antetrenuri de tunuri desperecheate, cai cu ştreangurile tăiate, soldaţi şi animale se îmbulzesc de-avalma. Inaintarea este cu neputinţă. Norocul, că ofiţerul nostru dela trăsuri este de-o energie fără de seamăn şi astfel, în urletul tunurilor, şi crănţănitul obuzelor ce cad asupra gărei, ne deschidem însfârşit calea.

Domnul Maior şi camaradul Cocea, întârziaţi într'o casă, erau gata-gata să cadă în mâinile unei patrule, dacă ordonanţa nu i-ar fi vestit, tocmai în clipa când inamicul intra pe poarta casei.

— Ne-a scăpat Neamţul printre degete!... Când el intra pe din faţă, noi ne-am şters binişor pe din dos!... — ne spune într'o seară Domnul Maior, trecându-şi mâna peste fruntea asudată.

Cu cât ne apropiem de Ploeşti, cu atât bubuiturile răguşite din spre Clăbucet prind glas şi aerul miroase a păcură arsă.

Toate sondele de pe Valea Prahovei ard, din îndemnul şi sub supravegherea Englezilor. Flăcări puternice, ca nişte limbi demonice, sparg atmosfera neagră de fum. Se nimicesc sondele, averea ţării, pentru ca inamicul să nu-şi poată sluji cu ele cauza; se nimiceşte o muncă de generaţii întregi!

Va veni însă vremea, când sudoarea şi sângele nostru va fi plătit cu vârf şi îndesat!

În Ploeşti.

Oraş mare, cu viaţă multă altădată, pulsul lui bate astăzi în aceeaşi înfrigurare: refugiul! Lume multă, pe străzi, în localuri şi în restaurante, dar toată grăbită şi cu îngrijorarea pe faţă.

Mâncăm într'un local de mâna întâia, dar spectrul lipsei şi scumpetei a început să-şi arăte de-abinelea ghiara. Întâlnesc o mulţime de cunoscuţi refugiaţi. Povestesc, care de care mai sguduitor, drumul făcut până aci. Tot dela ei aud că divizia dela Cerna ar fi captivat lângă Olt, trădată în clipa când era gata să-l treacă.

Divizie de viteji, a căzut în ghiarele duşmanului, dar a reînviat vremurile legendare ale strămoşilor şi a făcut pe duşman să se convingă că urmaşii lui Traian trăesc încă, n'au pierit!...

Se spune că divizia noastră s'ar reface în Valea Calugărească, un sat lângă Ploeşti. A fost numai un svon, căci pornim mai departe pe calea veşnicului necunoscut.

Înfăţişarea drumurilor a devenit sfâşietoare. Convoiurile refugiaţilor se înmulţesc. Care cu boi, căruţe cu cai, trăsuri, curg liniştite ca un fluviu spre Moldova, locul salvărei. Sunt Olteni şi Munteni, care au plecat cum au putut şi cu ce-au apucat, numai să nu rămână cu Germanii, ori cu Bulgarii. Oameni cu stare, adăpostiţi de ploae sub o rogojină sau pătură, tremură în vârful unui car, sfâşiaţi de mizerie. Femei, care n'au

cunoscut de cât munca şi tihna gospodăriei, plescăesc acum prin noroiul până la glesne, îndemnând boii, iar bieţii copilaşi, ghemuiţi sub coviltir. scâncesc de frig şi de foame, căci bruma de proviziuni luate cu ei s'a isprăvit de-atâta cale... Mai încolo, pe şosea, stă trântit pe-o rână, într'un şanţ, un automobil stricat, părăsit în voia soartei...

Aşa am trecut prin *Mizil—Buzău—R.-Sărat.*

Am întâlnit Ruşi, mulţi ca iarba câmpului, revărsându-se spre front ca nişte valuri sgomotoase de mare muncită de furtuni.

D-zeu ştie dacă vor face ceva! Primele regimente au fost nimicite, iar în Dobrugea fug!

In Râmnicul-Sărat.

Facem un popas mai mare. Cantonăm la marginea oraşului, în conacul unui locotenent de rezervă, rămas la o parte sedentară. Şi ca să-şi asigure mai bine avutul, a adus aproape o căprărie ca să-l apere.

Dacă ai trăi numai sub cătuşele gândurilor negre şi grijilor, sufletul ţi-ar slăbi şi paşii ţi-ar şovăi dela un timp. Dar dacă din timp în timp mai ai câte-o clipă veselă, apoi o duci, cum o duci...

Ne pomenim într'o dimineaţa cu eroul dela P. S. cu o falcă în cer şi una în pământ. Tună şi fulgera pe comandantul trăsurilor noastre, că a dat voie soldaţilor dela cai să-i ardă haracii din vie şi să-i distrugă averea...

Faţă în faţă, cei doi inamici îşi încrucişează privirile, schimbă câteva cuvinte *alese* şi stau gata să-şi măsoare puterile... La urma urmei, însă, prin nu ştiu ce minune, ajung la împăcăciune.

Varza cu carne de porc bolboroseşte în oală, împrăştiind un miros de-ţi lasă gura apă. Şi pentrcă împăcăciunea să fie cu tâlc, sedentaristul e poftit la masa noastră. Dar, pentru ca noi să nu-l credem rău-crescut şi ca

să-şi arate cavalerismul şi recunoştinţa, el, — comandantul încercat al atâtor boloboace de vin vechi, şi-a chemat pivnicerul, i-a dat poruncile cuvenite şi — ca urmare — au început să-şi arate faţa, ba rubinul, ba albul ca lacrima, ba roşul ca sângele . . . Intr'un cuvânt, sângele lui Christos curge din belşug . . .

Cei doi viteji, acum sub presiune — schimbă deodată necazul discuţiunei pe chestii de politică.

Să-l fi auzit pe şeful — stăpânul casei — cum ne împărtăşia ideile, perorând în vârful limbii, iar pe camaradul Vasile T. — cam mucalit din fire — făcându-i o opoziţie straşnică ! . . . Entuziasmat, şeful se urcă atunci pe masă, îşi sărută protivnicul şi făcându-i apologia, strigă : — Deşi dela P. S., daţi-mi voie, Domnilor, să-mi exprim şi eu convingerile mele. Daţi-mi voie, vă rog . . . (Toţi cei de faţă pufniseră în râs.) Sunt fericit că am cunoscut pe camaradul Dvs . . . Fiţi mândri cu el... Dacă ţara noastră, Dlor, ar avea mulţi ofiţeri de talia lui, atunci, Dlor... Să mai aducă o cofă de vin, să bem în sănătatea lui ! . . . — se întoarce el către ordonanţe, în timp ce azistenţa îl aprobă şi porneşte să răpăiască într'o furtună de aplaude.

— Bravo oratorul !... Bravooo !... strigă toată lumea, în timp ce şeful şi Vasile se strâng în braţe ca cei mai buni prieteni.

A fost o scenă de un haz nemaipomenit, care ne-a descreţit o leacă frunţile de amarul atâtor dureri.

Rămaşi singuri, atmosfera se schimbă. Ne aducem aminte de cei dispăruţi şi de acei care se sbuciumă în iureşul luptei, iar eu citesc următorul necrolog, scris într'o noapte de nesomn în amintirea camaradului Vasile Popescu, mort la Poiana-Spinului.

. . . .

Sufletele eroilor noştri, mulţi şi necunoscuţi, primiră cu cântece de serafimi între ele, sus în ceruri, încă unul, acela al lui Vasile Popescu.

Născut pe plaiurile înflorite ale Bucovinei, el însuşi o floare plăpândă, Vasile fu răvăşit de pe meleagurile lui de furtuna răsboiului european. Copil de liceu, se hotărâ cu alţi colegi, care, ca şi el, purtau un dor mare în suflet, să vină în România liberă.

Cu câtă duioşie în glasu-i tremurător mi-a povestit el odată această trecere a lor, pe o noapte viforoasă de iarnă! Par'că-l aud şi acum...

Venit dincoace, intră în Şcoala Militară. Strein, îndurând tot felul de neajunsuri, toate acestea îl îndemnară la o muncă fără preget şi după doi ani îşi termină studiile.

Plecă la regiment ca elev-plotonier, din cauza că nu căpătase încă încetăţenirea.

Când goarna trâmbiţă lupta sfântă pentru înfăptuirea idealului, sufletul lui entuziast şi tânăr vibră adânc. Par'că îşi vedea visul împlinit, par'că se vedea în braţele părinţilor săi! O, părinţilor, de care îşi aducea aminte. totdeauna cu lacrimile în ochi!...

Vasile Popescu, — acea domnişoară sfioasă, cum îi spuneam noi cu toţi — devenise de un curaj nebun, în timpul din urmă. Toată lumea se mira de această îndrăsneala nemăsurată şi-l sfătuiam să fie mai cu băgare de seamă în ceia ce face. Dar el ne răspundea totdeauna batjocoritor:

— Copii ce sunteţi! Pentru ce-aţi venit aici, dacă nu pentru moarte?! Nu auziţi în fiecare clipă glasul ei sinistru? nu-i simţiţi, cu toţi, fiorii?...

Primirăm într'o seară ordin de atac. Vasile se repede ca un şoim în fruntea alor săi, până la 5—6 paşi de vrăşmaş. Svârlise carabina, îşi încărcase doi saci cu grenade şi-acum arunca fără răgaz moartea în şanţurile duşmane. Dar un blestemat de glonţ îl trăsneşte drept în frunte şi-l doboară.

Simfonia morţii era lugubră, jocul ei macabru. Arme, mitraliere, grenade, bubuituri de tun, făceau la un

loc un clocot de iad. Gloanțele vâjâiau în toate părțile; ori ce mișcare îți putea aduce nenorocirea ... Zadarnic ne-am chinuit să-l ridicăm!

A rămas să-și doarmă somnul între linii...

Așa se stinse, cu zâmbetul pe buze, acest copil vitreg al soartei, copilul care purta în suflet un vis sublim, un ideal măreț, o Românie-Mare!...

Iar voi, dragi camarazi, care l-ați cunoscut, amintiți-vi-l cu sfințenie, săpați adânc în memoria voastră numele eroului Vasile Popescu, care a știut să moară, făcându-și datoria!...

Spre Focșani.

Caii, slăbiți, deabia se mișcă prin noroiul vâscos. Cerul plânge necontenit niște lacrimi mărunte și pătrunzătoare. Către seară încep să cadă fulgi mari de zăpadă. Se lasă frig și suflă un vânt rece ca tăiușul de cuțit, apoi un fel de vifornița, care șfichiuește obrazul ca sfârcul de bici. Domnul Maior, cu toate păturile îngrămădite peste el, tremură vargă într'o ambulanță, iar eu, din aceiași pricină, am părăsit căruța cu coviltir în care mi-am făcut culcușul și-o apuc călare înainte...

Noaptea, într'un sat aproape de Focșani.

Intru într'o casă, unde dau peste camaradul Romanovici și Idriceanu-vărul, — care se duc spre front cu o companie de mitraliere rusești. Intâi gustăm ceva, apoi, în căldura moleșitoare a odăii, sub razele fără de viață ale lămpii, începem să vorbim:

— Averescu a trecut Dunărea pela Flămânda, ca să cadă în spatele armatelor germano-bulgare, din Dobrogea! — spune Idricianu.

— Da de unde!... — se împotrivește Romanovici — a fost numai o demonstrație... Se dau lupte sângeroase pe Argeș și pe Neajlov. Se zice chiar că soarta armelor s'ar fi schimbat și că victoria a început să surâdă oștilor noastre...

Şi astfel, trecând dela una la alta cu inima strânsă, am adormit în aşteptarea coloanei înfrigurate.

Focşanii îmi fac acum impresia unui oraş internaţional. Un furnicar de lume se mişcă pe străzi, ca o mare de capete. Uniforme româneşti se amestecă la fiecare pas cu uniformele luxoase ale aliaţilor Ruşi.

Pare că ei sunt stăpânii aici. Mi-aduc aminte de 1887. Cine ştie dacă acum, ca şi atunci, nu vor încerca să prindă rădăcini la noi?!...

Doctorul nostru este chiar din Focşani. Iată-ne aşadară chemaţi să ospătăm la masa lui gospodărească, o, Doamne, ca în vremurile cele bune! Dar nu ne tihneşte, căci veşti rele ne săgetează inimile şi ne otrăvesc sufletele: „A căzut Bucureştiul!"

Cetate a veseliei, îmbracă-ţi de-acuma haina de doliu, căci de azi înainte nu vei cunoaşte decât mizeria şi jalea asuprirei!

Mărăşeşti—Bacău—Roman.

In Roman. Se svoneşte că ne vom reface aici. Că va fi adevărat, nu ştiu; dar bine că ne vom odihni cel puţin câteva zile într'un oraş. O casă ca lumea, o baie, o haină mai curată...

In oraş s'a sălăşluit cartierul unei armate ruse. Ruşi mulţi, ca nisipul mărei. Mahalalele evreieşti, mai cu seamă, gem. Oraşul este un fel de uzină: telegrafie cu fir, fără fir şi telefoane, că stâlpii se îndoiesc de greutatea păenjenişului de sârme. Au ocupat toate hotelurile şi localurile. Dar lumea e mulţumită şi se împacă de minune cu aceşti oaspeţi, căci fiecare Rus, — dela soldat până la general, — este un fel de Don-Juan. Fiecare „graţie" şi-l are pe al ei şi nu se fereşte, ba din contră, e mândră când poate să iasă cu el la teatru, cinematograf ori la preumblare.

— Ei ştiu să facă răsboiul şi au cu ce să-l facă! Voi sunteţi ofiţeri?!... — ne spunea, mai în

glumă — mai în serios, — o respectabilă doamnă din elită, uitându-se de sus la noroiul şi mizeria noastră, — care veniam de pe front.

Ce să-i faci? Aşa este lumea: curioasă şi veşnic admiratoare şi amatoare de tot ceia ce este străin!... şi mai cu seamă sexul frumos!...

Conrupția a fost şi este, în toate vremurile şi țările, nedespărțită de răsboi. Ea îşi strecoară otrava în suflete prin fel de fel de mijloace şi aliații noştri au la îndemână pe cel mai momitor: bogăția, cheltuită cu cea mai mare dărnicie!...

Bucuria că vom rămâne mai multă vreme în Roman s'a dus.

Roman – Târgu-Frumos—Hârlău—Botoşani.

Botoşanii, ca toate oraşele mai răsărite din Moldova, azi este un centru de seamă. In el s'au îngrămădit o mulțime de instituții refugiate: Școala militară de infanterie şi altele.

Săvenii, un târguşor plin de evrei şi de noroi, este centrul străinilor internați.

Dar nici aici nu avem norocul să ne oprim; locul nostru de refacere este hotărât împrejurul Dorohoiului...

In noaptea Crăciunului. Un vifor de moarte. Umbrele de cai se arcuesc în hamuri, deabia trăgându-şi picioarele din noroiul cleios de până peste genunchi. Ne ducem să ne refacem, pentru ca pe urmă să ne întoarcem cu puteri nouă la luptă, dar nu la luptă de cotropire, ci la luptă de dezrobire a celor mulți, care gem sub jug. Căci trei sferturi din trupul țării noastre se svârcolesc în strângerile balaurului vrăjmaş, care îi suge tot sângele şi toată vlaga!...

Sfârşitul Capitolului III.



CAPITOLUL IV.

REFACEREA.

Ianuarie—Iunie 1917

REFACEREA este şi va rămâne unul din cele mai dureroase capitole din răsboiul nostru de întregire.

Rămăşiţele regimentelor, topite în focul luptelor, s'au strâns în nordul Moldovei pe aşa numita zonă de refacere.

Sate mici, şosele nepietruite şi drumuri proaste pe care, la cea mai mică ploae, nu se mai poate umbla şi pedeasupra, lume răuvoitoare, care nu se lasă înduplecată decât de litera legii de răsboi.

Ni se deschide înainte un câmp necuprins de lucru. Păşim în el cu Anul-Nou, pe care îl trecem într'o atmosferă tristă. Ne-am adunat, cei câţiva ofiţeri rămaşi, împrejurul unei mese, dar în loc de veselie şi voie-bună, necazurile şi nenorocul abătute asupra unei armate viteze. Numai la îngroparea anului, feţele se luminează pentru o clipă, căci cine ştie? poate că Anul-cel-Nou va fi cu mai mult noroc decât cel trecut...

Regimentul nostru, din care n'au mai rămas decât conductorii dela căruţe şi 70—80 oameni veniţi de prin spitale, începe să se înfiripeze cu soldaţi din alte regimente şi cu recruţii clg. 1917- 1918—1919.

A sosit în ţară misiunea franceză, care ne va învăţa tainele răsboiului modern, căci Francezii au destulă practică acum şi au trecut prin clipe poate mai grele decât acelea prin care am trecut şi trecem noi. Au înfiinţat fel de fel de şcoli, unde ofiţerii şi gradele noastre învaţă instrucţia cea nouă, pentru ca în urmă s'o împărtăşiască soldaţilor.

Timp aspru, zăpadă până la pieptul calului şi vântul suflă sloiuri de ghiaţă. Bătrânii spun că nu-şi aduc aminte să fi trăit vreodată o iarnă mai nemiloasă ca aceasta!

Şi soldaţii noştri, sărmanii, umblă aproape goi!... Şi cu toate acestea fac instrucţie de dimineaţa până seara.

Aşteptăm mila aliaţilor să ne vindece rănile, din prisosul lor.

Dar când munca este mai în toi, un nou duşman se repede flămând asupra noastră. Tifosul exantematic, boala cea nouă, seceră cu furie în rândurile ostaşilor, care se strânseseră o clipă. Zadarnic se iau fel de fel de măsuri: case de izolare, cuptoare de deparazitare, băi, etc., căci boala îşi înghite rânjind victimele. Moare lumea civilă, mor soldaţi şi ofiţeri, cad şi doctorii, răpuşi de acest vrăjmaş nevăzut. Sate întregi se sbat în braţele lui!

Insfârşit, Dumnezeu pare că-şi aduce aminte şi de noi!... Iarna fuge biciuită de razele soarelui salvator şi odată cu reînvierea firii începe şi a noastră!

Ne-a venit îmbrăcăminte şi încălţăminte, ne-a venit armament şi muniţiuni, căci aliaţii nu ne-au lăsat să pierim.

Instrucţia este aproape sfârşită. Ştiu acum ai noştri să mânuiască cu dibăcie grenada, puşca-mitralieră, mitraliera şi când se văd îmbrăcaţi bine şi înarmaţi din cap până în picioare au alt curaj:

— Hei, dacă am hi avut toate aistea dila înşăput, hii pă paşe, bade Gheorghe, că n'ar hi cherit atât amar

di lume... Mare e D-zău! Ne-a agiuta El să mai merem odată pe frunt, ş'-om vidè noi ş-a să zîcă Niamţul atunci!..

Au dreptate! Când pe lângă un suflet mare ai şi-o fiinţă bună în mâini, alt curaj îţi vine la bătae...

S'a stăvilit puhoiul, s'a ţintuit linia frontului. La Oituz, vrăşmaşii n'au putut cu nici-un preţ să intre, iar acum încearcă într'una, din Valea Şuşiţei şi până în Mare. O rază de nădejde ne dau şi Ruşii, căci par a se fi hotărât să se mişte şi ei. De-ar ţine barem frontul şi să nu le dea drumul! O, Doamne, dar ce-i doare pe ei de amarul nostru!...

Iaşul, focarul de lumină, unde s'au adăpat atâtea minţi şi sulfete ale neamului! Iaşul liniştit şi patriarhal de altă dată azi este mai sgomotos decât Bucureştiul! S'au îngrămădit în el refugiaţii cu dare-de-mână din toate unghiurile ţării, toate autorităţile din Capitală şi Corpurile legiuitoare. Pe străzi, o lume pestriţă, de nu-ţi poţi trage sufletul: Ruşi, Francezi, Români, — ofiţeri sclivisiţi dela Marele Cartier şi Partea Sedentară şi tipi de Bucureşti, — craii Florei şi Capşei. — Dame de un lux şi extravaganţă pariziană îşi poartă la preumblare căţeluşii încărcaţi de panglicuţe, expunându-şi fără un pic de ruşine graţiile şi roşul buzelor pe Lăpuşneanu. Alăturea de ele, câte o pereche de cârje sprijinesc din loc în loc câte un crâmpei de corp înjumătăţit pe front. Parlamentari şi samsari sboară în goana nebună a automobilelor, că eşti ameninţat să-ţi pierzi viaţa la fiecare pas. Deci, atenţiune!

Sărmanul Iaşi! Găurile smoalei au adunat zi cu zi murdăria necurăţeniei, atmosfera s'a îmbâxit de duhoarea desfrâului, iar pedeasupra pluteşte umbra tainică a doliului!...

Pe palatul Domnitorului Cuza fâlfâe tricolorul cu marca ţării. Le-a fost sortit acestor ziduri să adăpostiască în aceste zile de răstrişte pe cel mai mare Român, pe Majestatea Sa Regele Ferdinand.

Mă gândesc cum a putut acest om să treacă peste legile omeneşti, să renunţe la legăturile de neam şi de sânge! A trecut, a făcut cel mai dureros, dar şi cel mai mare şi sublim gest. Acum îşi urmează poporul în nenorocirea care s'a abătut asupra lui, sufere şi urcă alăturea de el acelaş calvar. Şi poporul, pe care nu l-a părăsit, a cărui voinţă a respectat-o şi a cărui viaţă o trăeşte, scriindu-i istoria cu picături din propriul său sânge, nu-l va uita nici-odată! Il va iubi totdeauna, ca pe un adevărat părinte!

Am văzut şi pe Majestatea Sa Regina Maria, mergând pe jos cu A. A. L. L. Principesele Elisabeta şi Marioara, ca ori ce muritoare de rând. M'am uitat adânc pe faţa Ei. In veşnicul şi augustul zâmbet, am citit durere. In acest suflet mare răsună azi cea mai grozavă dramă din viaţa poporului Ei iubit. Odată cu neamul de plugari şi-a jerfit şi Ea o parte din fiinţă: — Prinţul Mircea îşi dorme somnul, departe, în teritoriul ocupat! — ... Aici, cutreeră acum satele şi oraşele, cercetează zi şi noapte spitalele şi împarte pretutindeni alinare şi speranţă. Augusta-i mână mângâe şi fruntea rănitului şi a exantematicului, care se svârcoleşte în aiurarea fierbinţelei şi în spasmurile morţii, precum şi obrazul livid şi supt al orfanului rămas pe drumuri!

Prea slăvit să fii de-apururea, înger, care alini suferinţa, Mamă a celor săraci şi mulţi, Liman al nădejdilor noastre! Fiii Tăi sunt vrednici de jertfele Tale, ei ştiu să Te iubiască! Domnul să Te ajute să-Ţi desăvârşeşti lucrul început! Va veni ziua, când toată suflarea românească, — dela Tisa până la Mare, — va îngenunchia la picioarele Tale, aducându-ţi prinosul ei de recunoştinţă!...

. . . .

Plec din Iaşi cu convingerea că în el trăesc două lumi: una, care sufere în tăcere, aşteptând — cu credinţă

nestrămutată în suflet — ora cea mare de isbăvire a Neamului, alta, care petrece.

. . . .

Armata română, ca şi legendara pasăre Phoenix, a renăscut din propria-i cenuşă. Cu sufletul călit în para nevoilor şi suferinţii, cu corpul oţelit de otrava boalelor, stă gata să se reîntoarcă să-şi încerce din nou puterile şi să-şi poarte mai departe flamurile la biruinţă!...

. . . .

Firea şi-a aruncat pe umeri haina cea verde a tinereţii. Lanurile tălăzuesc ca o mare în razele soarelui convalescent. Satele vindecate respiră adânc viaţa, în umbra copacilor înverziţi ca nişte buchete gigantice. Mierla şueră, privighetoarea concertează, cucul îşi strigă numele...

Speranţa a renăscut şi dorul de a merge mai degrabă la datorie devine tot mai viu în sufletele noastre!...

Sfârşitul Capitolului IV.



CAPITOLUL V.

SPRE BIRUINŢĂ!...

2 Iunie 1917

MULT aşteptatul ordin de plecare pe front a sosit. A părăsi însă locul unde ai stat cinci luni de zile, unde ţi-ai întemeiat o adevărată gospodărie, nu e glumă. Numai acei care cunosc aceste lucruri ştiu ce însemnează a te împacheta şi a te pregăti de plecare.

Zarvă, foială, mişcare. Ordonanţe, conductori, cismari, croitori, bucătari, magazioneri, scriitori, toţi, în toate părţile. Dar soldaţii! Fie care îşi are gospodăria sa. Şi ştiţi ce însemnează gospodăria unui soldat? Un adevărat bazar, o adevărată hală de vechituri. Afară de lucrurile regulamentare găseşti fel de fel de lucruri vechi şi fără nici o însemnătate: cârpe, tinichele, de care soldatul se desparte foarte greu. Le vântură de două-trei ori, alege la o parte pe cele pe care vrea să le svârle, dar la urma-urmelor nu poate renunţa la ele şi iarăş le adună. Spiritul de camaraderie nu se desvoltă nicăeri mai mult ca la răsboi. Compania nu este altceva decât familia, care îşi are gospodăria ei, de care se folosesc toţi copiii-soldaţi.

Meşteşugul cel mare însă este făcutul răniţii, aşa ca să încapă totul şi pedeasupra ceva de-ale mâncării şi băuturii. A te bizui numai pe ceia ce îţi va da cazanul, ar însemna neprevedere. Cei vechi sunt doctori în făcutul răniţii, mai cu seamă în urma experienţii căpătate în prima parte a campaniei... Recruţii, sau bobocii — cum le spun ei — sunt mai idealişti.

Pe şosea, gata de plecare Trupă, muzică şi căruţe... Cerul acoperit de nori negri îşi deschide pleoapa, din care la început picură, apoi plouă deabinelea şi în cele din urmă toarnă cu găleata. Cu toate acestea femeile, copiii şi bătrânii, care la început nu fuseseră bucuroşi de noi, stau în poartă sau pe drum, aşteptându-ne plecarea. Ici, colo, câte o bătrână îşi şterge ochii, gândindu-se că iar ne ducem la foc, pe când o nevestică sau o fată, cu buza strânsă în părerea de rău a despărţirii, spune unui recrut bălan pe care l-a avut în cantonament:

— Vezi să nu ne uiţi, Gheorghiţă. Trimite-ne din când în când câte o *carte*, să ştim şi noi cum te afli...

Aşa e militarul: prinde rădăcini unde se duce! Cântă muzica, se opintesc în hamuri caii, coloana se mişcă, plecăm. Câinii fac larmă, din când în când câte o batistă flutură în vânt, un cap întors şi coloana, îmbrobodită cu foi de cort, înaintează, plesciănd în marea de noroi.

Plouă, plouă mereu şi printre picăturile mari se lasă umbra grea a nopţii.

E o nenorocire să mărşălueşti pe-o asemenea vreme, pe-o asemenea şosea şi mai cu seamă noaptea. Coloana se destramă, desordinea pătrunde în rânduri, oamenii deabia îşi trag picioarele din cleiul noroiului, cad unii peste alţii. Sgomote, înjurături, ploaia te pătrunde şi oboseala te doboară...

Degeaba şi-a aprins fiecare trăsură felinarul! Cele câteva raze se pierd bolnăvicioase şi fără putere în pânza negurii şi ploii. Un cheson a căzut în şanţ: un

cal mort, un om strivit. Cade şi comandantul Batalionului, cu cal cu tot. Noroc că Bondoc al meu calcă şi pipăie drumul ca un om!

Zadarnic am îmbrăcat mantaua de ploaie peste cea de iarnă, căci apa m'a pătruns, şi, cum merg călare îi simt mângâerile pe piele, până în cizmă.

3 Iunie

În reflexele alburii ale zorilor se conturează forma unui sat. Mă deştept din amorțeală, mă uit pe hartă, număr satele prin care am trecut as'-noapte: Vorniceni-Dorobanțul; acum vine Teişoara.

Ordin de oprire mai lungă.

Teişoara este un sătuț sărăcăcios. Oameni răi, cu toate că ne văd starea, nu vor să ne primiască prin case. Cu mare greutate şi cu multă vorbă isbutesc să înduplec o bătrână să mă lase să mă odihnesc la ea. Cismele mi s'au udat aşa de tare, că nu le pot scoate fără să le tai. Mihai a făcut puțin foc şi pe urmă a plecat să se îngrijiască de masă. Adorm...

Ploia a stat. Cerul s'a mai limpezit, dar soarele îşi arată cu sgârcenie fața. Plecăm mai departe. Oamenii sunt obosiți însă şi se mişcă greu.

4 Iunie

As'-noapte am dormit sub cerul liber, într'o pădure lângă gara Bucegea. Am avut norocul că ploaia ne-a lăsat în pace. Deşi răcoare, ne-am odihnit destul de bine de obosiala marşului.

Ordin să merg în gară, pentru supravegherea îmbarcărei. O ploae stăruitoare începe din nou, odată cu ivirea zorilor cu reflexe cenuşii ca plumbul. Printre pânzele ceții, gara, în mijlocul câmpului nesfârşit, pare ca un punct. Trenurile sunt pregătite. Maşinile care manevrează par nişte monştri, care aruncă scântei din gură. Oamenii de serviciu aleargă încoace şi în colo tăcuți, printre vagoane. Felinarele lor mici, atârnate de un nasture al mantalei, rămân neputincioase în fața besnei.

Ploaia toarnă cu găleata. Lumina prinde din ce în ce putere. Incepem. Hăituri, grabă, înghesuială şi iarăş „cuvinte alese!". Tăcute, vagoanele îşi înghit prada pe rând şi în câteva minute totul este gata.

S'au luat măsuri de prevedere contra acelora care se îndeletnicesc cu spionajul. S'a scos numărul dela capelele soldaţilor, s'au şters numerile de pe toate trăsurile şi li s'a spus oamenilor să nu răspundă nimănui nimic. Două secţii de mitraliere veghează contra aeroplanelor, pe două platforme şi înainte de amiază, trenul porneşte cu şuierături prelungi şi ascuţite.

5 Iunie

Gara Bujor. Deabia cu o gară înainte ni s'a spus că vom scoborî aci. Scoborârea, sau debarcarea — cum îi spun militarii, — a cărei experienţă soldaţii o au acum, se face mult mai uşor decât urcarea, sau îmbarcarea. Şi cu toate acestea, cu greu se desparte soldatul de locuşorul ori colţişorul său din vagon.

Inhămaţi, încolonaţi, gata. Plecăm spre pădurea de lângă satul Bujor, unde trebue să stăm ascunşi, căci aeroplanele vrăjmaşe îşi fac regulat sborul de recunoaştere înăuntrul ţării.

Timp frumos. Coloana înaintează, învăluită de un nor de pulbere.

6–12 Iunie

In pădurea Râioasă. Pădurea Râioasă are povestea ei întreagă, pe care n'o vom uita uşor. Cum am sosit aci, am întins printre copaci corturile, pe care le acoperim cu iarbă şi frunză, pentru a înşela ochii aeroplanelor.

Dar pentruce am botezat-o „râioasă?" Fiecare firişor de iarbă, fiecare frunză este otrăvită de omizile care mişună în şiruri nesfârşite. Nu poţi să stai jos, nu poţi să te rezemi de un copac, ori să atingi ceva cu mâna, că o păţeşti. Ţi se băşică pielea şi te scarpini până ce dă sângele, ca la cea mai nenorocită râie.

Dar bietele animale! Caii umblă ca turbaţi, cu buzele umflate şi aşa de înveninate, că nu mai pot prinde cu ele un fir de nutreţ. Intr'un cuvânt, suferă toată suflarea care se adăposteşte în ea. Şi iată pentru ce i-am dat numele de pădurea râioasă.

Repaos desăvârşit toată ziua. Oamenii se odihnesc, dorm, ori îşi îngrijesc armătura şi averea lor purtătoare. Ofiţerii se cioporăsc prin corturi. Unii desbat evenimentele zilei, alţii bat *foiţele*, căci renumita bibliotecă „Grimaud" are o deosebită căutare la răsboi. Mulţi deabea acum încep să citească cele 32 volume. Dar boala devine generală şi tare mi-e teamă că mulţi din cei cari acum o fac numai „ca să-şi treacă timpul", vor continua mai târziu, nu într'un cort, ci într'un club luxos şi poate chiar într'un tripou!

Batalionul I o ţine tot într'o petrecere. Au târât după ei un vas cu vin şi cum „nimeni nu ştie ceasul", îi trag băeţii de zor. Mai cu seama Alecu se leagănă veşnic în braţele lui Morfeus şi Bachus...

Aeroplanele inamice brăzdează marea văzduhului în toate direcţiile şi la toate orele. Din această pricină, ziua este oprită ori-ce mişcare şi nimeni n'are voe să iasă din pădure. Orice exerciţii se fac numai noaptea.

Deşi suntem departe de front, totuş glasul tunului se aude până aici.

12 Iunie — noaptea

„Marş de noapte. Direcţie necunoscută!"

Pornim. O noapte feierică. Cerul senin, de un albastru imaculat, se pare şi mai străveziu sub reflexul stelelor care-l scaldă într'o mare de lumină. Luna, ca un felinar uriaş spânzurat de torţile cerului, luminează calea coloanei ce înaintează tăcută. Nu se aude decât sgomot de paşi, tropot de cai şi lovituri seci de baionete cu bidoane. Apoi din timp în timp, prin huruitul trăsurilor, glasul unui soldat care îşi îndeamnă caii... şi coloana se pierde pe şosea, în umbra prafului alburiu.

Marş de noapte! Oboseală şi enervare, mai ales când distanţa de străbătut este lungă. De la o vreme oamenii adorm în rând, picioarele se mişcă mecanic şi umărul se mişcă automat, din când în când, ca să se înşele de greutatea armei care îi amorţeşte. De câte ori omul din spate nu cade peste cel din faţă! Atunci, mormăeli şi cuvinte dulci la adresa mamelor.

Când se dă repaos — şi acestea sunt dese noaptea — coloana se despică în două pe marginea drumului, cât ai clipi din ochi. Soldaţii cad cu spatele pe râniţi, ca nişte butuci şi sunt gata adormiţi, cu faţa spre cer. Greu să-i repui pe picioare.

Ofiţerul? Călare, merge adormit în legănatul pasului. De câte ori nu te pomeneşti alunecat pe gâtul calului, sau grămadă în şanţ! Mai mare oboseală decât dacă ai merge pe jos. Câte un bubuit de tun te deşteaptă din aţipeală şi-ţi aduce aminte că te apropii de front. Departe, în necuprinsul nopţii, apare o linie nesfârşită de lumini, care îşi clipesc în aer strălucirea gălbue. Sunt rachetele care îţi arată că acolo este linia de luptă.

13 Iunie

As'noapte ne-am odihnit în satul *Puţini*. Am pornit-o spre front cu noaptea în cap, căci toate mişcările se fac numai pe întunerec. Inamicul, ca să-şi ajungă scopul, nu se dă înapoi dela nimic. Mai ales în apropierea frontului, spionii forfotesc la fiecare pas.

Luceafărul de ziuă clipeşte din ce în ce mai rar şi fără de viaţă, apoi se pierde în haos, în timp ce coloana noastră dispare sub bolta întunecată a Pădurei Hanul-Canachii.

Suntem la doi paşi de linia de luptă, ba chiar în poziţia artileriei ruseşti.

Ruşii credeau că armata română nu mai există. Ce bucurie pe ei, când ne văd! De infanteria lor sunt

scârbiți, fiindcă a început să fraternizeze cu dușmanul și deaceia s'au îngrămădit pe soldații noștri, vorbind voioși cu ei.

— Cu *pihota* voastră și cu artileria noastră se duce la dracu' Ghermanul! — spun ei în limba lor.

Într'adevăr, artileria rusă este vrednică de toată admirația. Stăm ascunși în niște șanțuri din fața tunurilor lor, așa că nu ne scapă neobservată nici cea mai mică mișcare. Au potop de material, și rusesc și englezesc. Știu să se ascundă și să se lege minunat cu posturile observatoare de pe linia infanteriei. Cheltuesc fără nici o milă muniția. Dacă trage Neamțul o ghiulea, ei îi răspund cu douăzeci. E de ajuns numai să-i vestiască observatorii, că bateriile încep să trăsniască, de se sgudue pământul.

Dar se țin și de ghidușii; sunt șireți. De pildă: Aeroplanele dușmane se învârtesc pe deasupra pădurei, ca să-i descopere. Ei însă au făcut lângă gară o baterie falșă și trag Nemții în ea, de prăpădesc pământul. Dar n'au nimicit nici tunurile acestea închipuite, cel puțin! au omorât numai vre-o câți-va șobolani de câmp.

Artileriștii își întrețin încă spiritul de disciplină și de luptă; resping cu necaz și ură orice încercare de fraternizare din partea vrăjmașului.

Cu privire la aceasta, un ofițer rus îmi spune următoarea întâmplare, care ilustrează îndeajuns faptul:

— „Într'o zi se vede fluturând deasupra tranșeii nemțești un steag alb. Un parlamentar, desigur! — gândesc ai noștri. Neamțul ese din șanț, pornește spre noi și este lăsat să se apropie nesupărat. Dar el, sărmanul, nimerește chiar în dreptul unui post de observație de artilerie. Artileristul, nici una nici două, s'a repezit asupra lui, i-a retezat capul și l-a adus înfipt în iatagan...— „Asta, pentrucă Nemții nu spun decât minciuni!" — își lămuri el isprava. Ce-a urmat, cred că bănuești... — sfârșește ofițerul rus.

14 Iunie

Satul Nămoloasa. Deabia acum ştim destinaţia noastră: vom intra pe front la Nămoloasa, în locul Ruşilor.

Noaptea: Marşul de apropiere.

Nemţii nu ne-au simţit până acum; deaceia, măsurile de siguranţă sunt şi mai aspre.

Am trecut podul de peste Siret în cea mai mare linişte, dar nu fără fiori, căci, ori cum ai merge, trecerea unui pod face un sgomot deosebit şi dacă te a prins duşmanul într'un foc de artilerie, numai bine nu-ţi poate fi!

In sat. Plouă cu găleata.

Besna nopţii este străfulgerată scurt de lumina tunurilor care urlă îngrozitor către Galaţi. Dela un timp acestea tac, lăsând să vorbească arma şi mitraliera. Vre-un atac, după cum se vede. Dar din a cui parte?

Ne adăpostim, care cum putem prin casele pustii, dar gata pentru ori ce clipă, deşi în sectorul nostru este linişte.

15 Iunie

Nămoloasa, — ca toate satele din apropierea frontului, — şi maicuseamă pe unde au trecut şi stat Ruşii, — este o ruină. Casele mari şi frumoase, — căci Nămoloasa este un târguşor, — sunt cu adevărat jefuite. Nu mai au uşi, nici ferestre, ba după multe este luat chiar şi acoperişul. Nu războiul este cel care a stricat atâta, ci aliaţii noştri, Ruşii, care au cărat totul în tranşeie.

Pornim cu comandantul batalionului să recunoaştem sectorul pe care-l vom ocupa. Intrăm pe poziţie nesupăraţi, căci aici nu se trage nici-un foc. Suntem primiţi cu mare bucurie, aşa cum se întâmplă ori de câte ori este vorba să fii schimbat. Comandantul batalionului rus este un căpitan tânăr, care a plecat la războı de pe băncile academiei, iar acum îşi aşteaptă gradul de maior.

Alăturea de el, un locotenent de rezervă, în civilitate profesor de liceu. Ne spune că regimentul acesta de vânători este unul dintre puţinele atinse mai uşor de boala bolşevismului. Totuşi, şi aici ca pretutindeni în armata lor, sovietele sunt în floare. Bietul om nu comandă decât cu numele şi numai în vreun caz de luptă. Incolo, nu se poate amesteca, nici în administraţie, nici la bucătărie, căci totul este în mâna „tavarăşilor" conducători, care hotărăsc totul.

Lucrările lor nu se pot numi nici tranşeie, nici şanţuri. Au rămas aşa cum erau când s'a stabilit frontul: prima linie, a doua şi câteva şanţuri de comunicaţie. Mai îngrijită este linia de foc; dar şi asta, vai de lume! Şanţul s'a dărâmat, pe unele locuri este prea la suprafaţă şi strâmt, de nu poţi umbla prin el. În loc de adăposturi contra artileriei, nişte găuri ca de şobolani, scobite în fundul şanţului. Dealtfel, ce nevoie au ei de adăposturi?!... Ceia ce au bun sunt *crenelele* de beton şi plăcile de oţel dela posturile de observaţie, apoi adăposturile de vânt, ploaie şi soare, pe care le-au împodobit cu ceia ce au furat din sat. Căci Ruşilor le place să trăiască bine. Au deasemenea fântâni de ciment şi de piatră, făcute însă de nevoe şi din pricina pământului nisipos. Incolo, nimic. Au lăsat totul în părăsire şi iarba şi bălăriile au cotropit întreaga poziţie. Dealtfel murdăria este cea mai de seamă însuşire a Rusului, care ese la iveală oriunde şi-a băgat el râtul.

În tranşeie serviciul se face ca vai de lume: dezordine şi indisciplină. Tovarăşii îşi fac digestia sus pe şanţuri, întinşi cu burta la soare. Apoi pornesc la plimbare, doi-câte-doi, discutând revoluţia. Neamţul îi lasă în pace. Nu-şi mai amintesc de când nu s'a tras un foc de tun, sau de armă pe aici! De ce să tragă, când cei doi inamici fraternizează?! Ba mai mult:

Lângă Siret tranşeiele sunt la 15—20 paşi unele de altele. Au sfredelit acolo un fel de tunel, care ese

deasupra apei. Au întins până la şanţul nemţesc un odgon de sârmă, pe care mânuesc o barcă, numită barca curier. Neamţul o trage încărcată cu de-ale mâncării, de care Ruşii au din belşug: *hlebă*, ouă, etc., iar Rusul o aduce înapoi cu de ale băuturii: rom, vutcă, spirt şi pedeasupra hrana sufletească: manifestele. Mai e nevoie, oare, de ghiulele şi de gloanţe?...

Ne-am sfârşit de făcut recunoaşterea şi la amiază, când arde soarele mai cu putere, o luăm înapoi, căci am văzut doar cum stă situaţia! Vremea mesei. Ne-am oprit într'o vie, ne-am aşezat la umbră şi am început să îmbucăm, fiecare ce avea. Comandantul îşi scosese haina udă de sudoare şi o întinsese frumos la soare, într'un copăcel.

— Nu fiţi copii, bre! Voi nu vedeţi că pe-aici se umblă ca în ţara lui Cremene? — răspunde el obiecţiunilor noastre, că am putea fi văzuţi. Şi printre îmbucături ne gândeam:

— De nu ne-ar trăda deseară întrarea pe poziţie!...

Noaptea.

„Baionetele legate, bidoanele înfăşurate, ordinea şi liniştea cea mai desăvârşită!" — glăsueşte porunca de intrare pe poziţie.

— Dacă scăpăm în tranşeuri fără să ne simtă, le-am tras chiulul!... — zâmbeşte Vultur, mângâindu-şi mitraliera.

O clipă grea, într'adevăr, şi poate mai primejdioasă chiar decât lupta. Nenorocire, dacă te prinde inamicul întrând şi eşind de pe poziţie, cu unitatea strânsă. Şi mai ales pe un câmp ca în palmă, cum e aici...

Coloana se strecoară liniştită printre erburi. Nu se aud decât paşi fâşâind ca o coasă. Negura serii ne ajută. Capul şirului se opreşte la intrarea şanţului de comunicaţie. Coada se strânge şi se înghesue înainte.

— Ce s'a întâmplat? De ce nu dau drumu'? Dă-i drumu' — 'nainte!... se aud şoapte.

Pe aliați i-a apucat însă nebunia. Nici n'au intrat ai noștri să le ia locul și ei dau năvală să iasă. Chiue și bolborosesc în limba lor, ca într'o laie de țigani.

— Să știți că din cauza bestiilor ăstora o pățim! — scrâșnește unul printre dinți, trăgându-le o înjurătură.

— Ne stâlcesc până la unul, de ne-'or prinde Nemții într'un foc de mitralieră pe drumu' ista strâmt! — răspunde altul, asudând de mânie.

Cu înghesuială, îmbrânceli și căzături, ne-am strecurat însfârșit în șanțuri. După ce așez fiecare om la locul său și pun totul în regulă, pornesc spre postul de comandă să-l iau în primire dela Rus.

Ofițerul meu e gata de plecare. Dă din mâini, țipă, înjură. La cererea mea de a-mi preda tot ceia ce are, îmi răspunde înfuriat în rusește:

— Duceți-vă la dracu' cu răsboiu' vostru! Eu nu știu; sunt schimbat, trebue să plec după soldați! Să-ți faci singur hartă... Eu n'am avut nevoie... — (îmi traduce lipovanul; agentul meu de legătură). Și-a plecat...

Da, ăsta e un regiment puțin atins de bolșevism!

. . . .

S'a sfârșit shimbarea în toiul nopții. Am rămas singur și Nemții nu ne-au simțit.

O liniște de templu. Noapte plină de vrajă, când toate lucrurile iau o înfățișare deosebită în lumina lunei. Mai dau o raită pela posturi, repet ordinul să nu se tragă un foc de armă, pentru a nu se bănui schimbarea, apoi o iau domol înapoi, spre postul de comandă.

A rămas cu noi numai locotenentul de rezervă, — profesorul de liceu, — cu însărcinarea de a ne da, a doua zi, la fața locului, cele mai neînsemnate deslușiri. Și-a oprit ordonanța cu el, — (doar printre ofițerii de rezervă mai sunt unii care se mai bucură de acest hatâr, trecut de-acum în domeniul amintirei!) — și gospodăria i-a rămas neatinsă. Il găsesc vorbind cu camaradul Eberwein, deasemenea ofițer de rezervă și profesor în București.

Printre sorbiturile unui ceai cu pesmeţi, ne povesteşe Rusul scene din răsboiul lor, mai ales din timpul retragerei dela Lacurile-Mazuriene. Episoadele acestea, deşi spuse cu un glas domol, sunt atât de vii, însă, că-ţi pare că le vezi. Lipsă de muniţiuni, trădare, zăpăceală, demoralizare, prizonieri cu nemiluita, toate mă fac să mă cutremur şi să-mi amintesc de retragerea noastră.

Apoi revoluţia, această nebunie sălbatică, care sgudue un popor de 160 milioane de oameni!

— Poporul rus nu era pregătit pentru o asemenea mişcare şi mai ales acum! — ne spune el, după ce vorbeşte de revoluţiile din decursul vremurilor.

Om cu minte sănătoasă şi cu multă judecată la cap, îţi face o deosebită plăcere să stai cu el de vorbă. Şi ai sta cine ştie cât, dacă oboseala nu te-ar trimite la odihnă...

Dar el mai rămâne două-trei zile cu noi!

16 Iunie — 5 Iulie

Nemţii ne-au mirosit. Ştiu că nu mai au în faţă prieteni, ci pe altcineva. Au observat-o după focurile dese de armă, cu care nu erau obişnuiţi şi după barca trimisă cu bunătăţi, pe care ai noştri au oprit-o...

Am intrat pe front cu soldaţi vechi, care au mai făcut răsboi şi cu recruţi, care se văd pentru prima dată pe câmpul de luptă. Cei dintâi s'au desvăţat de tranşeie, cei de pe urmă n'au fost niciodată în ele. Starea lor sufletească este a omului care înfruntă pentru prima oară o primejdie mare. Deaceia, deşi când am intrat pe poziţie s'a dat ordin să nu se tragă nici-un foc, cu toate acestea gloanţele au început să pocniască, ca vreascurile uscate sub picioare.

— „Ba că a văzut mişcându-se iarba şi a tras fiindcă i s'a părut că este inamic, ba că a auzit ceva foşnind şi a fost încredinţat că vrăjmaşul se apropie de sârma cu ghimpi"... — însfârşit, o mulţime de aseme-

nea prăpăstii. Adevărul este că s'au tras focuri multe, — căci așa de molipsitoare sunt acestea pe front! — și că, Nemții nu erau învățați să le audă din partea Rușilor..

Incepem lucrul, dar numai noaptea. Baloanele își leagănă, de dimineața până seara, bășicile lor uriașe în bătaea vântului, ori își trăesc viața prizonieră, ca un punct nemișcat în atmosfera azurie și liniștită. Se înmulțesc zi cu zi la inamic, în vreme ce aeroplanele își arată, perechi-perechi, formele argintii de păsări iscoditoare cu cruci negre sub aripi...

Rușii ne-au lăsat o moștenire proastă. Echipele noastre lucrează de zor, adâncind linia întâia și cârpindu-i surpăturile cu saci de nisip. Se fac, deasemenea, șanțuri de apropiere, căci liniile dușmane sunt la 2—300 m. unele de altele.

In pacea nopții nu se aude decât săpatul și din când în când câte o lovitură surdă: parii pentru sârma ghimpată. La fiecare ciocănit, un fâșâit de rachetă care, sus într'un punct, își împarte viața în mii de steluțe violete-gălbui, apoi cade învăluind tot ce are în față cu lumină. Lucrătorii se trântesc la pământ, un foc de armă și pe urmă liniște; lucrul reîncepe și în fața tranșeielor se împletește pânza cu colți. Apoi munca începe din nou mâine seară și lucrul sporește ca prin minune, așa după cum scrie noua lege de fortificație.

Dar munca de noapte este din cale-afară de istovitoare. Lucrezi ca o mașină și nu rare ori te prinde vrăjmașul în grindina unui bombardament, împrăștiindu-ți oamenii ca puii de potârniche. Noroc însă că aici pământul este slab, se lucrează ușor și, la lumina zilei, când raportezi ce-ai făcut noaptea, eși la țanc.

Ziua, nici-o mișcare. Oboseala nopții te sdrobește, trebue să te odihnești. Cine poate... bineînțeles, căci aici, în această mare de nisip, nise pare că suntem în pustiul Saharei. Cât vezi cu ochii, nici-un copac, soarele arde ca la equator, de fierbe apa, iar muștele,

par'că s'au adunat aici de pe faţa pământului întreg. Degeaba încerci să te aperi, degeaba te acoperi, căci bâzâe împrejuru-ţi ca pe un cadavru şi înţeapă, de te înfurie până la lacrimi... Adio somn! Iar dacă se întâmplă cumva să aţipeşti o clipă, n'ai parte de ea, căci sari în sus, cutremurat de bufnitura vre-unei ghiulele care se sparge pe-aproape, sau de pocnituri ca în gol. Iţi freci ochii înroşiţi de trudă şi de nesomn, apoi eşi în uşa bordeiului şi te uiţi la priveliştea măreaţă...

Intâi un sbârnâit înăbuşit, sus în slăvile cerului. Şrapnelele chiue în urcuşul lor fulgerător, apoi se sparg acolo sus în pocnituri de puşcoci cu care se joacă copii. Unul... două... trei, nenumărate, îşi strâng în mânunchi spargerile, din care es fâşii de fumuri. Negre, roşietice, violete, acestea se destramă încet pe fondul albastru al cerului, ca nişte aţe subţiri din fumul de ţigară. Apoi se pierd ca un stol de păsărele în umbrele amurgului, dar altele noui le iau locul. Privirea îţi rătăceşte pierdută în nemărginire până când, însfârşit, răsufli uşurat: — „Uite-le!..."

Acum le urmăreşti cu încordare. Sunt două aeroplane. Deodată un fum alb lângă ele. Inima ţi-se strânge şi strigi cu oarecare bucurie; — „Ha!"... Dar ele se ridică şi mai sus, bătându-şi joc, par'că, din înălţime de încercarea neputincioasă a celor de pe pământ de a le doborâ. Apoi se depărtează în legănări uşoare, părând două cuişoare de argint în reflexul soarelui, care se rostogoleşte spre asfinţit...

Şi totuş, câte din ele nu sunt doborîte! Chiar zilele acestea a căzut între reţele un *Taube*, specializat în aprinsul baloanelor. Aprinsese până aci vre-o două ruseşti şi unul de-al nostru, înspre Hanul-Conachii. Se ridica până ce se pierdea printre nori, scăpând ochilor şi şrapnelelor artileriei. De-acolo, din înălţime, ţintea balonul, se rotea de câteva ori pe de-asupra lui şi-apoi se repezia drept în el, împroşcându-l cu gloanţe.

Un fum negru gros, o limbă roşie de foc, care pâlpâia o clipă, pe urmă un punct care plutea încet prin aer — (observatorul cu umbrela lui) — ... şi totul s'a sfârşit, pe când avionul-bandit sfredelea văzduhul ca o suliţă, mândru de isprava zilei.

Dar şi cu el s'a terminat, căci „tavarăşii" i-au venit de hac, rupându-i o aripă. Odată cu el însă au pierit şi doi ofiţeri de-ai noştri, care se repeziseră să prindă maşinistul. Au fost sdrobiţi de un obuz, căci îndată ce-a căzut, Nemţii au început să tragă asupra aeroplanului, pentru a-l nimici şi a nu-l lăsa nevătămat în mâinile noastre.

Pilotul a fost prins tocmai când încerca să treacă la ai săi. Tânăr, ca de nouăsprezece ani, mic, bălai la faţă şi ras de musteaţă, părea atât de liniştit, ca şi când s'ar fi scoborât atunci de pe maşina-i blestemată să-şi spună fapta grozavă, şefilor. Era un voluntar civil. N'a vrut să declare nimic. A fost trimis la divizie şi de acolo mai departe...

Nemţii trag regulat şi la ore fixe: — „Dimineaţa, după ce îşi beau cafeaua, după prânz, între 2—4 şi seara, după ce şi-au pipat liuleaua", — cum spun soldaţii noştri. Apoi noaptea, când le place, sau când li se năzăreşte ceva.

E bucluc cu şanţurile astea, căci unde cade un proectil, nisipul se surpă, dându-ţi într'una de lucru.

Vrăjmaşul trage maicuseamă asupra rezervelor şi artileriei şi de multe ori nu în gol, căci e potop de lume. Se spune că o armată întreagă ar fi îngrămădită în acest punct, cu scop de a începe o ofensivă în stil mare. Artileria este înşirată pe 4—5 rânduri, tun lângă tun. Cred că se ridică la 7—800 guri de foc, care aşteaptă numai un glas pentru a-şi deslănţui furia. Trândăvesc însă sub frunzele verzi, care le ascund aeroplanelor. Doar câte-o baterie răsleaţă îşi încearcă puterile, regulându-şi tragerea. Se zice că au ordine să

nu tragă, pentru a face pe inamic să creadă că nu avem artilerie. Ce însufleţire pe infanteriştii noştri când văd ce au la spate!...

Mai zilele trecute batalionul nostru a trecut în rezervă. Nici-o bucurie însă, căci ştii mai dinainte ce te aşteaptă acolo: bombardament, corvezi şi pe urmă dacă se întâmplă ceva, te svârle unde este nevoia mai mare.

Am eşit din tranşeie dimineaţa târziu. Balonul ne-a observat. Deabia am ajuns la locul hotărât, că bombardamentul a şi început aci pe dată. Eram la vre-o 100 m. în faţa unei baterii ruse. Incepusem să ne săpăm şanţuri. Câteva bufnituri depărtate, vâjâituri pe deasupră-ne şi cranţţţ!... cranţţţ!.. cranţţţ!...

Sunt lungi, cad în spatele tunurilor. Se adăposteşte fiecare unde poate. Intru intr'un bordei, fost rusesc adică mai bine-zis în săpătura ce mai rămăsese acoperită de un butuc gros. O nimica toată, dar spiritul de conservare... Mai vine şi un elev plutonier. Ne strângem unul lângă altul în gaură şi ascultăm vâjâiturile şi exploziile, care vin tot mai dese, tot mai aproape. Buf!' Pământul se cutremură într'un sgomot surd. In spatele nostru, dar nu s'a spart. Apoi încă una, încă una.. Bateria rusă e prinsă între focuri. Numărăm ca 30 de bombe, care nu se sparg. — „Ori sunt rele, ori pământul este prea moale!" — ne facem noi socoteala când, alt trăsnet. Ni se pare că închipuirea de bordei în care stăm s'a dărâmat peste noi. Dar este o salvă, căci bateria rusă trage, însă aşa de grozav, că sălvile ei par o singură lovitură. Tunurile protivnice au tăcut.

Ne schimbăm locul, — aici nu e chip de stat, — la vre-o 3—400 sute m. înapoi, pe linia unde stau toate rezervele. Noaptea urmăm cu lucrul, care pare a nu se mai isprăvi vre-odată. Câmpul, ca o foaie de hârtie, este brăzdat de fel de fel de şanţuri, ca o coajă de copac bătrân. In spatele noastre, un post de obser-

vaţie îşi înalţă trupul ca o piramidă egipteană în miniatură...

Noapte de vară, plină de taină, care te îndeamnă la vis. Casele din Nămoloasa par, în bătaia lunei, ca de cretă. Biserica cea mare îşi ridică turnurile ca o martoră braţele spre cer, îngrozită de ceia ce se petrece în juru-i. Rachetele de pe front par'că întreţin nestinsă flacăra crimei şi a păcatului, când tunurile sughiţă adânc, ca nişte moşnegi roşi de oftică...

Deodată porneşte o detunătură, ca de nori grei care se ciocnesc în huruituri prelungi. Furtuna se abate asupra satului, pentru a-l nimici până la temelie. Pământul se clatină în dârdăiri puternice, văsduhul hueşte într'un ecou mut. Un nor de fum negru învălue satul, biserica arde.

O privelişte înfiorătoare, care ar inspira pe *cel de-al doilea Nero*...

Tunurile îşi închid pe rând gura. Pacea se scoboară iarăş. Norii de fum se pierd în umbre subţiri de vedenii. Singură biserica îşi mistue trupul, odoarele şi bogăţia în flacăra focului, care îşi scoate şi joacă limbile roşii, ca un şarpe drăcesc...

Târziu de tot începe să se audă un tocănit de roate, ca ţârâitul carilor într'o scândură. Sunt chesoanele cu muniţiuni, trăsuri de aprovizionare şi căruţele, care aduc bombardele până aproape de tranşeie. Aşa umblă toată noaptea, până în zori.

Aceiaşi larmă se aude şi la vrăjmaş.

Lucrul continuă. Dar atât de neînsemnat este ceia ce adoagi într'o noapte acestui labirint! O picătură de apă într'un ocean! Şi pe urmă povestea Meşterului Manole întreagă. Ceia ce faci nopţi dearândul, artileria inamică îţi dărâmă într'un ceas. Cu toate acestea lucrările primei linii sunt ca şi sfârşite. Alăturea de noi, pionerii îşi au şi ei partea de lucru. Muncesc acum la podurile de trecere peste şanţuri ale artileriei, căci ofensiva

este hotărâtă. Sârmele de telefon se țes în toate părțile, ca o pânză de paianjen.

Ce pas mare dela începutul răsboiului nostru până aici!

Poziția pregătită până la cele mai neînsemnate lucruri, soldații înarmați până în dinți: 24 mitraliere de regiment, puști-mitraliere, aruncătoare de bombe, tunuri... roată la roată, iar în aruncarea grenadelor, plugarii noștri sunt neîntrecuți. Moralul e ridicat până la entuziasm, toată lumea așteaptă cu încredere și nerăbdare numai clipa și porunca, să țâșniască afară din șanțuri!...

Germanii devin din zi în zi mai nervoși. Artileria lor bate regulat. Ba ceva mai mult, încep să încerce pe ici, colo, ca să se încredințeze de cei care stau în fața lor.

6 Iulie

In linia întâia. Dar nu în sectorul nostru, ci în al regimentului 55. Scofala de a sta în rezervă! Bine cel puțin că la dreapta facem legătură cu regimentul nostru.

Soldații se simt streini de șanțurile pe care nu le-au săpat ei. Dar omul se obișnuește repede.

Trebue să pun două secții de mitraliere la linia I-a. Mă duc cu ele și-mi așez postul de comandă la un loc cu oamenii, într'unul din bordeiele hotărâte lor. După ce-mi iau toate măsurile și îmi fac toată treaba, o apuc rasna prin tranșeie, să-mi dau seama cum stau lucrurile.

In fața satului Gârlești. Așa dar ne găsim într'unul din cele mai apropiate puncte de pismaș. Din informațiuni și după cum se vede pe planul director, Nemții au făcut din Gârlești un puternic centru de rezistență, o îngrămădeală nemaipomenită de întărituri, cu rețele electrizate chiar, — după cum se aude.

Mă ridic puțin într'un post înaintat. In fața sârmelor cu ghimpi undueşte o mare nesfârșită de iarbă. Și fiindcă aceasta înlesnește foarte mult o suprindere, inamicul a început s'o cosească. Gârleștii se pierd prin-

tre copaci; doar turnul bisericii se zăreşte din el. Aaaaa! dar observ ceva nou de tot: zilele trecute, când am fost pe-aici, nu se zărea nici un copac pe şoseaua Gârleşti-Siret, şi-acum stau unul lângă altul, ca firele de păr în perie. Bine, dar frunza de ce şi-a schimbat coloarea în galben? Aha! Pricep eu şiretlicul: au scos copaci de-aiurea şi i-au sădit pe urmă pe marginea şoselei, pentru ca în dosul lor să-şi ascundă mişcările şi tunurile. Pe semne au pierdut din vedere că luna sădirii pomilor a trecut de mult!...

După ce hoinăresc mult timp aşa, făcând recunoaşterea întregului sector şi o vizită pela batalion, mă reîntorc acasă la mine, bordei încăpător, care adăposteşte foarte bine o secţie în timp de bombardament. Adâncimea-i bunişoară şi lucrul destul de tare îţi dau oarecare încredere. Oamenii se duc în adăposturile de soare lăsate de Ruşi. Mânâncă, apoi stau de vorbă, fumându-şi ţigările.

Rămân numai cu Mihai — ordonanţa. Tocmai gustam ceva, stând de vorbă cu el, când deodată bum, bum ... şi iar bum!

— Câte ceasuri sânt, Domnule Sublocotenent? — mă întreabă el, văzându-mă că mă uit. — Apoi: — bat cu ceasul boanghinii ăştia, mânca-i-ar să-i mânce holera!

Dar trag departe. Bat rezervele.

M'am lungit pe nişte scânduri, cu mâinile pernă sub cap şi am aţipit, deschizând ochii la fiecare bufnitură. Pe urmă am adormit deabinele...

— Inchiserăţi ochii o leacă, — îmi spune Mihai, — da numai aşa ca o juma'te de oară, după ce-şi făcură boierii ăia tabetu'... Patru şi jumătate. E cald grozav şi mirosul bordeiului, de pământ mucegăit, mă înăbuşe. Aerul închis mă dă afară. Es. Oamenii se odihnesc şi ei Doar observatorii stau neclintiţi la posturi, cu ochii înainte şi arma în crestătură. O apuc din nou prin şanţuri.

Linişte. Masa de seară. Bucătarii au venit şi împart mâncare soldaţilor înşiraţi unul în spatele altuia. Pe neaşteptate, un vâjâit de vejelie pedeasupra capetelor. Un aeroplan se învârteşte glonţ, de două-trei ori, la 2—300 m. înălţime.

— In adăposturi, în adăposturi! — se aude pretutindeni.

Aeroplanul este duşman; crucile de sub aripi se văd destul de bine. Cu toate acestea Nemţii, ca să ne zăpăciască şi să ne facă să credem că e de-al nostru, trag în el, dar anapoda. Bănuim că trebue să fie ceva la mijloc, căci multe şiretlicuri de astea am văzut noi până acum.

Oamenii s'au ascuns în bordeie, sorbindu-şi liniştiţi ciorba.

— Văzuşi, ai dracului, măi?!.. — auzi pe câte unul

— Par'că noi am hi chiori. Aşa s'o creadă dunghia-lor!... — complectează altul...

Stau acum în gura adăpostului şi urmăresc jocurile avionului, care, după ce s'a rotit pedeasupra tranşeielor noastre ca un bandit, s'a ridicat sus, urmărit şi alungat de artilerie. Se lasă ca o săgeată, făcându-te să crezi că e lovit, apoi o pocnitură ca de revolver, o fâşâe de fum sub pântece şi se îndreaptă spre liniile lor, pierzându-se printre fumurile şrapnelelor şi printre umbrele serii, care începe să se coboare.

. . . .

O huruitură, ca la un semnal. Bombardamant! Ne cotropesc deodată cu tot ceia ce au: mine, şrapnele, obuze de toate calibrele. Nu se mai aude decât un vuiet nesfârşit, nu se mai deosebeşte lovitură de lovitură Negură ca în iad. Se simte miros de pucioasă şi de praf. Şanţurile se leagănă ca o barcă neputincioasă pe • mare furtunoasă, bordeiul pare că ameninţă să cadă pe noi.

Stau cu toţi oamenii, strânşi unul lângă altul. Aprind o lumânare. Pe feţele lor scăldate de sudoare se vede

îngrijorarea. Nervii mei nu sunt decât un arc strâns până la refuz. Casca pare că îmi strânge capul într'un cerc de foc. Tremur... apoi o apă îmi cuprinde tot corpul. Asta înseamnează că a trecut criza.

Sunt liniştit, ca şi când nu s'ar petrece nimic în juru-mi. Stau cu ceasornicul în mână şi schimb observatorii din cinci în cinci minute. Flacăra lumânării s'a învelit ca într'o ceaţă şi limbile simt ceva dulce în gură...

— „Gazele! Alarma pentru gaze! Puneţi măştile! Să se dea foc surcèlelor din şanţuri!"

Iadul fierbe şi mai furios. Boambele cad pe noi ca o grindină de foc. Deodată simţim un vânt năvălind înăuntru. Lumânarea se stânge.

O detunătură atât de puternică, încât bordeiul trosneşte din toate încheieturile. Din tavan încep să cadă bulgări de pământ, apoi un miros de păcură arsă şi peretele din dreapta intrărei se prăbuşeşte, astupând-o. Dar am scăpat teferi. A fost o mină.

— Să ştiţi că atacă! — îşi dau oamenii cu coatele.

— Atacă! — mă gândesc şi eu, în timp ce intră un rănit, lovit de-o schijă!

— Să eşim la linie! Murim barem cel puţin pe rând! — le spun eu, de teamă să nu fim striviţi cu toţii de dărâmăturile adăpostului.

Afară nu se vede nici în cer, nici în pământ.

De-acum, ce-o fi o fi!...

Proectilele cad asupra primelor linii. Au lungit tragerea şi după toate regulile trebue să pornească la atac. Plec pe linie. Pustie, afară de câţi-va observatori. Şanţurile sunt astupate de tot. Mă întorc. Încă un rănit şi-un adăpost distrus de-o bombardă.

Stau gata de tras cu două mitraliere şi aştept cu urechea la pământ: sgomot ca de frânghie întinsă când o loveşti cu mâna. În aer o coadă de foc ca de cometă, cu fâlfâiri de păsări mari de noapte... apoi bufnitura.

Este o bombardă, care dărâmă tranşeia pe 8—10 m. — trimiţând pe lumea cealaltă câteva suflete. Prin negură fulgeră luminile tunurilor.

— De ce nu trage artileria noastră? — mă întreb eu. Rachetele îşi suflă punctul lor de foc, care rămâne nemişcat o clipă în aer, ca o miniatură de bec electric, înfăşurat în pânza ceţii de vreme ploioasă.

Mi se pare că aud un clănţănit de foarfeci care taie sârmă. Cele două mitraliere ale mele răspund printr'un măcănit scurt. Infanteriştii noştri es la linie în pas alergător, ca nişte furnicare nesfârşite. Au auzit mitraliera şi cred că ne-au atacat Nemţii. Linia de foc este înţesată de ei în câteva clipe.

In aşteptare. Asupra noastră nu mai cad proectile. Toată grozăvia s'a abătut acum asupra rezervelor şi satului Nămoloasa. Oamenilor le vine inima la loc şi prind curaj când aud artileria noastră trăgând voiniceşte şi pe cea potrivnică amuţind.

In stânga, focuri de armă, de mitraliere apoi grenade.

— Au venit! — îmi spune S. Lt. Iordăchescu, Scot şi celelalte două mitraliere din adăposturi şi trag câte un ropot de gloanţe.

. . . .

— La regimentul 55 au intrat! — trece ca fulgerul vestea pe linie, din gură în gură.

— Amu au să'ncerce şi la noi!

— Au ajuns până la noi, dar au fugit! — spune gâfâind un soldat care vine dela flancul stâng. — Un *răgut* de-al nostru omorâ unul de-al lor ş'ăilalţi o luară la goană! — continuă el ştergându-şi sudoarea.

— Cum? Cine? Ce? — îl întreb eu apucând în partea aceia.

. . . .

Artileria duşmană a tăcut aproape de tot, pe când a noastră deabia acum începe să tragă cum se cuvine. Le bate grozav poziţia, punând câte o fâşie de foc, şi

în fața rețelelor noastre și în fața celor nemțești. Au întrat prietenii la apă! Iar cei care s'au plimbat pela noi, adio viață!...

Apuc spre postul de comandă al batalionului. Tranșeiele și șanțurile sunt așa de vrășulite, că pe unele locuri nici nu se mai cunosc. Intru în bordeiul d-lui Căpitan.

— Maica Domnului într'ajutor, Iliuță! — mă întâmpină el. — Șezi, dar spune-mi mai întâi, ce este la linie? De data asta fù, bre! fu tusă cu sânge! (cuvintele lui). Prăpăd, bre!... Gheorghe, — (ordonanței), — dă ceva *tărie**) Domnului Sublocotenent!

Sorb dintr'o înghițitură cognacul, mai cer unul și în răstimp îi raportez că la linia I-a stăm bine, când apare și camaradul Filipache, zis și Corlătescu. Aud că s'a telefonat să se aducă hoitul Neamțului omorât, care ar fi fost ofițer sau subofițer; soldat în nici un caz. Dau peste cap și-al doilea păhărel, pe care mi-l tot întinde Gheorghe.

— Fù, I-i**)... — îmi spune și Filipache.

— Bine că scăparăm, bre! Maica Domnului într'ajutor! — continuă Domnul Căpitan, făcându-și cruce în timp ce eu, bufnind de râs, o șterg pe ușa bordeiului afară.

. . . .

— Da, a fost grozav! — mă gândesc înaintând prin șanț către bordeiul meu.

Incepe desfundarea și cârpirea tranșeielor, precum și desgroparea celor apucați de ele dedesupt. Căci mulți își găsesc moartea în modul acesta idiot, îngropați de vii sub malul de nisip, doborât de un obuz ori de o bombă!...

Aierul se curăță încetul cu încetul, cerul se înseninează, apar stelele, iar luna, — în lumina căreia norii

*) cognac

**) prescurtare dela Iliuță

de fum şi praf se destramă ca nişte fulgi de vată argintată. — veghează la căpătâiul celor care şi-au dat duhul. Liniştea se lasă iarăş peste fire, ca o zăpadă liniştită iarna, pe când tunurile îngheaţă unul câte unul...

7—8 Iulie

N'a fost soldat, Germanul omorât, ci un cadet dintr'un regiment de granadieri din *Stettin*. Din carnetul său de identitate se vede că fusese decorat cu „Crucea de fier“, clasa I-a. Era, desigur, unul dintre cei mai curagioşi, dacă a fost însărcinat cu incursiunea de-aseară. Poate că ar fi isbutit să facă ceva, dacă un pipernicit de recrut român nu l-ar fi trimis la sânul *Gott*-ului său.

Cadavrul i-a fost înaintat apoi la comandamentul diviziei, iar soldatul şi-a primit răsplata isprăvii sale.

Au fost mulţi morţi şi răniţi din bombardamentul de-aseară. Unii de schije, alţii leşinaţi sub şanţurile dărâmate, iar la o baterie de artilerie, mai mulţi de jumătate din soldaţi au fost prinşi fără măşti de gazele omorâtoare.

Numai dacă n'ar veni o altă vijelie! . . .

Mă omoară urâtul ăsta din tranşeie şi ca să mai scap şi de zăpuşala bordeiului, o iau rasna pe la linia doua. Viaţa de răsboi schimbă cu desăvârşire pe om . . . şi ca să ies din asemenea idei, îmi rotesc privirea peste câmp şi în aier. Dar tot acolo ajung! Ideia răsboiului mă urmăreşte ca propia-mi umbră . . . Cât vezi cu ochii, un câmp pustiu brăsdat de şanţuri şi încurcat de sârmă. Ogorul, care altă dată întreţinea viaţa atâtor suflete, azi nu le mai dă pâinea, ci le soarbe sângele. Otravă pe pământ, otravă în aier. Este câmpie, dar unde e ciocârlia, unde e pitpalacul? Nici măcar ciorile şi corbii, — cioclii, doritori de stârvuri, — nu mai sboară pe deasupra noastră. Locul lor l-au luat alte păsări, — copii mai legitimi ai morţii, — aeroplanele, care bâzâie toată ziua! . . .

Mă întorc iarăş la bordei. Dar nici aici nu scap: soldaţii vorbesc despre nenorocirea de-aseară.

— Aţi văzut?... — începe Vultur către sergentul Ciobotariu — bombărdament ca ăl de eri n'am mai pominit, dom'le sărjănt! Doar şi la Argeş ne bătură cu şăle de 305, da' par'că tot n'o fost aşa!

— Nu e nimic, camarade! — răspunde Caporalul Plugaru, trăgându-şi prin mână fuiorul musteţii. — Bine că ne-o agiutat D-zău să agiungem zîua de az'...

— La şe bun? Ori amu, ori mai târzîu, tot odată moare omu'! — urmează Vultur. — De n'ar hi titiunu' ista, zău c'am cheri cu tăţii, dom'sărjănt... — încheie el, răsucindu-şi o ţigară de mahorcă.

— Apoi şe să mai zîc eu, dacă vă jăluiţi voi, iştea mai tineri?!... — îl întâmpină Moş-Manolache, cerându-i să aprindă. — Incaltea voi sânteţi sdravini şi voinişi; da' eu... — sfârşeşte, înecându-se într'o tusă seacă.

— Mai -tăşeţi bre, oamenilor, să-'nchidă Dom. Sublocotinent ochii o leacă! — intervine cu autoritate Mihai al meu.

. . . .

Nemţii trag ca după program, iar ai noştri tac ca slova ordinului. In fiecare zi ne fac pierderi şi seara, ne ţin la cuşcă cu artileria lor, câte o jumătate de oră, cercând să fure câte unul-doi de ai noştri. Dar nu le merge.

Aţâţarea lor îşi găseşte însfârşit capacul. Şi-au eşit ai noştri din răbdări şi le trag o scuturătură, de le merge untul. Aproape jumătate din artileria noastră: grea, uşoară, de câmp, obuziere, a început să tragă. Două-trei sute de tunuri îşi spun acum cuvântul, că odată cu brazdele de pământ sar în aer şi bucăţi de lemne şi de petre, — pe semne din bordeile amicilor. Dar ei tac chitic. Bănuim că ai noştri trebue să fi avut vre-un plan, căci prea au început aşa deodată. I-a pisat artileria ca o jumătate de ceas, apoi *pifanii* noştri au sărit în şanţurile lor, dar le-au găsit pustii. Numai vre-o câţiva Po-

loni, care au venit bucuroşi la noi, spunându-ne că Nemţii au luat-o la sănătoasa, crezând că ofensiva noastră a început.

Trei zile, care au trecut ca trei ani! Bombardamentul pe care l-am îndurat aicea, sudoarea care a curs de pe frunţile noastre, nu se pot uita. Dar câte de acestea nu vom mai avea de suferit!

9–20 Iulie

Nu cred să fie ceva mai dureros, decât să fii în ţara ta, să te uiţi şi să te gândeşti că dincolo de reţelele de sârmă este tot pământ românesc, pe care nu-l poţi atinge cu piciorul. Câţi ostaşi nu sunt numai la câţiva Km. de satul lor, ba poate unii îşi văd chiar căsuţa pe deal, nevasta şi copiii care îi doresc, care aşteaptă clipă cu clipă să-i vadă! Şi cu toate acestea... nu pot merge, căci dincolo de sârme este la inamic! Braţele le cad ca de plumb, ochii li se înrourează...

Vom porni ca uraganul Nimic nu ne va sta în cale, căci lupta noastră este sfântă. Vom rupe lanţurile robiei în care sângeră ai noştri de aproape un an!...

Ordinul s'a dat. In altă parte, în munţii Vrancei, tunurile generalului Averescu cântă biruinţa Dorobanţii lui Vodă-Carol au eşit din vizuini, zidul faimoaselor armii împărăteşti este rupt. Mândrii Prusaci au umplut pădurile şi văile, aruncând totul după ei, pentru a fi mai uşori la picior

Prizonieri, tunuri, mitraliere, depozite de tot felul cad în mâinile alor noştri, iar *Soveja*, *Câmpurile* şi alte sate respiră acum libere. Inaintarea e vijelioasă acolo... pe când noi, cei de aici, sorbim fiecare cuvânt din comunicat, ca pe nişte picături de aromă dumnezeiască!

— Dar noi de ce nu pornim? — mă intreabă soldaţii mei.

— Fiindcă n'a sosit încă ceasul, — le răspund eu, înfrânându-le nerăbdarea.

Dar clipa nu întârzie. „Recunoaşteri, hrană de rezervă pentru mai multe zile pe soldaţi!" — spun ordinele.

— Artileria va bate 48 ore neîncetat! — spune un ofiţer, că a auzit.

— Are să fie un al doilea Verdun! — răspunde altul.

— Intr'o săptămână suntem la Buzău! — complectează al treilea.

. . . .

Dar nădejdile noastre se spulberă ca un vis frumos, în braţele căruia te-ai legănat o clipă! Norocul îşi roteşte din nou aripa pe deasupră-ne. Ruşii, pacostea şi nenorocirea noastră, ne-o fac acum, ca totdeauna. Regimente întregi fug de pe front. Se vede că Nemţii au avut cunoştinţe adânci de pregătirile şi gândurile noastre. Şi ca să ni le zădărnicească, ne iau înainte şi atacă tocmai sectorul pe care îl ţineau Ruşii. Nu le-a trebuit prea mare sforţare; în câteva zile îi dau gata. Atunci intră tot ai noştri în vâltoare. Se dau acum lupte pe viaţă şi pe moarte!

Dar Ruşii dezertează dela datorie nu numai pe frontul nostru, ci şi pe al lor. La Tarnopol sufăr o înfrângere nemaipomenit de ruşinoasă, — dacă fuga diviziilor întregi se poate numi înfrângere. — Cauza aliaţilor este astfel trădată, căci nimeni nu se mai poate bizui de-acum pe ajutorul lor.

Iată cum, din cauza acestor nemernici, ofensiva noastră, în ale cărei roade pusesem atâtea speranţe, se spulberă chiar în ajun! Ofiţerii şi trupa stau abătuţi şi se uită cu durere la tunurile ruseşti, care es de pe poziţie pentru a merge aiurea.

S'a dus nădejdea noastră!

. . . .

O lună şi mai bine de când stăm aici. Nu ne-am mişcat decât prin pământ. Soarele nu ne-a văzut decât

foarte rar. Nisipul umed ne-a amorţit oasele şi după atâta timp, toată lumea a împrumutat coloarea galbenă a pământului.

În spital.

Dacă ar fi numai glonţul sau schija de obuz, moartea care te pândeşte la fiecare pas n'ar însemna nimic. Te-ai dus şi nimic mai mult! Unul mai puţin. Cu toate că viaţa nu are nici un preţ la răsboiu, totuş, dacă trebuie să ţi-o dai, atunci vinde-ţi-o cât mai scump.

Răsboiul însemnează însă mizerie, boală şi suferinţă, care îţi strecoară clipă cu clipă otrava lor în suflet. Ajungi un ghem de nervi sdrobiţi, slăbeşti mereu şi iată-te într'o bună zi o umbră cu părul sur. Apoi bolnav, evacuat într'un spital, unde numai fericirea nu te aşteaptă. Dacă la front înduri fel de fel de lipsuri, apoi aici ai şi mai mult de suferit. Nu doar pentrucă n'ar fi mijloace, căci toată lumea îşi dă obolul pentru uşurarea suferinţelor celor căzuţi la datorie, ci pentru că . . .

Am fost întâi într'un spital pus sub conducerea unui Domn Profesor. M'am mirat şi totdeaodată m'a durut ceia ce am văzut. Puţin îi pasă celui care îşi are viaţa asigurată şi căruia nu-i lipseşte nimic; automobilul, gheata de lac şi mânuşa de mătasă, ca în timpurile cele bune! Face ce vrea şi cum vrea, iar administraţia . . . D-zeu ştie şi . . . vre-o doi-trei evrei! Bolnavii cu sutele sunt lăsaţi pe mâna bieţilor sanitari.

Pe urmă am fost în oraşul Tecuci. Acelaş lucru. Sepectacole înduioşetoare, scene care îţi storc lacrimi. Ici, unul mort pe-o targă; colo, altul bolnav de febră tifoidă apare ca o stafie. Alăturea, în odaie, un ofiţer răcneşte ca o fiară, pradă tifosului exantematic, pe când automobilele aduc zi şi noapte bolnavi de pe front, bolnavi, care n'au avut norocul şi onoarea să fie răniţi!!

D'apoi covalescenţa! Ferice de cel care a scăpat din ghiarele morţii! Intr'un cazan cu nişte apă albă, care

se numeşte lapte, câteva boabe de orez răsleţe aleargă unele după altele la disperare, fără să se poată ajunge vreodată; iar zahărul, deabia dacă îi constată limba prezenţa. Aceasta se numeşte orez — cu — lapte. Şi cu toate acestea, spitalul are o popotă aşa de bine înzestrată, că personalul doftoricesc petrece sardanapalic.

Am avut norocul să întâlnesc aici pe un tânăr doctorand, pe care, cine — înainte de intrarea noastră în răsboiu, — nu l-a văzut şi auzit? Lua, mă rog, copita calului de pe soclu*) în braţe şi entuziazmat până la delir ţipa:

— Sosit-a ceasul sfânt al desrobirei! Glasul fraţilor ne cheamă!... etc. etc.

De ce nu văd, oare, pe front, măcar doctor de batalion, pe acest domnişor? De ce s'a învârtit la un spital la zeci de Km. înapoi? Că e necesar şi aici e prea adevărat; dar după vorbele lui... Ce depărtare dela vorbe şi până la fapte!...

Nemţii bat cu artileria şi oraşul unde stăm cu spitalul. Intr'o zi, un proectil a căzut din întâmplare chiar în curte. Să fi văzut pe doctori cum fugiau la adăpost, cu chipiile în mână, galbeni de curaj!...

Crezi însă că poţi să le spui un cuvânt? Numai decât îţi răspund:

— Apoi aşa sunteţi Dvs, ăştia care veniţi de pe front. Faceţi atâta caz că staţi acolo! Parcă noi...

Dar ce uşor este să spui numai din gură!

. . . .

Urâtul şi plictiseala convalescenţei te înebunesc. Trebuie să-ţi faci cu ori ce preţ o ocupaţie. Am cetit şi răscitit cele câteva cărţi, căpătate nu ştiu dela cine. Ziua, mai merge cum mai merge: mai stai de vorbă cu un camarad, te mai iei cu una, cu alta, dar noaptea,

*) Statuia lui Mihai Viteazul — Bucureşti.

este înspăimântător! Ţipete, vaiete şi multe altele, care îţi cutremură carnea.

Ca să nu mai vezi şi să nu mai auzi, hai iarăşi pe front, căci tot mai bine este acolo!...

Plec şi eu, dar mă gândesc că nu trebuie judecată toată lumea după doi-trei. Căci, câţi doctori n'au căzut şi câţi nu vor mai cădea victime ale datoriei şi mai cu seamă conştiinţei lor!...

1 Septembrie

Cosmeştii din Vale.

— Bine că a-ţi venit; tare ni era teamă că ne părăsiţi! — mă primesc soldaţii mei, râzând de bucurie.

Cum puteam eu să mă despart de cei pe care i-am învăţat atâtea lucruri, cu care am trăit împreună atâta amar de clipe grele? Sufletele noastre sunt legate printr'o verigă de oţel, pe care nimic n'o poate rupe. Braţul lor vânjos a oprit puhoiul flămând de a nu înghiţi şi bucăţica ce ne mai rămăsese: Moldova.

2 Septembrie, ora 15

Bombardament viu spre N. V. de Mărăşeşti. Inamicul încearcă o incursiune. Apoi bombardamentul slăbeşte şi nu se aud decât arme şi mitraliere, cu sunete uscate ca într'o toacă de lemn la utrenie.

Linişte. Fulgii suri al serii plutesc peste fire ca nişte funigei, soarele adoarme după Măgura Odobeştilor şi rachetele îşi încep iarăşi jocul lor misterios de lumini.

3 Septembrie

Furia vrăjmaşului n'a slăbit. Zilnic sgândăreşte şi îşi încearcă norocul.

Când es afară din bordei şi privesc spre sat, nu ştiu cum, dar văd aidoma grădina cu salcâmi din spatele căsuţei mele... apoi pe mama. Mama!... Cuvânt sfânt, cuvânt dulce. Dar mama este departe şi D-zeu ştie dacă n'a trecut de mult în rândurile drepţilor, după ce ochii i-se vor fi uscat de lacrimile aşteptării pline

de friguri a singurului ei copil. Icoana ei cu chipul martirizat mi se arată atât de limpede, mă stăpâneşte atât de puternic, că mâna-mi tremurândă strânge şi poartă pe un petec de hârtie plumbul....

Scriu, dar degeaba, căci rândurile mele nu pot ajunge la ea. Ii trimit doar gândul, pe care nimeni şi nimic nu-l poate opri.

4—12 Septembrie

Zile liniştite şi frumoase. Numai cerul se posomorăşte din când în când şi genele-i stufoase de moşneag stropesc cu lacrimi mărunte mormintele celor căzuţi la Doaga şi pe plaiurile Mărăşeştilor. Dar vântul răscoleşte pătura groasă a norilor, care se urmăresc ca nişte vedenii bizare şi soarele îşi arată iar faţa.

Ne întărim poziţia. Vrăjmaşul la fel, aşa că ne dă pace, ba ceva mai mult, încearcă să fraternizeze cu noi. Camaradul Costache vorbeşte zilnic cu ei, bine înţeles cu aprobarea diviziei.

Nemţii sunt foarte drăguţi cu noi. Vor să ne împărtăşiască cu ori ce preţ *Kultur-a* lor şi deaceia ne trimit fel de fel de gazete şi manifeste, fabricate de ei în teritorul ocupat. Manifeste dulci şi ademenitoare! Dar nu merge uşor, ca la Ruşi, căci poporul românesc ştie să sufere. Suferinţa este virtutea moştenită dela strămoşii săi.

13 Septembrie

Toamna îmbătrâneşte din zi în zi. Haina arămie a copacilor se sdrenţăreşte tot mai mult şi vântul rece prinde din ce în ce putere. S'a înfrigoşat chiar de-abinelea. Albia Siretului trage grozav, mai ales noaptea. Trimit să-mi aducă haine groase, căci nu mai merge cu cele pe care le am.

Primesc o scrisoare şi-un pacheţel. Dar dela cine? — mă întreb. Pentru mine ştiu că nu există nimeni pe aici. Ai mei sunt departe, nu-mi pot scrie, iar eu sunt un exilat.

Invârtesc în mâini scrisoarea, mă uit cercetător la ea şi pare că nu îndrăsnesc s'o desfac. Ii citesc adresa, cunosc ceva-ceva după stampila de plecare. Un scris tremurat... Am ghicit. Nu sunt atât de uitat, prin urmare; în lumea de aici şi în aceste timpuri grele este cineva care se gândeşte şi la mine?! Sau numai pentrucă sunt şi eu dintre cei care îşi primejduiesc viaţa pe front? Nu ştiu.

Citesc. Câteva cuvinte prin care îmi spune că îmi trimite alăturatul pacheţel cu batiste, o pereche de mănuşi, ceva de-ale mâncării şi că se gândeşte la mine.

Deschid pachetul. Intre batiste o fotografie. — „In semn de...“ şi jos, numele. O inimă care bate... un suflet care se gândeşte...

14 Septembrie

Ziua Crucii. Dar pentru noi nu mai există calendar. Calendarul nostru este al neamului şi sărbatorile lui le scriem noi cu roşul sângelui!...

Moş Manolache! Il întâlnesc prin şanţ, când vine dela schimb. Se reazimă de marginea tranşeii, la doi-trei paşi de mine şi tuşeşte adânc, apoi porneşte mai departe, împleticindu-se ca un om beat. E bolnav, sărmanul! Il urmăresc de aproape, apoi îl chem la postul de comandă. Vine încet, legănându-se.

Bătrân, — cel mai în vrâstă dintre soldaţii mei, — moş Manolache este blând şi ascultător ca un copil. In civilie, meseria lui este hamalâcul, din care hrăneşte şase guri. Mic, slab, a început să se îndoaie sub greutatea cutiilor cu muniţiuni ce poartă, căci moş Manolache este împrospătător la o mitraleră. Vinele gâtului i se îngroaşă şi faţa lui neagră, arsă de amar şi de suferinţă, se scaldă în sudoare. Numai ochii îi lucesc ca doi bulgări de jar sub casca, tuciurie ca şi faţa.

Iată-l înainte-mi. Un simţământ de milă îmi răscoleşte toată fiinţa. Vorbeşte încet, dar răspicat. Din timp în timp îl întrerupe tusa, care veşnic îi sfârâie în piept.

— Ei, moș Manolache, — îi spun eu — bucură-te! Ai să te duci sus la cai și-'n locu-ți are să vină unul mai tânăr.

— Să vă trăiască D-zeu, domnule locotinent! Patru copii... bătrân... bolnav... — îngână el depărtându-se, după ce a băut un păhărel de rom și a băgat în buzunar un pachet de tutun.

15—16 Septembrie

Cârduri, cârduri, cocoarele spintecă văzduhul cu unghiul lor, îndreptându-se în fâlfâiri leneșe către țara soarelui. Pe aripile celor care vor trece pedeasupra căsuței mele trimit mamei veste bună: că trăiesc.

Nu știu cum, dar toamna are o deosebită vrajă pentru mine. Poate că între sufletul meu și duioșia și tristețea ei este vre-o asemănare. Unora le place primăvara, cu covorul ei de floricele în mii și mii de colori, cu cântecele, însfârșit cu dorul de viață pe care li-l strecoară în suflet odată cu venirea ei. Mie unuia îmi place toamna. Atunci mă simt în elementul meu, căci o iubesc ca pe o fecioară pe patul de moarte, cu obrazul palid, de pe a cărei buză viața își ia ultimul sărut.

Dar nopțile de toamnă! Ce farmec nespus găsești în ele! Cerul pare mai albastru, stelele par că slipesc mai stăruitoare, iar luna tristă împrăștie o lumină mai blândă și mai rece... și toată făptura plutește într'o liniște plină de neînțeles.

Vrajă, vis, poezie... dar steaua care cade colo departe se întretae în drumu-i vertiginos cu lumina unei rachete. Visezi, trăiești din amintiri, departe de toate. Lumea ta este alta, s'a schimbat...

Un pocnet de armă, sau un bubuit de tun turbură pacea sfântă prin vâjâitul sinistru al glonțului care duce cu el moartea.

Oare când se va isprăvi?...

17 Septembrie

Cer înourat și bate vânt. Mă uit cum își pierd copacii podoaba, încetul cu încetul. Fără să vreau mi-aduc

aminte de altădată când, din odăiţa caldă, priviam prin geam afară, urmărind frunza îngălbenită cum se desprindea de pe ram. Plutia câtva timp în aer, apoi se învârtea de câteva ori în cercuri line şi când atingea pământul par'că suspina: „Omul ca frunza!..."

Incepe ploae măruntă. Trecutul defilează tablouri, tablouri. Scăpa-voi teafăr din această urgie? Vedea-mă-voi vre-odată lângă cei dragi?...

Mitraliera mă chiamă la realitate. E răsboi! Brrr! Mi-e frig şi Mihai n'a venit cu hainele.

Intru in bordei şi scriu până noaptea târziu. Iţez într'una picioarele-mi amorţite de reumatizm, îmi frec mânile mereu, căci adăpostul meu e cam umed şi trage. Mă gândesc la cei fericiţi, la învârtiţi; la viaţa lor şi la a noastră, cei de aici, şi nu mă pot stăpâni să nu scriu cele de mai jos:

Bordeiul meu.

Dedicaţie învârtiţilor de răsboiu.

Vouă, celor care vă lăfăiţi în lux şi nepăsare în timpurile triste care sguduesc neamul; vouă, celor care vă purtaţi fără ruşine cărarea la ceafă, curtând refugiatele galante; vouă, celor suferinzi de... miocardite improvizate, vă adresez aceste rânduri, în care ve-ţi vedea aevea, — căci aicia vă este ruşine să veniţi, — imaginea locuinţei în care stă mulţumit un... nepriceput, care n'a ştiut să se învârtească ca voi, cei inteligenţi.

Bordeiul meu, — dacă ştiţi, ce-i acela bordei, — este mic şi scund; nu are nici cel puţin un parter şi un subsol, ci numai pe cel din urmă. Nu e lucrat în niciunul din stilurile Renaşterei, ori moderne, ci după modelul impus de înfricoşetorul răsboi. Bordeiul meu nu'şi înalţă mândru şi sfidător turnuri gotice, nu oferă estetică şi nu are măcar faţa spre soare, conform principiilor de higienă. — (Un caz, când asemenea principii sănătoase nu se pot respecta!).

Scumpa mea locuinţă-bordei nu îndrăsneşte să-şi arate nici măcar locul... (avioanelor inamice). Pentru a intra înăuntru nu este nevoie să urci trepte de marmoră, nici să deschizi uşi grele, strejuite de vre-o *marchiză*-fantezie; din contră, trebuie să scobori 7—8 trepte acoperite de o tindă de scânduri, cu pământ pe ele, căci este săpat la vre-o patru metri adâncime. Uşa este înlocuită cu o scumpă foaie de cort, care ţine loc totdeodată şi de draperii...

Nu are ferestre mari, lucrate artistic, căci fereastra supărată pe mine că aici n'aş putea-o împodobi cu transperante şi perdele cu horbotă, s'a învoit, — fără ştirea mea, — cu uşa, să-i ţină şi ei locul. Nu este acoperit cu tablă zincuită, nici cu ţiglă, roşie ca buzele „naturale" ale dulcineielor voastre, ci cu patru rânduri de lemne groase de stejar, altercate cu vre-o trei metri de pământ.

Interiorul: Nu te speria, camarade, — (pardon! amice, camarad fiind termen militar) — că nu-ţi trebueşte firul Ariadnei! Nu te vei rătăci într'un labirint de încăperi, care de care mai somptuoase şi mai luxos mobilate. Scoboară-ţi fără teamă bogata-ţi fantazie, — de care, slavă Domnului! ştiu că dispui, — şi vei vedea că este foarte simplu: O singură încăpere de 2,50/1, 75/1,20 metri. — Şi aici, dacă m'ar vizita vre-un architect întovărăşit de vre-un doctor, aş da de bucluc, că n'am metrii cubi de aer, necesari veţuirii unui individ! Dar ce să-i faci? Şagalnicile... obuze: torpilă, mină, etc. de 75, 77, 105, 120, 210 m/m. — pătrund prea mult. — O, desigur, gama scoborâtoare a *fortissime* spre basa acestor calibre te'va înfiora puţin, lovind cam tare delicatu-ţi timpan, obişnuit cu farmecul unei muzici uşoare, dulce, de salon. Linişteşte-te, căci eşti departe de front!... A lor e vina şi iată de ce noi, ăştia neînvârtiţii, trăim o viaţă de soboli şi nu respectăm nici principiile cele mai sfinte.

Patru pereţi tapetaţi cu scânduri de zaplaz, aduse din satul pustiu, închid singurătatea celui care vă închină aceste rânduri în frumoasele şi emoţionantele clipe de amor. Pardon, bombardament. Uitasem unde mă găsesc şi mă transplantasem în locul Domniilor-Voastre.

Dar ceia ce m'a costat mai scump este parchetul tot de... scânduri şi, deşi am cheltuit atâta cu dânsul, bordeiul meu este cam ingrat, căci îmi oferă o umezeală, care-mi sporeşte acuitatea reumatismelor câştigate toamna trecută.

Mobila interiorului este cam simplă. Deci să nu te mire faptul că un ofiţer, pe care îl vedeai, la plimbare, în vizite ori la vre-o serată, atât de spilcuit şi galant, locueşte aici. lipsit de canapele, paturi cu somiere, etc. etc.... Patul este cam sumar făcut: patru pari bătuţi în pământ — şi bine că este şi aşa! — îmi odichneşte destul de bine truditele-mi oase, bine-înţeles, fără cămaşa de noapte, pantofi şi fes, căci dorm totdeauna îmbrăcat, gata oricând de a întâmpina pe *Kammerazii* de... vis-à-vis. Somiera înseamnă cele două scânduri, peste care Mihai al meu a avut grija să pună câte-va braţe de pae, a căror goliciune o acopere un ciarciaf de... foaie de cort. Pernă n'am, căci m'am desvăţat să mai dorm pe moale şi-apoi urăsc din principiu puful; am în schimb manta de ploaie. Am şi plapomă de... pătură cazonă şi pe deasupra blana.

Altă mobilă... mai am o măsuţă de brad, apoi garderoba-cuier, din cuie bătute în grindă şi, ca un creştin evlavios ce sunt, o iconiţă şi o candelă, care-mi străjuieşte la cap în nopţile acestea lungi de toamnă tristă, învăluindu-mă într'o mistică lumină de templu.

Iată mobila şi bibelourile de ornament care împodobesc somptuosul meu budoar-birou-bordei.

Dar, trecusem cu vederea pe amicul meu credincios, şoricelul, care în fiecare noapte îmi face muzică şi curse peste mine, dând atâta de lucru lui *Mimi*. Să

nu credeți că am și eu vre-o... „prietenă". Nu. Mimi e pisicuța care s'a aciuiat pe lângă mine după ce a rămas singură, scumpii ei stăpâni părăsindu-și casa și apucând drumul pribegiei! Ea este singurul meu tovarăș în aceste zile grele; și când vântul rece își spune afară nesfârșita și strania-i poveste, împrăștiind picăturile dese, pe care negura cerului le cerne, Mimi se strânge tot mai lângă mine și reîncepe a toarce firul povestei întreruptă o clipă.

Aceasta este locuința mea, în care v'am plimbat închipuirea, — căci știu că n'are să vă calce piciorul pe-aici, — și vă rog să ertați dacă nu corespunde cerințelor de confort modern, necesar, indispensabil unui... miocardit... învârtit, care-și plimbă cu neobrăzare luxul și cărarea la ceafă, curtând refugiatele galante, făcând pe strategul și eroul zilei...

Acesta este somptuosul meu budoar-birou-bordei, care mă apără de vânt și ploaie, dar mai cu seamă de vizita șăgalnicelor.. obuze!

18 Septembrie

Ochii mi se pironesc pe fotografia de pe măsuță. Un zâmbet de nevinovăție, care mă impresionează. — Ești departe de mine tu, al cărei chip împodobește un bordei pe front, înseninează clipele și descrețește fruntea unui luptător! O, de ce nu am și chipul scumpei mele mame!...

Azi primim iarăși manifeste și gazete de la Nemți. Sunt primele pe care le citesc. Pun mâna pe ele cu setea curiosului de a ști ce se petrece dincolo, în teritoriul ocupat de vitezele armate ale Kaiser-ului și cu desgustul celui care le cunoaște minciunile.

Manifeste, gazete: încă o armă de luptă. Fraternizare și dezertare! Cum pot, oare, să creadă că acei cărora li s'a luat ultima bucătură de la gura copiilor, li s'au necinstit nevestele și copilele, li s'au prefăcut bisericile în grajduri, se vor lăsa orbiți și momiți de minciunile lor otrăvitoare și vor dezerta? Se înșală amar......

Lumina, Gazeta Bucureştilor: Nume de scriitori români, care par că şi-au vândut sufletul pe treizeci de arginţi. Contra acestei cete de rătăciţi ţi se strecoară în suflet ura şi scârba.

Preamăresc şi binecuvintează „blânda stăpânire", scuipându-şi veninul balelor asupra *şnapanilor*, care au făcut răsboiul şi au condus destinele neamului *lor*, aducându-l la starea de faţă (ruină)...

Oricât şi-ar pune în joc talentul ca să acopere cu un văl trandafiriu doliul de acolo, adevărul se întrevede; „Populaţia este foarte mulţumită. Se găsesc de toate, nu lipseşte nimic!" — zic ei înt'o parte. Dar amenzile curg potop, conform ordonanţelor Generalului Guvernator, von Tuellf: „Una sută lei lăptăresei X, pentru că a fost găsită fără *ausweiss*, două sute lei precupeţului I, pentru că a introdus struguri în oraş, şi-aşa mai departe. Aşa dar populaţia trăeşte ca în sânul lui Avram!

Cu asemenea minciuni sunt pline ziarele care apar la Bucureşti. Minciuni, care înveninează pe cei rămaşi la căminurile lor, minciuni, care ne umplu de scârbă pe noi cei de dincoace.

Intr'unul din numere se descrie starea soldatului român: sdrenţăros, murdar, slab, prăpădit, etc. In altul se vorbeşte de „vitejii noştri, ale căror soţii şi copilaşi au rămas fără nici-un ajutor, deci ajutaţi-i cu ce puteţi!" (Apelul unei doamne). — Se vede prin urmare cât de fericită este lumea acolo.

Se mai vorbeşte de vizita Inălţatului Impărat, cuceritor al atâtor ţinuturi şi popoare, întru întâmpinarea căruia es cu flori în mâini copilaşi, cântându-i cu glasuri de îngeri. Oare, nu i se va fi înduioşat inima, nu i se va fi muiat sufletul în faţa unor astfel de lucruri? Milioane de oameni sângeră şi mor în cele patru vânturi ale lumei, svânturaţi de furtuna pe care numai el a deslănţuit-o.

A fost la Bucureşti, a fost şi la Curtea de Argeş, unde a îngenunchiat, poate, pe mormintele foştilor Domnitori. Apoi s'a dus în terenurile petrolifere, pe care vizitându-le va fi scrâşnit printre dinţi: „Gott strafe England!“ A inspectat şi frontul românesc, să vadă Mărăşeştii, locul înfrângerei genialului său mareşal, von Makensen, apoi a plecat, urzind mai departe visul: „Deutschland über ales!“...

Va veni odată ziua răfuelilor când, în faţa lui D-zeu şi a oamenilor, în faţa celor care şi-au vărsat sângele şi au rămas pe câmpuri pentru înfăptuirea unui ideal sfânt, toţi rătăciţii aceştia de gazetari, fii pierduţi ai neamului, îşi vor da socoteala. Scârba şi dispreţul nostru până atunci.

19 Septembrie

Cerul s'a îmbrobodit în cenuşiu-negru şi stă gata de ploaie. Soarele şi-a pus par'că mâinile la ochi, oprindu-şi lacrimile ce i-se leagănă în ei, din cauza durerei căzute pe raiul unde razele lui se jucau atâta.

Vântul aleargă prin cotloane, ca un copil care plânge la toate uşile, blestemat să nu-şi găsească nicăirea loc. Apoi porneşte mai departe cu acelaşi chiuit de jale în glas, luând cu el şi gândurile-ţi apucate de un dor nebun de pribegie.

Aşa cutreer pustiul trecutului, al viitorului, iar când să păşesc în prezent mă înfior. Am trăit o viaţă, azi trăiesc alta. Ce deosebire între ele!...

Iată de ce încerc să descriu viaţa de tranşeie, una ca să-mi întrebuinţez timpul pe care nu-l pot trece altfel, apoi pentru ca şi cei care n-au fost pe aici să aibă o ideie de ce însemnează această viaţă.

. . . .

Noi nu trăim aici decât în aşteptarea fiorului clipei supreme: moartea. Dacă am scăpat în clipa prezentă, aşteptăm să ne-o aducă cea viitoare; până atunci, trăim între aceste două, dar nu pe pământ, ci sub el.

S'ar crede că nu avem nimic de făcut aici şi, totuş, atât de mult! Nu avem gând de îmbogăţire, e drept,

nici necazul corăbiilor înecate şi nici grija zilei de mâine nu ne stăpâneşte. In schimb avem şi noi gospodăriile noastre: tranşeiele şi bordeiele. Nu ne aduc câştig sunător, dar prin pavăza lor trăim noi cei mulţi şi chiar dacă au murit câţi-va tot le îngrijim.

O *poziţie* însemnează un număr nesfârşit de şanţuri, fel şi fel, fiecare cu forma şi întrebuinţarea sa. Dacă le-ai privi de sus, de la o înălţime mare, le-ai vedea ca împletitura unei pânze de sârme. Cum să le aşezăm şi cum să le lucrăm ne învaţă arta şi ştiinţa fortificaţiei.

A descrie în amănunt o poziţie, găsesc că nu este potrivit.

In acest labirint viaţa este ca într'un arsenal: fiecare om îşi are locul şi partea sa de lucru, hotărâte de şef.

Ziua nu se vede şi nu se aude nimic. Toată lumea asta de soboli se odihneşte de munca istovitoare a nopţii. In zadar caută avioanele să descopere ceva, căci, afară de şanţuri, nu văd nimic. Doar vre-un agent de legătură care se întâlneşte cu un telefonist în controlul firului.

Şi-au băut ceaiul disdedimineaţă, când au venit de la lucru, ori din serviciu, şi-acum dorm. În şanţuri, linişte de mormânt. Te opreşti lângă un bordei. Ai auzit un nume. Te apropii, te uiţi înăuntru. Pe faţa unuia, — arsă de vântul grijilor şi necazurilor, — un zâmbet de durere. Ghiceşti. El a şoptit numele unui copil, pe care l-a visat, desigur.

Privelişte duioasă până la lacrimi. Şi câte altele nu vezi, care nu fac altceva decât să te adâncească în gânduri, să te poarte în alte lumi.

Timpul curge între vis şi viaţă, soarele se ridică fără să simţi pe cer şi deodată te pomeneşti cu el la amiază. Atunci apar şi bucătarii, în fruntea convoaelor care aduc cazanele cu mâncarea.

Un bucătar este totdeauna mândru, fiindcă i se pare lui că e superior tuturor camarazilor. Toată fiinţa-i,

în primul rând, — deşi cam smolită de fum, cenuşă şi negreală de pe cazan, — par'că cere celorlalţi respect, dar maicuseamă recunoştinţă, de oarece el le dă mâncare şi fără el nu se poate face nimic, ştiut fiind de toată lumea că „inamicul cel mai de temut este stomacul gol". Apoi nimeni nu ştie ceia ce ştie el! Bucătarul este un fel de birou de informaţiuni şi, dacă vrei să-ţi şoptească vre-o noutate, trebue să umbli binişor pe lângă dânsul. Are dreptate, căci cine, — dacă nu el, — este mai aproape de *mărimi?* Şi unde se vorbeşte mai mult ca la bucătărie.

Ca armă de luptă are polonicul cu care împărţeşte mâncarea şi loveşte peste mâna care îndrăsneşte „să se amestece în ciorba lui". O poartă cum îşi purtau tamburii pe vremuri bastonul.

Câţi nu râvnesc, în timp de răsboi, la postul de bucătar; şi cu toate acestea câţi dintre ei nu sunt omorâţi de obuzul care de multeori cade chiar în cazan!...

— La masă! strigă cineva. Şirul se formează numaidecât în faţa fiecărui adăpost. Işi primesc, unul câte unul, hrana, iar marmida pleacă mai departe, în timp ce ei se aşează liniştiţi la masă.

Aci este locul să spun că nu ştiu dacă mai există pe lume vre-un ostaş, care să se mulţumească cu atât de puţin, ca ostaşul român.

— Atâta are ţara, atât îmi dă! — sunt vorbele lui.

După ce au isprăvit de mâncat, se adună la taifas, grupuri-grupuri. Işi aprind ţigările şi încep să povestească. Nu de puţine ori vezi câte unul care n'are *tiutun* cum îşi trece mâna pe sub nas, mai tuşeşte, îşi tot udă vârful degetului în gură, până când este observat de un altul, care îi întinde tabachera, zâmbind. Se ajută unul pe altul, căci la greu sufletele se contopesc.

Deabia când au eşit toţi la sfat poţi să-ţi dai seama ce amestecătură de oameni ascund aceste şanţuri — Leaturi vechi, oameni bătrâni cu capul colilie, porecliţi „boşorogi",

apoi cei de vrâsta mijlocie, cărora li se spune „bădie" şi însfârşit imberbii sau „răguţii", totdeauna veseli. Aci formează cu toţi un fel de familie şi-ţi este mai mare dragul să vezi pe moşnegi îngrijind şi luând apărarea copiilor.

Ei nu fac teoria revoluţiei, ca tavarăşii-aliaţi. Vorbesc de greutăţile de-acasă şi totul este în legătură cu răsboiul. Subiectul lor obişnuit este gospodăria cu nevasta copiii şi boulenii, căci ţăranul nostru îşi iubeşte boul ca şi pe soţie şi copilul lui creşte alăturea de „ghiţăl".

De-oparte, doi-trei recruţi îşi amintesc de drăguţele care le-au dat la plecare ba un inel, ba o pereche de bete, sau cine ştie ce talisman.

— Straşnic o învârteam la bătută, măi fârtate! Avea nişte ochi, bată-i ghina, de-ai fi făcut moarte de om pentru ei! — povesteşte unul.

— Ia treci mai bine la schimb! — îl ia de guler sergentul.

. . . .

— Sufletul acestor oameni este gingaş ca o floare. De aceia trebue să te apropii de el şi să-l aperi. Dacă vezi pe unul necăjit, spune-i o vorbă bună, o glumă potrivită şi faţa lui se înseninează; altuia ticlueşte-i o epistoală; însfârşit, grija vădită de neajunsurile fiecăruia, sunt lucruri care te apropie de ei, ridică moralul şi strâng legătura dintre ofiţeri şi trupă, legătură fără de care nu te poţi aştepta la nici-o jertfă din partea soldatului.

Soarele se lasă încet spre scăpătat, oamenii îşi curăţă armele, îşi aşează şi îşi pregătesc totul pentru noapte.

. . . .

Dar adevărata viaţă a tranşeielor nu începe decât odată cu venirea nopţii. Ca să ai siguranţă şi linişte trebue să fii tare. Şi pentru a avea o adevărată poziţie

ţi trebueşte mult lucru. Prin urmare, odată cu venirea nopţii începe şi treaba.

Te îngropi mai întâi în pământ sub scutul unei pânze de patrule şi de santinele. Intunericul îţi dă cel mai nepreţuit ajutor, îţi este cel mai credincios aliat. Deabia după ce ai urzit câteva rânduri de sârmă înainte, începe adevărata organizare. Aci intră iarăş în joc ofiţerul. El este un inginer şi trebue să arate că este un împărţitor priceput al lucrului. Astfel: o secţie bate pari pentru reţele, alta întinde sârma ghimpată. Ici se sapă tranşeica din prima linie, sau se face prichiciul de pus picioarele la tras, dincolo se sapă un şanţ de comunicaţie, un post înaintat sau groapa unui adăpost. O grupă de lemnari aşează scheletul unui bordei, alta gratiile pe fundul şanţurilor, pentru noroi, şi fiecare îşi execută părticica sa de lucru.

Dar răsboiul îşi are şi ciudăţeniile lui, de necrezut la primul auz. Aşa de pildă: Se poate ca doi adversari să stea faţă în faţă liniştiţi, fără să tragă foc unul în altul? Da, se poate şi iată de ce:

Dacă duşmanul a fost mai vrednic de cât tine, apoi greu de tot să te organizezi. La cel mai mic sgomot, o rachetă, un tocănit de mitralieră şi chiar o vijelie de artilerie. Dar dacă şi el se găseşte tot în aceiaş stare, atunci lucrăm amândoi, ne supraveghem unul pe altul şi ne lăsăm în pace, chiar dacă este lună ca ziua. Dacă mă lasă el în pace, de ce să nu-l las şi eu pe el? La acestea se mai adaogă şi graba pe care o are fiecare de a se întări cât mai repede.

Noptea trece liniştită, luna luminează munca istovitoare a acestor oameni, lucrul sporeşte; zorile prind să se arate la răsărit, în timp ce pentru noi începe noaptea!...

20 Septembrie

Nemţii stau cuminte. Totuş, gândurile mele rătăcesc ca nişte porumbei speriaţi de o pisică furişată în pătulaşul lor. Mama!! Cuvântul acesta il şoptesc de mii de ori într'o zi şi-o noapte.

Stau în uşa bordeiului. Privirile-mi se pierd în domeniul necuprins al toamnei, apoi se pironesc deodată asupra Cosmeştilor.

Nu ştiu cine m'a pus să-mi însemnez zilnic viaţa şi impresiile de aici. Dacă voi scăpa cu zile din acest foc poate le voi publica. Dar ce va spune lumea, când în loc de fapte extraordinare de ceva arme, va citi mai mult alte lucruri? Nu sunt eu de vină, ci firea mea.

Acum privesc satul pustiu şi mă gândesc la clipele grozave ale evacuării lui.

. . . .

Cea mai sfâşietoare durere, emoţiunile cele mai puternice sunt acelea prin care trece populaţia dintr'un sat de lângă front, când este silită să-l părăsească.

Zi şi noapte, fără încetare, artileria vrăşmaşă bate satul cu ghiulele de toate neamurile, bănuind că în el sunt ascunse rezervele. Casele cad una câte una. Numărul victimelor sporeşte. Bătrâni, femei, copilaşi nevinovaţi sunt omorâţi, ori numai sfâşiaţi, de schijele otrăvite ale duşmanului. Gazele înăbuşitoare plutesc în nori, se strecoară în ascunzătorile tainice şi adânci unde s'au băgat, pentru ca la urma-urmelor să-i scoată din ele şi să-i silească să părăsească satul.

Clipe grozave, privelişti care îţi rup inima şi îţi răscolesc, până în cele mai ascunse cute, sufletul! Vaete ţipete, urlete, alergări în neştiinţă, o spaimă înfricoşetoare — într'un cuvânt — ! O mamă cu pieptul gol, cu părul vâlvoi şi cu ochii eşiţi din orbite, fuge de colo până colo înebunită, strângând la sân un copilaş leşinat, pe când ceialalţi scâncesc în urma ei, înspăimântaţi.

Câinii urlă, tunurile bubue, caii nechează, boii mugesc, pisicile miaună. Un fel de sfârşit de lume care îţi face părul măciucă! Iar bieţii oameni îşi încarcă în zapăceală ceia ce se poate lua într'un car sau căruţă. — Îşi părăsesc avutul, casa şi satul şi pleacă în pribegie.

Toți blestemă cu ochii plini de lacrimi, în timp ce pe uliți, una câte una, es carele și căruțele, intrând în șirul nesfârșit.

Apoi pornesc. Carele scârțâe, bătrânii își îndeamnă vitele cu glas răgușit, iar femeile, fetele și copiii pășesc agale în coadă, ca în urma unui mort pe care'l duc la groapă.

Câinii urlă, tunurile bubue, convoiul se pierde în zare... Și satul rămâne pustiu. Doar pisicuțele, după ce și-au petrecut stăpânii, se întorc pe cuptorul, — rece de — acum —, unde se jucau cu copilașii casei.

Cine știe dacă cei plecați, scăpând de ghiulelele tunurilor, vor scăpa și de bombele aeroplanelor, acolo, în barăcile și colibele înfiripate în mijlocul câmpului, în care se vor adăposti de frigul aspru al iernei!

Cine știe câți din acești copilași vor mai ajunge să vadă zâmbetul soarelui de Mai și câți din acești refugiați nu se vor stinge în frig și mizerie, cu ultimul cuvânt pe buze: ca-să!

De câte ori, — de când stau aici, — gândul meu nu se îndreaptă spre acești nenorociți!

. . . .

Cosmeștii trebue să fi fost un sat bogat, cu viață multă și voie bună. Ulițe curate, case mari, biserici frumoase, grădini fermecătoare, făceau din el un colțișor de rai.

— A fost odată, dom'le ofițieri! — îmi spuneau mai zilele trecute vre-o doi-trei moșnegi, veniți să vadă ce-a mai rămas din gospodăriile lor. Așa este. A fost odată! Căci azi Cosmeștii sunt ruină. Casele stau într'o rână, rănite de obuzele tunurilor, fără uși și fără ferestre; drumurile și grădinile brăzdate lungiș și curmeziș și de tranșeie și de rețele de sârmă. Dintr'un cuib de fericire, astăzi este o fortăreață de răsboi.

Și dacă cumva inamicul va încerca s'o ia, va trebui să verse mult sânge, căci românul își iubește ogo-

rul; palma de glie pe care i-o fură vrăşmaşul este plătită cu mii şi mii de vieţi!

21—26 Septembrie

Nimic mai de seamă, afară de frigurile îndrăcite care m'au scuturat vre-o două nopţi de-arândul şi de aeroplanul inamic venit fără de veste să ne spioneze. Mi-aduc aminte de acelaş fapt petrecut la Nămoloasa şi-mi vine să cred că amicii de dincolo de reţele pun ceva nou la cale. Căci nu de geaba e geniu Mackensen Răsbunare! Vrea răsbunare pentru hapul înghiţit la Mărăşeşti.

In ori ce caz noi suntem gata.

27 Septembrie

Dar ce aud? Aaa! Mă chiamă logodnica. Hai să-i fac portretul.

. . . .

Mă deştept cam târziu şi cum afară suflă un vânt rece, nu mă îndur să-mi părăsesc culcuşul, căci bordeiul meu a început să se usuce şi să ţină cald Şi cum stau aşa, cuprins de toropeală, slobozând în rotocoale câte un fum de naţională, prin albastrul căruia întrevăd tot trecutu-mi de berbant, aud glasul iubitei mele logodnice. Ea s'a sculat mai de dimineaţă, căci este mai vrednică de cât mine şi, ca să-şi arate activitatea, face multă gălăgie prin curtea din dosul bordeiului.

Dar mă veţi întreba miraţi: — Ce, eşti nebun? Ai uitat că eşti in răsboi, ce vorbeşti de logodnică? Se poate să-ţi vină ea aci, în tranşeiele din prima linie? Taci, să nu te pomeneşti la Curtea Marţială! Şi pe urmă, nici nu te ştiam logodit.

Da, m'am logodit şi logodnica este aci, lângă mine. „Asta est fabula!" — îmi spunea un instructor al meu când eram boboc; şi ca să-l tâlmăcesc: am făcut-o, am făcut-o! Sunt mulţumit, cel puţin, că este tare de gură.

Dar poate că sunteţi prea intrigaţi să cunoaşteţi pe noua mea logodnică şi, ca să nu vă pun curiozitatea la grea încercare, hai să v'o prezint.

Știți că eram însurat cu o nemțoaică; dar pentru că era germană și fiindcă noi intrarăm în răsboi contra alor ei, de îndată ce ajunserăm pe zona de refacere, divorțai de ea și-o și dădui la reformă. N-am de ce mă plânge contra ei, căci și ea declama bine; dar mi-era teamă ca nu cumva să înceapă toată lumea a zice că: — „Deși militar de meserie, dar dacă nevastă-sa e nemțoaică, desigur că și el este neamțo-fil!" Iată, deci, că numai motive de înalte sentimente mă determinară să mă despart de consoarta, de care mă îndrăgostisem odată cu îmbrăcarea hainei ofițerești. (De alt fel, atunci eram în bune relații cu Nemții).

Și devenit iarăș berbant, mai ales că eram pe zona de refacere, începui să fiu și mai crai ca înainte de însurătoare. Astfel cunoscui într-o zi o franțuzoaică, — căci erau multe pe acolo, — și imediat începui s-o studiez, căci îmi căzuse cu tronc. Și află d-l Colonel de asta și chemându-mă la el îmi zise:

— Te-am prins... Ia-o dacă ți-e dragă. E cât se poate de solidă... Ascultă-mă pe mine, că sunt mai vechi în dealdeastea! Și pe urmă, tot ai divorțat tu de nemțoaică; faci un act frumos, căci Franțujii sunt aliații noștri. Mai studiaz-o și dacă-ți va plăcea, vino și-mi raportează și ți-oi da cuvenita deslegare...

Mi-a plăcut și după o lună și jumătate am făcut logodna. Hei... dar m'am luat cu vorba și vă plictisesc cu prologul nouei mele logodne. Ia să vă arăt pe scumpa mea franțuzoaică în carne și oase.

E înaltă și subțire; de o delicateță cum numai Franțujii pot fi. În perioada de dragoste, când îi făceam într'una curte prin pajiștile înverzite, unii dintre camarazi mă tanchinau, poreclind-o *barză*. Deși franțușcă de origină, s'a adaptat de minune pământului românesc și vorbește tot așa de bine românește, ca și franțuzește. Are educație și maniere alese și maicuseamă multă grație. Câtă deosebire între nemțoaică și ea!

Nemţoaica, scundă, greoaie şi brunetă, pe când ea sveltă, delicată şi îţi face impresia că umblă totdeauna pudrată. Deabia acum, după atâta vreme, a început să-şi svârle pudra de pe ea şi să rămână cu tenul natural. Este aşa de mlădioasă şi are atâta eleganţă şi elasticitate în mişcări, că pare a fi articulată. Este dotată cu multă elocuenţă şi pare că ar fi făcut conservatorul de dramă. Vorbea germanca răspicat şi cu patos, dar fiind că tot timpul umbla *cu mânile la ochi,*[1]) părea tot supărată; iar îmbrăcămintea neagră face să plutească în juru-i o atmosferă de doliu. Când începe însă franţuzoaica să declame câte o scenă, apoi să te ţii!... Vorbele-i curg potop şi aşa de des îi toacă guriţa, că se întâmplă câteodată să se înece[2]). Se opreşte atunci câteva clipe şi, venindu-şi în fire, zâmbetul îi îmbujorează iar faţa şi o ia crescendo, de la lento până la allegrissime. Dar cu cât scena şi rolul din dramă sunt mai importante, cu atât şi arta ei este mai fermecătoare! Işi strecoară şi îşi mlădiază corpul suplu printre decorurile scenii şi îşi schimbă aşa des poziţiile, de pare a fi cea mai grozavă dansatoare de balet!

Dar „obrazul subţire cu cheltuială se ţine!" cum ziceau bătrânii noştri. De, franţuzul este franţuz!... E drept că pretenţiunile ei sunt cam mari şi câte odată este cam şugubeaţă. Ce-că să n'o ajungă ploaia, vântul, să nu o ardă soarele, să nu sufere cel mai fin praf. Pentru asta sunt nevoit ca acolo unde mă duc să-i caut loc bun, adăpost de soare, vânt şi mai ales de vederea Kammerazilor. Ce-că e învăţată din familie su servanţi şi îmi pare bine că oamenii mei sunt ascultători şi i-au învăţat pe de rost apucăturile şi capriciile. La început se cam supără pe ei, ba chiar îmi facea mult necaz; acum însă, — slavă D-lui! — se înţeleg de minune.

[1]) scuturile de oţel.

[2]) întreruperi în tragere

Urăşte grozav, — ca orice franţuzoaică de altfel, — pe Kammeradele-i nemţoaice şi aşa de mult se teme de fetele *Bertei*[3]), că stă toată ziua în bordei.

Intrebuinţează frizele cremele şi unquentele cele mai fine şi dau de bucluc dacă nu i le procur.

Ce răi sunt camarazi mei! Mă invidiază că am o logodnică tinerică, o copilă sburdalnică şi drăgălaşă, cu rochiţa până sub genunchi. Aşa e; căci pe când nemţoaica îmi cerea rochii de „250 cm.[4])" de lungi, asta pretinde numai de „25"[5]).

Ceia ce nu-mi place la ea este că prea-i gâlcevoasă câteodată şi atunci ar face impresia unei mahalagioaice rău crescută şi de... e de origină aşa de nobilă! Aşa de pildă: acum o lună regimentul meu primi într-o noapte ordinul să se prezinte numaidecât într-un alt punct al frontului[6]). Ei, bine, ce să mai spun? Aci s-a certat până la sânge cu Maximoaiele[7]) de vis-à-vis, scuipând potop de vorbe usturătoare asupra celor care o insultaseră.

Şi de atunci, deşi lucrurile s-au liniştit, tot îi mai vine poftă de răsbunare din când in când şi, cu atitudinea ei ţanţoşă şi trufaşă, ar vrea să se repeadă peste gardul de sârmă, cu care mi-am închis ograda. O stăpânesc însă, căci încă nu s'a dat ordin de... înaintare.

Nici vecina din stânga noastră, o hazaică[8]) sdravănă, nu scapă de persiflările ei. O liniştesc însă făcându-i teoria, căutând s-o conving, că Ruşii sunt scumpii şi nepreţuiţii noştri tavarăşi şi că rusca, ca şi ea, are aceiaşi menire în această lume cuprinsă de nebunia... morţii. Ea, nu!... că prea seamănă cu fata cea mică

[3]) tunurile mici.
[4]) banda de 250 cartuşe la mitraliera Maxim
[5]) banda de 25 cartuşe la mitraliera franceză.
[6]) Cosmeşti-Mărăşeşti
[7]) Mitralierele germane Mod. Maxim.
[8]) Mitraliera rusă Mod. Maxim.

a Maximoaiei şi că prea mult îi place să se plimbe cu trăsura![1]).

Aceasta e logodnica mea şi deşi servanţii îmi raportează că le face muştră din când în când, mai ales când îşi face toaleta, eu, fiindcă îmi este foarte dragă, le dau poruncă şi mai aspră ca, atunci când ea vine în bordei şi cere să fie grijită, ei să se supună şi cu cea mai mare atenţiune să-i şteargă... ţeava, să-i cureţe... cremaliera şi mai cu seamă mecanismul de distribuţie şi chiar camera de explozie a.. gazelor, căci logodnica mea este mitraliera, şi-mi daţi voie să v-o prezint cu numele ei de familie: *„Mitrailleuse St. Etienne"*.

Iată, deci, că vorbindu-vă de logodnică nu-s nici nebun, nici de răsboi n'am uitat şi nici la Curtea Marţială n-am s'ajung, că mi-am adus-o aici!... Şi dacă vă vorbii de ea, este să fac şi eu haz de necaz, fiindcă îi auzii glasul şi pentru că mi-e dragă!......

. . . .

De-ar ţine visul mult; dacă aş putea să mă legăn la infinit în braţele lui!... Insă cât de dureroasă e trezirea. Iarăş bombardament...

Casele din Mărăşeşti şi Panciu strălucesc în bătaia soarelui. In zare, munţii îşi încovoiază spinările cenuşii, pe care veghează ca un punct negru, nemişcat, un balon. Biserica din Mărăşeşti îşi înalţă sfioasă crucea către cer, ca nişte braţe spre rugăciune. Dar simbolul suferinţelor Aceluia, care s'a jertfit pentru omenire, pare că aţâţă din nou furia inamicului; asupra ei se deslănţue o ploaie de obuze. Mă gândesc fără să vreau la catedrala din Reims şi la alte capo-d'opere de artă, pe care nu le-au cruţat. Mă gândesc că şi ei au un Dumnezeu, dar pe semne Gott-ul lor nu mai cunoaşte mila.

Apoi se face iar linişte. Sus sbârnâe două aeroplane vrăjmaşe. Artileria noastră trage, trage până când doboară unul.

[1]) Căruciorul pe care se transportă.

Cine ştie dacă poporul acesta, care azi ameninţă întreaga omenire, nu se va prăbuşi mâine ca şi aeroplanul său, azi!

Primesc scrisori. Domnul Colonel Milcu, îşi aduce cu drag aminte de timpurile petrecute împreună în Transilvania, pe Ilva şi pe Mureş. Scrisoarea lui însă îmi strecoară în suflet şi plăcere, dar şi-o umbră de părere de rău.

Azi se împlineşte un an de când am părăsit acele ţinuturi pline de vrajă şi de poezie, lăsate moştenire cu limbă de moarte de moşi-strămoşi, acel pământ sfânt care geme sub stăpânire nelegiuită.

Pe cea de-a doua mi-o scrie un prieten de copilărie din satul meu. Nimeni nu-şi poate închipui bucuria ce simt cetind-o! Mă face să retrăesc nişte timpuri îndepărtate şi senine. Şi cât de străin mă găsesc aici! Patrusprezece luni de când am plecat de lângă mama, de când n'am mai văzut pe nimeni din satul meu ..

Aş vrea ca ochii mei să tălmăcească această epistolă dintr'o privire. Citesc:

— „Numai zece am mai rămas din cei care plecarăm la răsboi din comuna noastră“.... O, Doamne, de ce nu sunt în mijlocul lor!?..,

Le trimit la toţi o îmbrăţişare de frate.

18 Septembrie

Douăzeci şi opt de zile tocmai de când satu în linia întâia. Mi-a venit rândul la schimb, şi mie şi oamenilor Zece zile de repaos nu e lucru prost şi de lăpădat. Cam cu greu părăsesc locul unde m'am obişnuit; dar trebue să mai es şi eu pe pământ, să mă mai îmbrăţişeze o leacă soarele.

Iată-ne în rezervă. Oo! Bordei cu geamuri şi cu uşă! Răsuflu mai liber, dorm, — după aproape o lună — desbrăcat şi cu mai puţină grijă. Deasemenea şi soldaţii

E bine la rezervă; dar când este linişte şi nu mai e nimic de lucru.

29 Septembrie.

Intâlnesc camarazi pe care nu i-am mai văzut de atâta timp. O vioară pe front!... Notele din *Lucia* şi *Carmen* se desprind ca nişte suspine şi se destramă ca nişte şoapte parfumate, care îţi răcoresc cu balsamul lor ceresc sufletul.

30 Septembrie

Dela începutul răsboiului port cu mine chipurile celor scumpi Azi le răsfoesc din nou şi văd şi pe a ta, Alexandre. Te privesc mult, nepreţuitul meu prieten. Dar cu cât mă uit mai adânc la tine, cu atâta văd mai limpede viaţa petrecută împreună. Dulci, duioase şi scumpe clipe!

1—2 Octombrie

Capăt şi eu învoirea să merg în sat, la trenul regimentar. Duminecă. Toată lumea e îmbrăcată în strae de sărbătoare.

Poporul! Deşi răsboi şi necazuri, el îşi respectă obiceiurile şi credinţa, mai ales credinţa, care îi susţine nădejdea zilelor mai bune.

Intâlnesc un prieten (?), care totdeauna a făcut un obiect de studiu pentru mine.

L'am cunoscut iarna trecută, jucând pocker într'o odăiţă caldă. Focul îşi mistuia cu lăcomie prada, jocul urma liniştit. D-atunci atenţiunea mea s'a îndreptat asupra acestei fiinţe, în care zilnic descoperi ceva nou, pe care niciodată nu poţi spune că o cunoşti îndeajuns.

Inalt, slab, puţin încovoiat de spate, ca un? Faţa prelungă, suptă şi veştejită... semnele exterioare ale unei boli ascunse, care îl roade pe încetul. Gura mare cu buzele pitulate sub o musteaţă neagră, tăiată englezeşte şi îngălbenită de ţigară, lasă să se vadă, când se deschide, două şiruri de dinţi înegriţi. Nas potrivit, încălecat de-o pereche de ochelari eftini, înapoia cărora clipeşte o pereche de ochi, care foarte rar privesc sus şi drept. Frunte comună. Ei, bine, toate acestea nu arată

nimic extraordinar, ba din contra, îți fac impresia unui consumat, care și-a cheltuit cu dispreț tinerețea și sănătatea prin localurile de noapte, ori la masa vre-unei cafenele de mâna a treia, în a cărei atmosferă îmbâxită se inspira.

Nu știu dacă pana talentului său a dat ceva de seamă, dar el se crede ilustru. De două ori licențiat; dar nu cunosc nici orașul unde face avocatură și nici catedra pe care o ocupă. A citit grozav de mult, aprofundează și desbate cu îndemânare ori ce chestiune. Ba, mai mult, de când este militar, a pătruns și tainele acestei arte-științe, încât ar fi în stare să conducă armate întregi. Ca diplomat? Fără pereche! Pacea ar fi gata în doi timpi și trei mișcări, dacă i s'ar da un loc la masa verde.

Reporter, redactor... enciclopedic, are aerul a-ți spune convins:

— „Je suis tout!"

Vorbește rar și niciodată nu-i poți pătrunde în intimitate. E tăcut și numai alcolul îi desleagă limba. Atunci e în vervă, pe care o împinge până la înjurături; dar după *Larousse!* Educație aleasă, făcută prin „sine-însuș!"

Te inițiază tainic în arta scrisului și clipind des din ochi îți spune:

„Autorul trebue să se deprindă integru din opera sa!"

Vorbește foarte des de cinste și este revoltat mai ales contra celor din slujba inamicului.

— „Auzi dumniata, Domnule... S'au vândut, canaliile, ca Iscariotul pe trei zeci de arginți!". Și cine știe, poate că...

De modest, este modestia întruchipată. „Deși cel mai înjositor lucru e să te lauzi singur" — cum spune el — totuș, ca să-și arate faptele într'o lumină mai strălucitoare, începe:

— „Trebuia să fiu decorat cu toate ordinele monşer; căci de mine a fost salvată cutare şi cutare situaţiune“ !...

Şi cu toate acestea, după cum am auzit, în prima parte a campaniei n-a fost decât vre-o două luni, după care a intrat în eclipsă, ca să nu mai apară decât pe zona de refacere, unde, natural, era absolută nevoe de spiritul lui organizator.

Dar învârtiţii de răsboi! Cel mai mare dispreţ pentru ei. Şi totuş, dacă ar îndrăsni cineva să-l ştirbească in autoritatea lui de comandant, nimeni nu l-ar mai vedea în vre-un regiment din armată. Căci are atâtea şi, atâtea motive şi dacă stă pe front, o face numai datorită sentimentelor sale patriotice.

E filantrop şi darnic. Dar vai de ordonanţă, dacă nu i-a eşit până la unul ouăle de la găinile domnului! (Am uitat să spun că şi aici se ocupă cu un asemenea sport) — Il aşteaptă corecţiunea cea mai grozavă.

Este milos, dar nu-l prea impresionează mângâierile de dragoste (sic) aplicate iubiţilor săi subalterni.

Posedă eleganţa şi manierele saloanelor frequentate. Posedă arta meseriei, de a intra cu uşurinţă în tainele şi intimul altuia. Ştie să se facă iubit de camarazi şi superiori şi să se pună bine cu ei printr'un păhăruţ de vin *extra*, sau alceva rar de tot, strecurându-le în şoapte la ureche, clipind tainic, vre-o noutate...

E bun camarad, dar mie, nu ştiu cum, îmi face impresia unui cameleon, care îşi scoate limba lungă şi lipicioasă ca să-şi prindă prada. Iar când îl văd îmbrăcat `cazon de sus până jos, mai cu seamă capela cu moţurile ascuţite scoase, îmi pare un... recrut, stors de boala ueiertătoare a ftisiei...

3—9 Octombrie

Căpitanul francez pleacă. Ii pare şi bine, fiindcă se duce la ai lui, îi pare şi rău, fiindcă ses departe de noi, între care a trăit atât. Câţi din ai lor, doctori ş'

ofiţeri, n'au căzut alături de ai noştri, stropind cu sânge brazda românească, ori dormindu-şi somnul de veci sub aceiaşi modestă cruce cu dorobanţul!

Fie sigură Franţa că România, sora ei mezină, îi cântăreşte aceste jertfe, pentru cari îi va fi deapururea recunoscătoare!...

10—17 Octombrie

Din nou la linie; dar zilele sunt triste şi morocănoase, copacii au rămas aproape goi, iar cele vre-o câteva frunze arămii se hârjonesc cu vântul prin aier.

Artileria vrăşmaşă a început să-şi reia treaba. Bate mai ales satul şi de multe ori suntem nevoiţi să intrăm în adăposturi.

18 Octombrie

Şapte zile permisie! Şi când mă gândesc că este singura, dela începutul răsboiului! Dar unde să mă duc, când n'am pe nimeni? Ori unde. Pentru mine este tot una, numai să schimb puţin locul. Mă hotărăsc pentru Piatra-Neamţ.

Sus la căruţe, întâlnesc într'o casă pe Alecu Costăchescu, — plecat dela noi într'un batalion de debarcare — stând la un pahar de vin cu vre-o câţiva din vechii lui camarazi.

— Ce-o mai fi însemnând şi asta? — mă întrebam eu, când el mă lămureşte scurt:

— Dacă e vorba de debarcare, nu pricepi, măi dobitocule, că e chestie de marină?...

— Ura! trăiască Alecu marinarul! — strigă ceilalţi în clingăte de pahare pline.

— Bine-ai nimerit-o, frate Alecule! Cel puţin mori ud! — îi spun, luându-mi rămas bun de la toţi.

In gara Pufeşti. Nenorocire! Trenul pleacă pe sub nasul meu...

19—25 Octombrie

Zile libere într'un oraş. N'am nici-o grijă şi nici teamă de moarte. Stau la bătrânul funcţionar, care m'a găzduit acum un an, când veneam de la Brateş

Par'c'aş fi copilul lor! Dar nepoţica! Ii râd ochii de bucurie că mă vede teafăr.

Greu de tot o duc târgoveţii, maicuseamă în ceia ce priveşte ale mâncării. Au putinţa, însă, să-şi mai uite necazurile într-o seară de cinematograf, de vizite, etc. Insfârşit viaţa lor are oarecare variaţie, pe când noi, în tranşeie...

Scumpii noştri aliaţi, Ruşii, cu toate se îndeletnicesc, numai de front nu vor să audă. Pleacă fiecare când vrea şi hoţiile vestiţilor Muscali sunt în toi. Multe au de îndurat de pe urma lor bieţii orăşeni!

Au fugit de pe front de pretutindeni, ne-au lăsat singuri. I-a cuprins nebunia, fac revoluţie. Sovietele soldaţilor sunt atotputernice. Ce bătae de joc, ce nenorocire! Işi degradează, îşi umilesc ofiţerii în mijlocul străzii.

Numai D-zeu singur ştie cum vor eşi!

26 Octombrie

Regimentul nostru a fost scos de pe front şi-acum se găseşte la Pufeşti, pentru odihnă.

— „De data asta vom şedea trei luni!" — este vestea pe care o şopteşte cu bucurie fiecare gură.

— Ni se cade! — răspunde altul; — destul am stat pe front, cinci luni încheiate...

Hei, aşa este; un repaos de câteva zile nu poate să-ţi facă decât bucurie. Când te gândeşti însă în ce foc ardeam, astăzi un an, te-apucă fiorii. Argeşul... Sfântul Dumitru... Inceputul dezastrului nostru!...

Miile de vieţi înţepenite sub Poina-Spinului, camarazii Vasile Popescu, Golescu şi mulţi alţi necunoscuţi, care se stinseră în acea încăerare nebună, ne cheamă stăruitor amintirea spre ei, ne cer să-i răsbunăm... Şi cum faptele lor trebue să fie soarele care să ne lumineze mintea şi sufletele, isvorul din care bând să ne renaştem cu puteri noui, datori suntem să le spunem şi celor cari nu le cunosc, pentrucă numai acest foc sacru, numai asemenea pilde vii pot ridica

sufletele la sublima datorie a sacrificiului de sine...

. . . .

Era în ziua de Sfântul Dumitru, acum un an, — încep eu să povestesc soldaților adunați într'o odaie. — Regimentul nostru primise poruncă să atace pe vrăjmașul adânc înfipt în brazda noastă și să-l scoată cu ori ce preț din tranșeiele de pe Poiana-Spinului și munții Argeșului. Incepurăm lupta pe la două ceasuri după prânz. Și fu grea de tot bătaia!

Pământul se sguduia din temelie de bufniturile tunurilor, mitralierele împroșcau foc și coasa morții tăia din plin în rândurile voinicilor noștri. Dar nu se lăsau flăcăii, căci Românul știe să-și apere pământul strămoșesc...

Compania 1-a ajunsese la baionetă. In fruntea ei sublocotenentul Golescu strigă: *„Inainte bă"*... Și când să sfârșească vorba, un glonț vrăjmaș îl isbi drept în frunte. Se prăvăli ca un brad doborât de furtună și printre horcăituri se mai auzi un... „-ii"... slab, apoi „Pentru ța". . și-și dădu sfârșitul.

Era primul ofițer din regiment, mort în acea luptă.

Tranșeiele trecură din mână în mână până seara, când ai noștri rămaseră la zece pași în fața dușmanului. Focul era omorâtor. Nu puteai să faci o mișcare, să ridici capul, că glonțul era gata. Golescu zăcea fără viață între linii, fără ca cineva să se poată apropia de el, să-l ridice și să-i facă cele după legea noastră creștinească, să-l îngroape.

Plângeau camarazii lui, ofițerii, plângeau soldații din companie, dar ordonanța, soldatul Gheorghe Ion, vărsa lacrimi de sânge și se tânguia...

Două zile rămase stăpânu-său acolo, două zile încercă el să-l scoată, până când, a treia noapte, văzând că alt chip nu este, își făcu dintr'o creangă un cârlig lung, se târâ pe coate, cât se putu mai aproape, bâjbâi prin besna nopții mult până ce vârful ascuțit se agăță

în strae şi încet, îl trase până în rândurile noastre.. Apoi, trăgându-se pe pântece, îl târâ înapoi până ce scăpă de gloanţele care-l urmăreau, — căci Nemţii auziau foşnind frunza uscată, — lăsându-se într'o vâlcea.

Aci se odihni puţin, apoi luă cadavrul în spate şi se îndreptă spre Sălătruc, unde erau trăsurile regimentului.

Şi cele dintâi licăriri de lumină ale zilei îl găsiră răzimat de un copac, ştergându-şi sudoara trudei. Apoi îngenunchind lângă trupul neînsufleţit, sărută picătura de sânge închegată pe fruntea palidă şi rece...

Ajuns la ambulanţă, i-a făcut o raclă şi cu doi preoţi l-a dus la cimitirul satului, să-şi doarmă liniştit somnul de veci. Apoi a înfipt la capul mormântului crucea de mesteacăn în care crestase cu cuţitaşul:

„Aici odihneşte Sublt. de rezervă Golescu“,

... s'a închinat, a sărutat crucea şi-a plecat...

. . . .

Aşa se stânse un odor din bătrâna familie boerească a Goleştilor, dar sângele vlăstarului ei va străluci în lacrimi de diamante în cununa României-Mari, pentru care s'a jertfit.

Iar voi, dragi ostaşi, trageţi singuri învăţământul din povestea pe care v'o spusei, pilda să vă fie vie în minte şi când nevoia va cere să faceţi şi voi la fel!...

27—30 Octombrie

Toţi ofiţerii de mitralieră vor face o şcoală nouă! — spune ordinul. Nenorocire, nu altceva! Nu e chip să te odihneşti nici măcar o clipă; cum eşi din tranşeie, te-aşteaptă numaidecât altceva nou. Dar mai este timp până la începerea şcolii. Până atunci să ne îngrijim de adăpostirea oamenilor şi a cailor, căci iarna bate la uşă.

Stăm cam prost, deşi în sat. Acelaş urât, ca totdeauna. Şi ca să mai scapi de el, hai la camaradul Manea, ori la Filipache. Se mai joacă o carte, se mai bea un păhăruţ de vin, mai stai o leacă de vorbă .

şi fără să bagi de seamă te pomeneşti seara, apoi dimineaţa şi iar seara şi timpul trece...

Cele mai grozave chefuri însă le trage Conu' Vasilică. Nimeni nu petrece ca el. După tipic, mă rog. Şi cum din cele trei lucruri bune îi lipseşte cântecul, nu mă pot descotorosi cu nici-un preţ de el. Petreceri sardanapalice, în hatârul unei fetişcane cu ochii negri, de care s'a îndrăgostit Iulea, nebunul! Pentru el, legendara Helenă e fleac de frumuseţe pe lângă Maria lui!

1—16 Noembrie

Ziua şcoală, noaptea danţ şi veselie. N'aş face asemenea lucruri, dacă ar fi alte timpuri; dar *aici* şi *acum*, când stau cu zilele în mână, fie, treacă!

Satul, alăturea de care facem noi şcoala, geme de Ruşi. Nu fac altceva, bestiile, de cât mănâncă şi se plimbă toată ziua cântând, cu moţul cârlionţat, cât pumnul, scos la o parte de sub căciulă. Pradă şi jefuiesc ca nişte bandiţi de codru. Mai eri au furat vaca unei biete femei, al cărei bărbat stă pe front la datorie.

Cine ştie când şi cum vom scăpa noi de această râie?!...

Frontul a intrat într'o perioadă de linişte. Nimic de seamă, afară de svonul că Ruşii, sătui de răsboi, vor face pace separată.

17—20 Noembrie

Iarnă aspră fără zăpadă, când crivăţul vâjâie furios şi crengile copacilor îngheţaţi sună ca oasele uscate. In cadrul acesta, *monstrul* se pare că a intrat într'o stare de amorţire, ridicându-şi numai capul din când în când şi vărsând suliţi de sânge pe nări.

Aseară a fost spre Răzoare un bombardament viu, de-aproape o jumătate de oră. Cerul, ca un ochi colosal, clipia sub o geană roşie, în scăpărări scurte, lumina tunurilor. A fost ceva, dar nu ştiu dacă din partea Nemţilor, sau dintr'a noastră. In ori ce caz, noi, — ca rezervă, — am stat gata de plecare.

S'au făcut înaintări de ofiţeri. Toţi vor să-şi sărbătorească noul grad şi pentru ca totul să fie în regulă, se dă o masă, la care sunt poftiţi şi *divizionarii*. Se vorbesc multe, se desbat fel de fel de chestiuni, între care şi aceia că Ruşii vor încheia cu Germanii o pace separată. sau, în cel mai rău caz, un armistiţiu de lungă durată. Vestea a căzut ca un trăsnet, toţi se întunecă la faţă căci soarta noastră este legată de Ruşi. Ne-au trădat. ne-au părăsit în clipele cele mai grele, iar acum, tot din cauza lor, viaţa ţării noastre este pusă în cumpănă.

21 Noembrie

S'a adeverit: Ruşii au semnat armistiţiul; şi cum noi facem parte din frontul lor, trebue să trimitem delegaţi în acelaş scop, la Focşani.

— *„Mir, mir! Mir trebuie! Niet răsbooi!"* — sunt cuvintele care stau acum pe buzele tavarăşilor, care bat în palme şi aruncă în sus cu căciulile, de bucurie. S'au săturat de răsboi, nu mai vor să lupte, vor pace. Dar pace nu vor avea cine ştie cât timp, căci în Rusia este un adevărat iad, care clocoteşte furios smoala prostiei şi nebuniei unei turme de o sută şasezeci de milioane.

Işi alungă Ţarul, Kerenski se sbate neputincios în guvernarea sa, anarhia rânjeşte. Kerenski reîntronează voinţa poporului şi vrea să impună regimul de „libertate, fraternitate".

Dar cui vrea el să dea asemenea drepturi? Fiarei închisă până acum în cuşca ţarismului, căreia, eliberată îi dă drumul în arena revoluţiei! Ofiţerii nu mai au nici-o putere asupra soldaţilor, care se conduc cu sfaturi alese dintre ei. Aceştia desbat toate chestiunile, ţin întruniri politice şi nu vor să mai ştie de nimeni şi de nimic. Intr'un cuvânt, sunt atot-puternici, căci reprezintă doar voinţa mulţimei, a tavarăşilor. Pentru ei disciplina şi ordinea sunt cuvinte de tristă amintire. Soldatul este egal cu ofiţerul, ba auzim chiar de cazuri când colonei ş

generali bătrâni sunt puşi de foştii lor soldaţi să facă pe bucătarii, ori pe ordonanţele de cai.

Maximaliştii amenință şi poporul acesta, care a fost totdeauna o pacoste pentru noi, se sbate azi în ghiarele nebuniei...

22 Noembrie

Delegaţii noştri au semnat şi ei armistiţiul, dar cu drept de prelungire. Lucrurile se încurcă şi mintea omenească nu mai poate răsbate în tainele viitorului. Pare că o furtună năprasnică ne întunecă din nou orizontul. Cântecul biruinţei de-o clipă a amuţit pe buzele noastre şi feţele posomorâte, ce întâlneşti la fiecare pas, arată gravitatea momentului. Am rămas singuri, căci prin dezertarea Ruşilor ne-am rupt complectamente de aliaţii noştri adevăraţi. Nici-un ajutor, nimic nu mai putem aştepta dela ei de-acum. Viaţa noastră este în mâinile lui D-zeu!

23 Noembrie 5 Decembrie.

Zile de nelinişte, ca atunci când aştepţi ceva neobişnuit. Toată lumea se învârteşte abătută, mai ales că se aude că vom intra din nou pe poziţie. Iarna a venit şi e grozav s'o petreci în mijlocul câmpului.

Comandantul ne părăseşte şi el. Cu greu te desparţi de un şef, care ţi-a fost ca un părinte, ca un frate. Pare că îl văd apărând în uşa bordeiului: înalt, slab, rezemat în bastonul său lung. Adevărat soldat, n'a cunoscut frica, nici oboseala. A primit botezul de sânge alăturea de ofiţerii şi soldaţii cu care a luptat cot la cot, trăind viaţa lor.

— „Cu toate stăruinţele ce am pus, ca să rămân la regimentul meu, nu s'a putut. Trebuie să vă părăsesc. Plec cu părere de rău, dar trebuie să plec. Datoria!"

Şi s'a dus D-nul Colonel Solomon...

6 Decembrie

Ziua Sf. Niculae. Plecăm spre front. De baloane și de aeroplane nu ne temem, căci după prevederile armistițiului nu au voe să sboare şi artileria nu va mai bate când vom intra pe poziție. Mergem aşadar fără nici-o grije şi odată cu noaptea suntem lângă front.

7 Decembrie

Am intrat pe poziție, dar nu cu fiorii de altădată, căci tunul nu mai urlă acum, mitraliera nu mai latră, lumina rachtelor nu mai străbunge zăbranicul virgin al nopții. Doar lumina pâlpăietoare a unui foc arată din loc în loc unde este frontul.

Cei pe care îi schimbăm ard de nerăbdare să plece mai de grabă la odihnă. Dar nu ne lăsă decât şanţuri goale; n'au lucrat nici bordeie, nici adăposturi. Am noroc că ofiţerul, căruia îi iau locul, a avut poate cel mai bun bordei din tot sectorul. Altfel, ar fi greu de tot cu frigul care s'a lăsat.

8 Decembrie

Liniște desăvârşită. Soldaţii sunt curioşi să ştie unde se află şi, cum nu este nici-o primejdie, încep să iasă deasupra tranşeielor. Dar ordinele opresc aceasta.

— Vrem să vedem şi noi „fruntu", — aşa pi de-asupra, — căci sântem doar în *arminstiţi!* ... — spun ei.

Pământul a îngheţat tun şi vântul suflă pe câmpia întinsă, ca într'o stepă. Cerul cenuşiu stă să fulguiască. Deşi e frig afară, es să mă orintez, să văd unde și cum ne găsim. Nemţii umblă pedeasupra tranşeielor grupuri-grupuri, care se văd în zare ca nişte linii negre.

Pe-aici au fost lupte grele, după cum se vede. Câmpul semânat cu proectile, unele exploadate, altele nu; găurile-adăpost, rânduri, rânduri arată cum s'a înaintat, sub ploaia de foc a obuzelor, care au arat pământul ca un plug, pas cu pas.

Odată cu încheierea armistițiului, Germanii au început să-și îngroape morții rămași pe câmp. Deși a trecut atâta timp, se văd și azi cum cutreieră, ca să-i adune.

Cadavre nemțești au rămas și de partea noastră și, deși descompuse, tot se vede cum au căzut în toiul luptei. Căștile lor ciuruite de gloanțe stau răslețe printre oasele presărate pe lanurile rămase nesecerate.

Suntem la Răzoare, în viile lui Apostoleanu. Avere de milioane nimicită până la temelie: fabrica, casele, instalațiile, zac prăbușite la pământ. Căci răsboiul nu se hrănește numai cu sânge și carne, el distruge într'o clipă munca de zeci de ani, cum împrăștie o furtună năprasnică un nor de fum! . . .

9 Decembrie

S'a început schimbul de ostatici între noi și inamic, care se face prin punctul Mărășești. Se aude că în curând va începe și cel de prizioneri-invalizi. Sărmanii! Deși ciuntiți, se vor vedea scăpați de robie și umilire și, reîntorși în colțul de pământ românesc, vor respira libertatea . . .

Mă gândesc asupra știrei pe care ne-o aduc gazetele, că Rușii au început desbaterile păcii cu Germanii . . . Sunt încredințat că Neamțul nu va veni nici de data asta cu gânduri curate, căci el, ori ce face, face cu socoteală. Vor căuta să tragă foloase cât mai mari de pe urma stării atât de turbure, în care se sbate Rusia.

Dar cu noi, ce va fi, oare? Mă tem că, după cum am fost nevoiți să semnăm armistițiul, vom fi siliți să facem și pace! . . .

10—15 Decembrie

Deși s'a vorbit de-atâtea ori soldaților că n'au voe să se atingă de obuzele, focoasele și de grenadele de care e plin câmpul, cu toate acestea, împinși de ispita de a vedea *cum e aia*, le sucesc, le ciocănesc, până când își găsesc moartea, ori rămân schilozi . . .

Armistițiul poate fi rupt și lupta să înceapă și mai crâncenă! . . .

16 Decembrie în timpul armistițiului.

Gerul s'a muiat puțin, așa, ca noroiul desghețat să se prindă de cismă. Oamenii stau în bordeie, strânși roată împrejurul focului. Vorbesc și ei despre pace. Fiecare își dă părerea după cum îl ajută capul, când, deodată, se aude o lovitură de tun.

— Ia eși unul până afară, de vezi ce s'aude! — strigă sergentul.

— Poate c'au început-o din nou, mânca-i-ar cânii! — răspunde un soldat.

— Nu e nimic; îi liniștesc eu, intrând pe ușă. — Nemții fac școală în dosul frontului! Și sfatul urmează mai departe între ei:

— Numai Rușii ne-au nenorocit pe noi, domnule Locotinent!

— Dar în satele în care stau?! Au făcut jaf și bătae de joc, nu alta! Am primit carte de la nevastă, că mi-au giunghiat ghițica cea mare și-au mâncat-o. Acum m'am hotărât, că dacă m-oi duce acasă de Crăciun, să-'ngiunghii și eu un Rus . . . Așa, de necaz, ca să mă răcoresc . . . Căci prea au facut râs și bagiocoră din noi! . . . — spune întunecat un căprar, cu musteţile sburlite de mânie.

— Ba să nu-ți mai pângărăști sufletul! — îl sfătuiesc eu. — Destul de bătuți de D-zeu sunt ei în țara lor. Se omoară ca niște câni, frate pe frate! . .

. . . .

Brest-Litowskul Rușilor este un fel de iarmaroc, în care Centralii își expun marfa lor strălucitoare, fără ca ei să poată observa falșul și să țină socoteală de pecetea pusă pe ea de Aliați: „Made in Germany."

Contele Czernin strigă sus și tare: „Fără anexiuni și despăgubiri de răsboi!" iar Rușii, orbiți de patima

și nebunia care i-a cuprins, se uită îndobitociți la el și îl cred. Pacea pe care le-o oferă este ca și bomboana svârlită din aeroplanul nemțesc: întâi îți lasă dulce în gură și pe urmă te otrăvește. Știe Neamțul ce face! Socoteală și iară socoteală . . .

Dar noi?! Azi nu suntem decât foaia dintre ciocan și nicovală! . . .

. . . .

Negura s'a mai ridicat și viața tranșeielor, moartă până acum, începe să se însuflețiască. Deodată se aude o goarnă nemțească. Santinela își îndreaptă ochii și urechile într'acolo. Un grup de Germani apare cu un steag alb. Ori vre-o comisiune, ori parlamentari.

Trec prin fâșia neutră dintre rețele și se apropie de noi încet și cu băgare de seamă. Santinela strigă să se opriască, vestind înapoi la companie . . .

— Sind Sie Ofizier? — întreabă Neamțul pe ofițerul nostru.

— Ja, mein Herr. Aber was wünschen Sie? îl întreabă acesta la rându-i.

— Ein Brief der Division zu übergeben! — răspunde el, întinzându-i plicul. Și se depărtează.

17—21 Decembrie

Ticlacul ceasornicului îți spune că timpul curge liniștit, ca o apă care își mână de mii de ani pe aceiași albie valurile. Viața de aci se deapănă și ea fără nici-un sgomot, pe aceiași vârtelniță obișnuită. Nimic schimbat, nimic care să te facă să simți deosebit! . . .

Aproape de noi este un sat, acum pustiu. Am fost în el mai eri-alaltăeri — bineînțeles, cu treabă. — Am găsit acolo oameni străini de regimentul nostru.

Stăteam într'o odăiță caldă. Visam. Imi retrăiam trecutul, când mă deșteaptă un sunet de clopot. Am eșit afară. Era semnalul care chema la mâncare pe bieții copii orfani, de care armata are grijă acum.

Băeţi şi fete, de-avalma, vin în fugă să-şi primiască porţia. Sunt îmbrăcaţi în hăinuţe de toate stofele şi colorile, prea mari pentru ei. Poartă capele soldăţeşti, ori căciuli ruseşti, care le acopăr în întregime căpuşoarele şi îşi aliniază ca soldaţii picioarele desculţe şi îngheţate. Şi câţi din ei nu poartă urma unei schije din vremea când pasărea hrăpăreaţă le-a spart cuibuşorul lor cald!

Induioşetor tablou! Trist carnaval! . . . Dar ei sunt veseli, mulţumiţi şi râd, căci nu-şi pot da seama de grozăvia clipelor ce trăesc! . . .

Citesc. Retrăesc, dar rana trecutului se deschide şi sufletul meu sângeră. Mă doare, dar îmi place, căci sângele se scurge picătură cu picătură, cald, firebinte, iar prezentul se duce, ca un râu nestăvilit, să se piardă în marea necunoscutului, clipă cu clipă . . .

22 Decembrie

Ucraina s'ar fi împăcat cu social-revoluţionarii şi maximaliţii, aşa că vor face neapărat pace.

Negocierile dela Brest-Litowsk s'au întrerupt pentru zece zile, pentru ca delegaţii Centralilor să supună aprobării guvernelor respective punctele de vedere ale Ruşilor.

Bulgarii ţipă sălbatic să li se dea Dobrogea şi Macedonia, ceiace un sfat din Stockholm ar fi şi aprobat.

Ententa nici nu vrea să audă propunerile de pace. *Unchiul Sam* vrea continuarea răsboiului, până când se va ajunge la o pace durabilă. Intervenţiile Germaniei i se par jucării.

23 Decembrie

Azi urmà să fie denunţat armistiţiul: dar cum nu s'a făcut, continuă automat. Această stare de lucruri va dura multă vreme. Nenorocirea noastră este că suntem cuprinşi în frontul rusesc, apoi, ori care ar fi răspunsurile Aliaţilor la invitaţiunile ce li se fac, de a-şi tri-

mite delegaţi pentru pace, Ruşii vor continua desbaterile, căci ei vor să scape numaidecât de răsboi.

Kerenski se clatină pe scaunul prezidenţial. La locul lui ţintesc alţi membri...

O parte din soldaţi pleacă în permisie pentru Crăciun, iar altă parte rămân să-l facă în tranşeie.

24 Decembrie

Ajunul Crăciunului. Zi frumoasă şi soare strălucitor, care te face să-ţi aduci aminte de timpurile copilăriei...

Satul răsuna de guiţăturile porcilor, aşa cum răsună aici văsduhul de ţipătul obuzelor. Bietul animal era junghiat şi focul îi nimicea haina de păr în câteva clipe.

Unde sunt „porcii" de-altădată? S'au dus timpurile! Facem ajunul în bordei şi nimic nu arată că mâine este Naşterea Domnului. Dar aşa cere ţara, aşa facem!...

Azi am cutreierat tot câmpul. M'am oprit într'un punct, unde tranşeiele erau aproape şi m'am uitat mult timp la Nemţi. Santinelele, înşirate ca parii în gard, ne supraveghează cu cea mai mare atenţiune mişcările. Stau în bătaia vântului, ca nişte statui neclintite. Fiecare îşi are binoclul său, aşa că nu-i scapă nimic neobservat...

Toate santinelele se neliniştesc deodată. Văd mişcare la noi. Sunt soldaţii care pleacă acasă, grupuri, grupuri, pedeasupra tranşeielor. Nemţii se leagănă, pun binoclul la ochi şi se uită după ei, până ce nu-i mai văd...

O întâmplare, neobişnuit de veselă pentru aceste timpuri, îmi descreţeşte pentru câteva clipe fruntea.

S'au dat ordine să se adune de pe câmp toate proectilele, ca astfel să se pună capăt nenorocirilor care se ţin lanţ de câtva timp. In acest scop, soldaţii noştri înaintează în trăgători spre linia întâia, culegându-le şi făcându-le grămezi. Văzându-i, Nemţii cred că merg

asupra lor.. Goarna sună alarma şi iată-i pe toţi gata de luptă.

Straşnică păcăleală. Ai noştri se împrăştie, iar ei rămân bosumflaţi ! . . .

25 Decembrie 1917

Crăciunul! Il facem pentru a doua oară în tranşeie. Unde sunt „stelele", unde sunt irozii de odinioară? Unde sunt copilaşii care le cântau cu glasuri de argint?... Deabia văd aceste zile nevinovate prin pânza ceţoasă a trecutului!

Imprejurări grele şi triste! Cu toate acestea frontul pare că are o înfăţişare de sărbătoare.

Ziua este senină şi soarele clipeşte vesel. Liniştea dimineţii e turburată de notele unui marş, cântat de o muzică militară undeva, într'un sat din spatele frontului, în timp ce Nemţii ne complectează măreţia sărbătorii prin lovituri de tun.

Fiecare soldat are pe faţă un aer deosebit, o altă expresie. A uitat par'că de răsboi, a uitat unde se găseşte şi numai Crăciunul îl preocupă. Numai că e departe de ai lui şi că aici nu i se pare aşa de gustoasă carnea tradiţionalului porc!

Marmidele înpânzesc câmpul, apucând fiecare drumul ei.

In ce stare sufletească ne simţim noi, cei de dincolo, care nu ştim nimic de ai noştri, când vedem pe cei de-aici — din Moldova — că se duc pe la casele lor?! Ce bucurie pe ei! Merg să-şi petreacă sărbătorile în mijlocul alor lor, care îi aşteaptă cu atâta dor şi nerăbdare. Pe când noi... Unde să ne ducem?

— Gândul îmi rătăceşte fără hotare, când soldatul mă trezeşte:

— Masa e gata, domnule locotinent! . . .

. . . .

Iubite Mihai, ai fost şi eşti singurul meu tovarăş; în suferinţe, ca şi în bucurii. Tu eşti viaţă din viaţa

mea acum şi fără tine n'aş putea trăi. Prea au fost grozave chinurile şi suferinţele ce-am îndurat împreună, ca veriga ce uneşte azi sufletele noastre să se poată rupe!...

Pe la patru după masă aerul răsună de chiote şi strigături de horă. Au prins vitejii noştri o horă ca în timpurile cele bune şi, în ciuda Nemţilor eşiţi pe tranşeie, se încinge o „bătută" nebună, de se aprinde pământul...

O fac şi ei ca să-şi mai uite de cele necazuri!

Iar soarele se scoboară încet spre asfinţit, înroşind cu purpura-i însângerată sdrenţele norilor spânzuraţi pe frânghia orizontului. Firea se acopere încet cu năframa liniştei şi totul intră în taina stelelor, care scânteiază feeric pe bolta necuprinsă a cerului...

Sfârşit

Cuprinsul:

Notă: Volumul II va cuprinde Mărăşeştii, armistiţiul şi pacea dela Buftea.

Prețul 24 Lei.